

**MAX FRİSCH' İN “HOMO FABER”
VE ORHAN PAMUK' UN
“KIRMIZI SAÇLI KADIN”
ADLI ROMANLARINDA MİTOLOJİK İZLEKLER**

Nurgül GÜLER

**Yüksek Lisans Tezi
Alman Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doç. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN
2019
Her hakkı saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Nurgül GÜLER

**MAX FRİSCH' İN “HOMO FABER” VE ORHAN PAMUK' UN
“KIRMIZI SAÇLI KADIN” ADLI ROMANLARINDA
MİTOLOJİK İZLEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİ
Doç. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “Max Frisch’in “Homo Faber” ve Orhan Pamuk’ un “Kırmızı Saçlı KADIN “ Adlı Romanlarında Mitolojik İzlekler” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- ☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐ Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

27.06.2019

Nurgül GÜLER

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cemile Akyıldız Ercan danışmanlığında, Nurgül Güler tarafından hazırlanan bu çalışma 27/ 06 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN

İmza:

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Ahmet SARI

İmza:

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi. İbrahim ÖZBAKIR

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT İLE MİTOLOJİ KONULARININ ANALİZİ

1.1. EDEBİYAT NEDİR?	8
1.2. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT NEDİR?	10
1.3. MİT NEDİR?	15
1.4. EFSANE NEDİR?	18
1.5. MİTOLOJİ NEDİR?	20

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERDEKİ SÖYLENCELER

2.1. ODİPÜS KOMPLEKSİ	24
2.2. ELEKTRA KOMPLEKSİ	28
2.3. AGAMEMNON, KLYTAIMNESTRA VE IPHIGENIA.....	31
2.4. RÜSTEM İLE SOHRÂB.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMANLARIN ANALİZİ VE MİTOLOJİK BAĞLANTILAR

3.1 ALMAN EDEBİYATI' NIN İSVİÇRELİ YAZARI MAX FRİSCH'İN YAŞAMI, YAPITLARI VE ALMIŞ OLDUĞU ÖDÜLLERİ	35
3.1.1 Max Frisch'in Hayatı.....	35
3.1.2 Yapıtları.....	37
3.1.3 Yazarın Almış Olduğu Ödülleri	37
3.2 TÜRK EDEBİYATI YAZARI ORHAN PAMUK'UN HAYATI, YAPITLARI VE ALMIŞ OLDUĞU ÖDÜLLERİ	39
3.2.1 Orhan Pamuk'un Hayatı	39
3.2.2 Yapıtları.....	41

3.2.3 Yazarın Almış Olduğu Ödülleri	42
3.3 MAX FRİSCH’ İN “HOMO FABER” ADLI ROMANIN ÖZETİ.....	43
3.3.1. Romandaki Karakterler	50
3.3.1.1. Walter Faber	50
3.3.1.2 Hanna Landsberg Piper.....	51
3.3.1.3 Elisabeth (Sabeth) Piper	52
3.3.1.4. Joachim Hencke	53
3.3.1.5. Herbert Hencke	53
3.3.1.6. IVY	53
3.4. ORHAN PAMUK’UN “KIRMIZI SAÇLI KADIN” ADLI ROMANININ ÖZETİ.....	54
3.4.1. Romandaki Karakterler	59
3.4.1.1. Cem Çelik	59
3.4.1.2. Kırmızı Saçlı Kadın	60
3.4.1.3 Enver (Serhat).....	60
3.4.1.4. Mahmut Usta	61
3.4.1.5. Ayşe	61
3.4.1.6 Akın Çelik.....	61
3.4.1.7. Cem’in Annesi	62
3.4.1.8. Turgay.....	62
3.5. “HOMO FABER” VE “KIRMIZI SAÇLI KADIN” ADLI ROMANLARDA MİTOLOJİK UNSURLAR.....	62
SONUÇ.....	74
KAYNAKLAR	77
ÖZGEÇMİŞ.....	83

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAX FRİSCH'İN “HOMO FABER” VE ORHAN PAMUK'UN “KIRMIZI SAÇLI KADIN” ADLI ROMANLARINDA MİTOLOJİK İZLEKLER

Nurgül GÜLER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN

2019, 83 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN
Prof. Dr. Ahmet SARI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZBAKIR

“Max Frisch’in Homo Faber ve Orhan Pamuk’un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Romanlarında Mitolojik İzlekler” isimli tez çalışmamızda yazarların eserlerinde geçen mitolojik unsurlar ele alınmıştır. Her iki romanın da Yunan mitolojisindeki söylencelerden yararlandığı ve ayrıca Orhan Pamuk’un Firdevsi’nin “Şeyhname”sindeki “Rüstem ile Sohrâb”ı da konu etmiş olduğu tespit edilmiştir. İki yazarın az da olsa otobiyografilerinden faydalanarak romanlarını ele aldıkları da bir gerçektir. Özellikle Max Frisch bizlere eserinde teknolojik gelişimin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ele aldığı izlenimini vermiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde tezimizin konusu, amacı ele alınmış ve ele aldığımız bölümlere de kısaca değinilmiştir. Ayrıca tezimizi yazarken yararlandığımız bazı kaynaklardan söz edilmiştir. Özellikle edebiyatın ve bizim de ele aldığımız karşılaştırmalı edebiyatın kültürel etkileşimine yer verilmiş ve aynı zamanda benzer ve farklı yönlerine değinilmiştir.

Max Frisch ve Orhan Pamuk’un romanlarında mit, efsane, kader kavramlarının tanımlarına yer verilerek gerçek hayat ile ilişkilerine, özelliklerine ve işlevlerine açıklık getirmeye çalışılmış, doğa ve teknolojinin insanlar üzerindeki etkilerinden söz edilmiştir. Bu çalışmanın sonunda teknoloji ve mitoloji konuları ile Max Frisch ve Orhan Pamuk’un eserlerini güçlendirdikleri ve zenginlik kattığı ortaya konmuştur. Karşılaştırmalı edebiyat ile iki eserin karşılaştırılması yapılarak özgün yanlarının olduğu, ister dini ister mitolojik olsun kaderin insanlar üzerindeki etkilerini eserlerine yansıttıkları belirtilmiş, her iki yazarın mit ve efsane üzerinden anlatımlarını güçlendirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı Edebiyat, Kader, Mitoloji, Odipus Kompleksi, Elektra Kompleksi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE MYTHOLOGIC THEMES IN “HOMO FABER” BY MAX FRISCH AND
“KIRMIZI SAÇLI KADIN” BY ORHAN PAMUK**

Nurgül GÜLER

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN

2019, 83 Pages

**Jury: Assoc. Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ ERCAN
Prof. Dr. Ahmet SARI
Assist. Prof. Dr. İbrahim ÖZBAKIR**

The aim of this study titled “ The Mythological Themes in ‘*Homo Faber*’ by Max Frisch and ‘*Kırmızı Saçlı Kadın*’ by Orhan Pamuk” is to analyze mythological themes in the novels. In both novels, the focus is on legends of Greek mythology and also it has been understood that Orhan Pamuk has used Rüstem and Sohrab in Şeyhname by Fırdevsi. It is a fact that both authors have created their novels depending on autobiographies. Especially Max Frisch gives the impression that in his Works he has focused on the negative effects of technological developments on people.

In the introduction part of our study, the subject and the purpose of the thesis are emphasized. Especially comparative literature and cultural interaction with their similarities and differences are told.

In conclusion part, it has been understood that the subject of technology and mythology strengthen and enrich the works of Max Frisch and Orhan Pamuk. These two works have been compared with comparative literature and both of these novels have unique sides, authors have reflected either religious or mythological effects of fate on their works and both authors have enriched their way telling on myths and legend.

Key words: Comparative Literature, fate, mythology, oedipus complex, electra complex.

ÖNSÖZ

Max Frisch İsviçreli olmasına karşın romanları, tiyatro eserleri, günceleri ve yaptığı çalışmalarıyla dünyaya adını duyurmuş Alman edebiyatında da yer edinmiş bir yazardır. Tezimizde Max Frisch'in yapıtı "Homo Faber"de geçen mitolojik unsurları araştırdık. Türk edebiyatında Nobel Edebiyat Ödülü alan Orhan Pamuk'un "Kırmızı Saçlı Kadın" adlı romanında söz konusu ettiği mitolojik öğeleri ortaya çıkartıp, karşılaştırma yoluyla aradaki benzerlikleri ya da farklılıkları ortaya koymaya çalıştık.

Max Frisch bizim inceleyeceğimiz eserinde mitolojik izleklerin yanısıra yazarlık mesleğinden önceki mimarlık deneyimini de yansıtmıştır. Özellikle teknolojinin avantaj ve dezavantajlarını eserlerine yansıtmaya çalışmış bir yazardır. Aynı şekilde şu ana kadar Türk edebiyatında Nobel ödülünü alan tek yazar olan Orhan Pamuk'da yazarlık mesleğinden önce üç yıl İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mimarlık eğitimine başlamış ama bu eğitimini yarıda bırakarak yazarlığı tercih etmiştir. Her ne kadar mimarlık eğitimini yarıda bıraksa da öğrendiği bilgileri bizim ele alacağımız esere yansıtmıştır. Mitolojiyi her iki yazarın da eserlerine nasıl ve ne şekilde yansıttığını ve bunları eserleriyle nasıl harmanladıklarını çözümleye çalıştık.

Konusunu Max Frisch ve Orhan Pamuk'un kaleme almış oldukları iki eserleriyle sınırladığımız bu çalışmamızda yazarların başlıca eserlerine ve aldıkları ödüllere de değinilmiştir. Bu bilgilere ulaşmamızda Gürsel Aytaç, Memnune Yaman, Azra Erhat, Yüksel Özoğuz, Robert Graves, Mark Daniels, Mircea Eliade ve Pierre Grimal gibi daha birçok araştırmacının eserleri araştırmamıza kaynaklık etmiştir.

Teknoloji ve mitoloji gibi iki zıt kavramı ele alarak harmanlayan yazarlar araştırma alanımızın genişlemesine vesile olmuştur. Kehanet ya da rüya yorumları ile geleceklerini öğrenme çabasına giren insanların kaderinden kaçma girişimleri ile farkına varmaksızın nasıl adım adım olacaklara yaklaştıklarını ve alın yazılarından kaçamayışlarını konu eden yazarlarımızın işleyiş şekilleri tezimize ilham olmuştur.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde edebiyat, karşılaştırmalı edebiyat, mit, mitoloji, efsanenin tanımı yapılarak karşılaştırmalı edebiyat ile mitoloji bağlantısına değinilmiştir. Edebiyat evrensel değerlere katkı sağladığından, karşılaştırmalı edebiyatın ise dünyada neler olup bittiğini, kültürlerarası etkileşimi sağlayarak yazarların birbirlerinden etkilenmelerinden ve toplumların birbirleriyle

kaynaşmalarına olanak sağladığından söz edilmiştir. Mitolojinin birçok esere kaynaklık ettiği belirtilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Yunan mitolojisine yer verilerek konumuzla ilgili önemli bir mitem Agamemnon eşi Klytemnestra ve kızı Iphigeneia'dan, mitoloji ve efsane konusu olan ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkiden doğan Oidipus, Elektra Kompleksi ile ünlü İran Efsanesi Rüstem ile Sohrâb'tan söz edilmiştir. Tezimizin üçüncü bölümünde romanların yazarları Max Frisch ile Orhan Pamuk'un hayatlarına, kaleme aldıkları eserlerine ve aldıkları ödüllere yer verilmiştir. Ayrıca Alman edebiyatı ile Türk edebiyatında adlarından söz ettirmeyi başaran bu yazarların dünya edebiyatında da tanınmış olmalarına ve aldıkları ödüller ile böyle bir kategoride yer almalarına değinilmiştir. Bu romanların kısaca özetleri verilerek her iki romandaki mitolojik öğelere, bunların yorumlarına ve bağlantılarına vurgu yapılmıştır. Dünyada yaşayan farklı toplumlarda benzer olayların yaşandığı, din ve mitolojide önemli bir yer edinen kader kavramıyla roman karakterlerinin hayatlarına yer verilmiştir. Bu karakterlerden söz edilip roman içeriklerinin açıklığa kavuşturulması amacı güdülmüştür. “Homo Faber” ve “Kırmızı Saçlı Kadın” romanlarının karşılaştırılması yapılmış ve teknolojinin insanlar üzerindeki olumsuz özelliği ele alınmıştır.

“Homo Faber” ve “Kırmızı Saçlı Kadın” romanlarında mitolojik bakımından ele aldığımız değerlendirmeler sonuç kısmında yer verilmiştir. Mitolojik söylencelerin insanlar üzerindeki etkisi, yaşanan olaylar ile benzerlikleri, efsanevi olayların etkileri eserlerin zenginleşmesine ve çok yönlü okuma olanağına katkı sağladığı ifade edilmiştir.

Bu çalışmamı hazırlarken benden yardımını esirgemeyen ve her konuda bana rehber olan sevgili hocam Cemile AKYILDIZ ERCAN'a, yardımlarını hiçbir zaman eksik etmeyen Ahmet SARI hocama ve Alman Dili ve Edebiyatı bölümündeki tüm hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmamı tamamlamamda desteklerini hiç eksik etmeyen ailem ve arkadaşlarım Ayşe DEMİR, Hilal AKSAK, Yağmur YAĞMUR ve Nursel ÖZÇELİK'e teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Edebiyat, karşılaştırmalı edebiyat, mitoloji ve efsanenin tanımı ile pekiştirmeye çalıştığımız tezimizde geçmişten günümüze kadar var olan ve var olmaya devam eden olayların insanlar üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Kaynağını mitoloji ve dinden alan, bu her iki inanca göre hayatlarını şekillendiren birçok toplum gibi ele aldığımız iki romanın yazarları, mitoloji kavramı ışığında romanlarını ele almaları bizlere araştırma fırsatı vermiştir. Her bireyin içsel dürtü ile geleceğini öğrenme konusu, kader, alın yazısı, sanat, teknik gibi birçok kavramın insanoğlunun yaşamı üzerinde etkisi elbette vardır. İnsanların gördüğü rüyalar aracılığıyla geleceğin yorumlanması, gelecekte insanın başına ne geleceğini öğrenme çabası ve önlem almaya çalışması, kendini emniyete alma girişimi, kaderinin ne olduğunu bilmek istemesi her zaman merak edilen konuların başında gelmiş ve kanımızca gelmeye de devam edecektir. Kader, birey ve toplum olarak insanların ilgi duyduğu bir konudur. Tezimizin iki yazarı Max Frisch ve Orhan Pamuk eserlerinde teknik, doğa, mitoloji gibi konuları işleyerek eserlerine zenginlik katmışlardır.

Max Frisch 1955 yılı sonundan 1957 yılı Ağustos ayına kadar geçen zaman dilimi içinde kaleme aldığı “Homo Faber” romanında akıl, bilim, teknoloji ve rasyonaliteye inanan, hayatın olasılıklardan ibaret olduğunu düşünen ve kaderi reddeden Walter Faber’in hayatını ele alır. Ama yaşadıklarından sonra inanmadığı tesadüf/kader olgusunun onu nasıl adım adım felakete sürüklediğini eserinde gözler önüne serer. Özellikle eserinde söz konusu edilen bilgileri ve Max Frisch’in “Homo Faber” adlı eserinde mitlerin tarafını tuttuğunu Hildegard Hain şöyle ifade etmektedir:

“Teknik ve doğa arasında yakın bir bağ vardır. İnsan doğayı öğrendiğinde, yasaları idrak ettiğinde teknik meydana gelir ve bu yasalar elbetteki verilmiş ürünlerin tekrar kendini geliştirmede ve bu noktada Homo Faber’de orada yetersiz hissedilen duyguların olduğu yerde kullanılır. O halde tekniği oluşturan insanın doğadaki bağlantısı saygılı beraberlik ile birbirine karşı düşmanca tavırlardan geçer.”¹

Yoğun bir şekilde yolculuklar içeren bir adamın öyküsü olan bu eser neredeyse ikiyüzyıl öncesinde yaşamış olan Goethe’nin şu sözlerini çağırıştır. ‘Yolculuğu sen

¹ Hildegard Hain, *Max Frisch. Homo Faber*, Mentor Verlag, München 1995, 37

yaparsın, nereye olduğunu kader belirler.’² Faber’in yaşadıkları da tam Goethe’nin ifade ettiği gibidir. Ich Erzähler (Ben-Anlatıcı) ile yazılan, anlatıcının tanrısal konumda olduğu ve geriye dönüş tekniğininde (Rückblende Technik) yer yer ele alındığı³ roman, yazarın ilk durak ve ikinci durak olarak adlandırdığı iki bölümden oluşur. Roman Faber’in bir uçak seyahat yapmasıyla başlamakta ve ameliyata alınacağı “08,05 Geliyorlar” (Frisch, 2015: 202) saati söylemesiyle bitmektedir. Yazarların geriye dönüş tekniğinden yararlanmalarının nedenini Eberhard Lämmert şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Şimdiye kadar bilinmeyen olayların ya da ilişkilerin açığa çıkartılmasında ya da öykü de hala bir bilmece olan olayların aydınlatılmasında geriye dönüş tekniğinden faydalanılır, çünkü geriye dönüş tekniği olayların düğümlerini çözer, çatışmaları belirginleştirir ya da onları kavrar hale getirir.”⁴

Çalışmamızda ele alacağımız bir diğer yazar olan Orhan Pamuk’da Ocak-Aralık 2015 tarihleri arasında kaleme aldığı ve Şubat 2016’da yayımlandığı “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı romanında mitolojik konulara yer vermiştir. Bu eserinde Pamuk’da Frisch gibi kaderden kaçma ya da kaçamama olgusunu ele almıştır. Üç bölümden oluşan romanın ana kahramanı aynı zamanda Ben- Anlatıcı konumundadır.

Pamuk’un eserinde ilk iki bölümde roman, başkahraman tarafından anlatılmaktadır. Yazar üçüncü bölümde anlatıcıyı değiştirmiş, fakat anlatım tarzı değişmemiştir. İlk iki bölümde olduğu gibi Ben-Anlatıcı ile olaylar anlatılmaktadır. İlk iki bölümde ana karakter Cem Bey’in anlatısından okuyucu olup bitenleri öğrenir. Son bölüm üçüncü bölümde, Kırmızı Saçlı Kadın gelişen olayları anlatmaktadır.

Mitolojik söylenceler ve olaylar her iki yazarın da eserlerinde kendini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Mitolojik söylencelerden yararlanan yazarların sayısı oldukça fazladır. Özellikle her edebi dönemde sevilen mitolojik söylenceler yazarlar tarafından ele alınarak eserlerine serpiştirilmiş ve böylece ortaya çok katmanlı eserler çıkartılmıştır. Mitoloji sanatın her alanında sevilen bir konu olarak kendisine yer bulmuş ve bulmaya da devam edecektir. Elbette insanoğlunun ezelden beri merak ettiği

² https://tr.wikiquote.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe, Erişim Tarihi: 19.01.2019

³ Şehnaz Uzun, *Max Frisch’ in Homo Faber Romanının Sinemaya Uyarlanması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, 46

⁴ Eberhart Lämmert, *Bauformen des Erzählens*, 6. Auflage, Carl Ernst Poschel Verlag, Stuttgart 1975, 180, çev. Uzun 46

konular vardır. Bunlardan birisi de geleceğini öğrenme konusudur çünkü insan gelecekte kendisini neyin beklediğini merak etmiş ve sorgulamıştır. Birey yaşadığı andan itibaren bir saniye sonrasında bile ne olacağına dair kuşku içindedir. Fatalite ya da alın yazısı olarak da tanımladığımız kader Yunan mitolojisinde de büyük rol oynamıştır. Yunan mitolojisinde kader tanrıçaları olarak bilinen üç tanrıça, “Pay”, “Pay Veren” ya da “Ölüm Payı” anlamlarına gelen moiro yani mireler, Hesidios’a göre, “Yaşam paylarımızı düzenleyen” varlıklardır. İnsanın öbür dünyadaki yaşamda da kendine ayrılmış bir payı olduğunu göstermektedir. Beyaz giysiler içinde insanın kaderini dokuduklarına inanılır ve bunlar Zeus ve Themis’in kızlarıdır. Bu kızlar Klotho, Lakheesis ve Atropos olarak adlandırılırlar. Adının anlamı dokumak olan Klotho, ömür ipliğini eğirir ve üçünün en yaşlısıdır. İnsan yazgısının doğar doğmaz bükmeye başlandığına inanılır. Lakheesis, anlamı kader, alın yazısıdır. İpin uzunluğunu insan ömrünün süresini gösterir. Geri dönülmez olarak adlandırılan Atroposise eceli, ölümü simgelemekte, ipi kesen kişi olarak tasvir edilmektedir ve onların aldıkları kararlara hiçbir engel olamaz. Romalı ünlü şair Ovidius, Persephone’ in yeraltı dünyasında bir şey yememesi gerektiğini, eğer yerse yeryüzüne çıkamayacağı kuralını Moiroların koyduğunu ifade etmektedir.⁵ Azra Erhat’a göre bu üç Moiro Zeus’tan bile daha güçlü ve üstündür. Öyle ki Tanrıların babası onlara karşı gelemeyiz, onların kararını değiştiremez. Bunlar yalnız ömür payını değil, mutluluk ve mutsuzluğun da payını vermektedirler. Belli efsaneleri olmayan Moirolar yarı dinsel, yarı filozofik bir görüşün canlandırılmış imgeleridir.⁶ Mitolojide de pek çok konuda yer alan kader kelimesi Yunan mitolojisinde kader tanrıçaları olarak karşımıza çıktığını ve kaderden bu tanrıçalar vasıtasıyla bahsedildiğini görmekteyiz. Bu tanrıçalardan yalnız insanlar değil tanrı ve tanrıçaların da kaçamadığını söyleyebiliriz. “Kader ağlarını örüyor” deyimini de karşılığı olduğu ifade edilir.⁷ Yunan mitolojisinde dünyanın oluşumunda kendi çocuklarını yeraltına hapseden Uranus’u yani babasını yaralayan Kronos bile annesi Gaia’nın kehanetine karşı duramamış ve bütün çocuklarını yutmasına rağmen karısı Rhea ve annesi Gaia’nın yardımıyla kurtulan Zeus tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

⁵ Berna Şirvan, *Halk Mitolojisinde Hades Kültü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa. 2014, 37-38

⁶ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul. 1996, 207

⁷ <https://birgunbiryerde.blogspot.com/2014/03/kader-tanricalar-mireler.html?m=1> Erişim Tarihi: 12.12.2018

“Yunan Mitolojisi” adlı eseriyle Pierre Grimal’dan esinlendiğimiz bu bilgilerden sonra⁸ Kronos’un tedbir amacıyla bütün çocuklarını yutmasına rağmen başına geleceklerden kurtulamadığı ve annesinin kehanetine maruz kaldığı, yalnız insanların değil tanrıların da geleceğini öğrenme çabasına girmiş oldukları, olacıklardan kaçmaya çalıştıkları fakat bunu başaramadıkları görülmektedir. Bu bilgilerden yola çıkarak kehanetin geleceğin bilinmesi anlamına geldiği söylenilir. Kâhin ise gelecek hakkında bilgi veren, tanrı habercisi olarak bilinir.⁹

Kehanet insanlığın ilk çağlarından itibaren var olmuş ve var olmaya da devam etmektedir. Gelecek hakkında öngörülerde bulunmak ve önceden kendi kaderi ile ilgili bilgileri öğrenmek insanları heyecanlandırmış ve hala da heyecanlandırmaktadır. “Kendisini gelecekte neler beklediğini bilme dürtüsü insanlığın tarihi kadar eskidir ve bu önceden öğrenme ve bilme dürtüsü özellikle kadim Yunan söylencelerinde kendine zengin bir zemin hazırlamıştır.”¹⁰ Cemile Akyıldız Ercan, Antik Yunan’da kehanetlerin tanrısı, babası olarak bilinen Apollon’un Delphi tapınağının önemli tapınak merkezi olduğunu ifade eder. Tapınaklarda görev alan rahip ve rahibelerin kehanetleri yorumlayan birer kâhin olduklarını, kehanetlerin ise olacak olayları önceden aktarmaları nedeniyle bu olaylara sözde müdahale olamayacağını bizlere belirtmektedir.¹¹ Böylelikle Yunan mitolojisinde kaderden, olacıklardan kaçınılamadığı görülmektedir. İslam dinin de Allah’ın alnımıza yazdıklarını, Yunan mitolojisinde kader tanrıçaları üç kızkardeş mireler yani moireler belirtmektedir.¹²

Kader, kehanet kavramları mitolojide önemli bir yer tutmaktadır. Birçok esere ilham olan mitoloji konusu ile bu eserleri incelemek, farklı ve benzer yanlarına değinmek tezimizde söz edeceğimiz karşılaştırmalı edebiyata kaynaklık etmektedir.

Belirli bir uygarlığa ya da dinsel geleneğe bağlı inançların gerçekte yaşanmış veya yaşanması muhtemel olaylar üzerinden aktaran ve genellikle kökeni bilinmeyen

⁸ Pierre Girmal, Yunan Mitolojisi, çev. Işık Ergüden, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara. 2012, 30-32

⁹ <https://bizvegelecek.blogcu.com/kehanetler-ve-kahinler/4409504> Erişim Tarihi: 15.12.2018

¹⁰ Cemile Akyıldız Ercan, “Seçilmiş Mitolojik Söylencelerde Kehanet ve Rüya Motifi”, Festschrift für prof. Dr. Yılmaz Özbek Armağan Kitabı, Çizgi Kitapevi, Konya. 2015, 223

¹¹ Ercan, 234-235

¹² <http://birgünbiryerde.blogspot.com/204/03/kader-tanrıçalar-mireler.html?m=1> Erişim Tarihi: 12.12.2018

söylencelerin edebiyata katkısının büyük olduğu söylenilmektedir.¹³ “Britannica Compton’s Genel Kültür Ansiklopedisi” adlı eserden yararlanarak sözlü edebiyat hakkında şu bilgiler verilmiştir.

“Sözlü edebiyatın temaları da zengindi. Dünyanın başlangıcını anlatan ve tanrıları öven şarkılar, aşk öyküleri, destansı kahramanlık ve serüven öyküleri, masallar, atasözler, bilmeceler. Sözlü edebiyat uzun bir sürenin sonunda yazıya geçirildi; amaç bir halkın bütün geçmişini korunması ya da yanlış yorumlanmasının önlenmesiydi. Gılgamış Destanı, Homeros’un İlyada ve Odysseia destanları ve Eski Ahit ya da Tevrat, geleneksel ilk yazılı örnekleri idi. Bunlar bugünde dünyanın en büyük edebi yapıtları arasında sayılır. Özellikle Eski ahit geleneksel sözlü edebiyatın hemen bütün tema ve biçimlerini içerir. Doğaüstü efsaneler, destansı öyküler, aşk öyküleri, şarkılar, kötülük ve cinayet öyküleri, lirik şiirler, tarih yazımının ilk ürünleri, atasözleri bunlar arasındadır. Şiirsel dram Eski Yunanlılar’dan sonra da kullanıldı. Türün en başarılı örnekleri arasında Shakespeare’in, Racine’nin, Goethe’nin ve 20. yüzyılda T.S. Eliot’un oyunları anılabilir.”¹⁴

Sözlü edebiyatın yazıya geçirilip kalıcılığının korunması ve birçok türe ayrılması bizlere önemini vurgulamaktadır. Söylencelerin ve mitlerin çoklukla gerçeklik payının olmadığı düşünülse de doğaüstü efsanelerin, destansı öykülerin yaşanmış olaylardan alındığı bilinir. Arkeologlar, tarihçiler tarafından toplumların kökeninin aydınlatıldığı dönemden bir önceki, yani bilimin hiçbir yerde var olmadığı eski çağlarda dünya ve insan yaratılışının başlangıcının mitolojinin oluşturduğu söylenilir. Her ne kadar mitin uydurma, kurgu, gerçekte var olmayan olayların anlatıldığı söylenceler olarak da bilinse; din tarihçisi Mircea Eliade¹⁵ “Mitler yalnızca gerçekten olmuş şeylerden söz eder”¹⁶ diyerek mitlerin gerçeklerle olan ilişkisini vurgulamaktadır. Mitolojinin gerçeklik payı ile olan ilişkisi şöyle ifade edilmektedir:

“En tanınmış mitoloji kitaplarından biri Homeros’un Troya Savaşı’nı anlatan İlyada’sıdır. Günümüzde bu kitabı okuyan hiç kimse Homeros’un anlattığı öykünün

¹³ Editörler Philip W. Goetz, Çiğdem Kağıtçıbaşı v.d, Hürriyet Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt 23, Ana Yayıncılık, İstanbul. 1994, 56

¹⁴ Yayın- Yazar: Murat Belge, Britannica Compton’s Genel Kültür Ansiklopedisi cilt 6, Ana Yayıncılık, İstanbul. 1991, 345-346

¹⁵ Yayın- Yazar: Murat Belge, Britannica Compton’s Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul. 1991, (14), 107

¹⁶ Belge, 107

tarihsel olguları yansıttığını düşünmez. Öte yandan Homeros'un yaşadığı zamandan yüzyıllarca önce Yunan kenti devletleri ile Anadolu'nun kuzeybatısında yaşayanlar arasında gerçekten bir savaş olduğu konusunda fazla bir kuşku yoktur.”¹⁷

Mitoloji dünyanın nasıl oluştuğunu, tanrı ve tanrıçaların yaratılışından insanlığın oluşumuna kadar neyin niçin var olduğuna, öldükten sonra ne olduğuna dair soruları cevaplar. Birçok esere de kaynaklık eden mitoloji, yazarların da mitlerden esinlenmelerinden ötürü eserlerine farklı anlamlar ve farklı yönler kazandırabilmişlerdir. Mitolojik söylenceleri ya da mitolojik kahramanları eserlerinde ele alan ve harmanlayan birçok yazar vardır. Yahya Kemal “Biblos Kadınları” (Adonis) adlı şiirinde Adonis' in zamansız ölümüyle yasa boğulan Biblos kadınlarının kederini anlatmaktadır¹⁸, Ahmet Hamdi Tanpınar “Huzur” adlı eserinde müziğin sarhoş edici etkisiyle Dionysos'u, plastik sanatlara karşılık Apollon'u vurgulamaktadır. Nazım Hikmet'in “Ferhat ile Şirin” adlı oyununda kıskanç kadın Mehmene Banu ile Euripides'in “Medea” adlı oyununda kıskanç kadın Medea, Yaşar Kemal'in “Yılanı Öldürseler” Melih Cevdet Anday'ın “Kolları Bağlı Odyessus.”¹⁹ Bunun belirgin örneği tezimizin konusu olan iki eser Orhan Pamuk'un “Kırmızı Saçlı Kadın” ile Max Frisch'in “Homo Faber”idir. Orhan Pamuk yalnız Kral Oidipus konusunu ele alırken Max Frisch mitolojinin önemli göndermelerine değinmektedir.

Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe'nin tanrılardan ateşi çalıp insanlara veren titanın ismi ile yazdığı şiiri “Prometheus” (1773), Thomas Mann'ın Eros ve Thanatos'u işlediği “Venedikte Ölüm” (1952) adlı noveli, Friedrich Schiller'in “Yunan Tanrıçaları” adlı şiirleri (ilk sürüm 1788, ikinci sürüm 1800), Heinrich von Kleist'in “Penthesilea” (1808), Doğu Alman yazarı Christa Wolf'un Kehanet- Biliciliği ile mitolojide yer alan Truvalı Prenses “Kassandra” (1983) ya da çocuklarını öldüren anne olarak mitolojide kendine yer veren “Medeia: Sesler” (1996) adlı eseri, Walter Vogt'un “Orpheus”, Robert Walser “Odysseus” gibi eserleri örnek olarak verebiliriz. Bu örnekleri çoğaltmamız olanaklıdır.

Bizim çalışmamızda da Yunan mitolojisinden Kral Oidipus, Elektra Kompleksi, Hermes gibi izlekler ve aynı zamanda Firdevsi'nin “Şeyhname”sinde bulunan “Rüstem

¹⁷ Belge, 107

¹⁸ Sema Küçük, “Türk Edebiyatında Mitoloji Arayışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), Konya 2017, 69-90, 74

¹⁹ <http://romankahrmanlari.com/edebiyat-ve-mitoloji/> Erişim Tarihi: 31.12.2018

ile Sohrâb” söylenceleri sözkonusu edilir. Bu mitolojik izlekleri çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yer vereceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT İLE MİTOLOJİ KONULARININ ANALİZİ

1.1. EDEBİYAT NEDİR?

Edebiyat genel bir ifadeyle kişinin duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak estetik kurallar çerçevesinde dile getirilmesi olarak ifade edilir. Edebiyat nedir? sorusunu birkaç Türk yazarın edebiyat kavramı ile ilgili tanımlarından yola çıkarak şöyle bir cevaba ulaşmaktayız. D. Mehmet Doğan “Büyük Türkçe Sözlük” adlı eserinde “düşünce, duygu ve hayallerin yazı veya sözle, dil vasıtasıyla güzel şekilde ifade edilmesi sanatı ve yazma ve söz sanatı ile ilgili kaidelerin tamamı ve bu kaidelere uygun eserleri içine alan disiplin”²⁰ olarak açıklamaktadır. Şerif Aktaş ise edebiyat kelimesini şöyle açıklamaktadır:

“Edebiyat kelimesinin, Arapça ‘Edep’ten kaynaklandığı söylenmektedir. Başlangıçta ‘davet’ anlamında kullanılan bu söz, zamanla halk arasında gözlemlenen en güzel ahlâk, insanı kötülüklerden koruyan iyiliğe sevk eden meleke, güzel huy anlamlarını kazanır. Daha sonra söz söyleme ve ifadeyle ilgili her türlü çalışmanın genel adı olarak kullanılmıştır. Kişilerin sözlü ve yazılı ifadelerden hataya düşmelerine engel olmak için öğrenilen ve kullanılan kurallar bütünü bu kelimeyle ifade edilmiştir. XIX. yüzyılda bile edebiyatı iyi huy öğreten, ahlâk kazandıran bir disiplin olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde de edebiyatın her şeyden önce bir güzel sanat etkinliği olduğu dile getirilmektedir.”²¹

Wellek ve Warren ise edebiyatı konusu ne olursa olsun “edebi şekil veya ifade yönünden dikkate değer” kitaplarla sınırlandırmaktadırlar.²² Alman edebiyatına merak sarmış İskoç asıllı Thomas Carlyle göre Edebiyat “Bir milletin manevi ve maddi yaşam

²⁰ Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul. 1996, 320

²¹ Şerif Aktaş, “Edebi Metin ve Özellikleri”, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (39), Erzurum. 2009,187-200, 187-188

²² Wellek Rêne- Warren Austin, Edebiyat Teorisi, Çev. Ö. Faruk Huyugüzel, Dergah Yayınları, İzmir. 1993, 7-8.

tarzını gösteren en etkili sembolük ayna"dır.²³ Ve Alois Wierlacher ise edebiyatı, "içsel ve duygusal yaşamın entegre bir güç şeklinde dile getirilmesi"²⁴ olarak tanımlar.

Edebiyatın hangi türü olursa olsun (roman, masal, destan, şiir vb) insan davranışlarını olumlu yönde etkilediğini, toplum yapısını güçlendirdiğini, evrensel değerlere katkı sağladığını belirtmek gerektiği görüşündeyiz. Öyle ki bir eserin sonu ister kötü ister iyi yönde bitsin, okuyucunun doğru veya yanlış anlamasına katkı sağlar. Bu bağlamda 20. yüzyılın modern Alman edebiyatının ünlü yazarı Franz Kafka'nın "Die Verwandlung" (Dönüşüm) adlı noveli güzel bir örnek olacağı düşüncesindeyiz. Ana karakter Gregor Samsa bir böceğe dönüşmüştür. Bu trajedide asıl anlatılmak istenen yazarın eserini tanımlarken kullanmış olduğu "...Oysa insanlar için doğal yaşam, insanca yaşamdır."²⁵ cümlesinden anlaşılmaktadır. Modern dünyanın insanlara tekdüze bir yaşamı, belli kalıplar içinde bir hayatı dayatması insanların bunalımlı, berbat bir hayat sürmelerine yol açmaktadır. İşte bütün bunlardan sıkılan Gregor Samsa kendini bir böcek gibi hissetmektedir. Yazar, çevresi tarafından ona biçilen rolden sıyrıldıktan sonra nasıl toplum tarafından dışlandığını ve bir böcek gibi atıldığını konu etmiştir. Modern dünyanın insanlar üzerindeki baskısını Franz Kafka bu eserinde belirtmekte ve doğal yaşamın önemini vurgulamaktadır. "Başkaları için yaşamak yerine insanlar kendileri için yaşamalı" mesajını vermektedir.

Edebiyat çeşitli yazarların, araştırmacıların ilgi odağı olmuş ve her biri edebiyatın anlamını ve önemini vurgulamaya çalışmıştır. Thomas Eliot "Hümanizm ve romantizm, edebiyatı değerlerin yaratıldığı bir ortam yapmış, sanatçı da peygamberler mertebesine yükseltilmiştir."²⁶ diyerek edebiyat ve yazarlığın önemini vurgulamıştır. Berthold Brecht'e göre "Tüm sanatlar, sanatların en büyüğü olan yaşam sanatına katkıda bulunur.... Ama herkese seslenir sanat ve çağırdığı türküyü aslanların, kaplanların karşısına bile çıkabilir."²⁷ Yılmaz Özbek ise edebiyatın önemini şu şekilde ifade eder:

²³ Hasan Sebuktikin, "Neden karşılaştırmalı Edebiyat", *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* (7), Çanakkale. 2006, 1-17, 11

²⁴ Walter de Gruyter+Co-Berlin, Archadia B.2-1967, s.228-247 çev. Sebuktikin, 11

²⁵ Franz Kafka, *Dönüşüm*, çev. Ahmet Cemal, Can Sanat Yayınları, İstanbul, Haziran. 2015, Arka kapak kısmı.

²⁶ Thomas Eliot, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1983, 6

²⁷ Berthold Brecht, *Sanat Üzerine Yazılar*, çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul. 1997, 48-49

“Sanatla yaratıcı olarak uğraşanlar ve sanatseverler, sanatı anlamlı bir varoluşa büyük katkısı olduğu için yaygınlaştırmak ve hatta yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası haline getirmek çabasında olmalıdırlar. Çünkü onu toplumların eğitiminde işlevler üstlenen en önemli dayanak ve araç haline getirmek, dünyada olup biten çirkinliklere set çekmek, güvenli ve huzurlu bir dünyaya ulaşmak yolunda atılmış en önemli adım olacaktır. Yalnız oyalamak, eğlendirmek değildir sanatın amacı, bilgilendirmek, aydınlatmak, yönlendirmek, dünyanın değişmesine, daha yaşanabilir hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Toplumsal gerçeklere ışık tutmak, evrensel değerler etrafında birleşerek, insanlığı birbirine yaklaştırmak gibi bir amacı da vardır onun.”²⁸

Denilebilir ki edebiyat; insan ve toplum yaşamını olumlu yönde etkileyebilen, dünyanın yaşanılabilir bir ortam olmasına katkı sağlayan bir olgudur.

1.2. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT NEDİR?

Edebiyat her dönem kendisinden söz ettiren bir dal olarak insanlar tarafından sevilmiş ve yazarlar yaşadıkları topluma olaylara kayıtsız kalamamış aksine bunları eserlerinde söz konusu ederek güzel bir eser ortaya çıkartmaya çalışmışlardır. Yazarlar ne yaşadıkları topluma ne de kültüre uzak insanlar değildir, aynı zamanda diğer toplumların kültürlerinden ya da sanat eserlerinden etkilenip bunları bir şekilde eserlerinde kullanmışlardır. Örneğin Goethe’nin İtalya Seyahati’nden sonra eserlerinde bunların izleklerini görmek olanaklıdır. Oradaki kültür ve deneyimlerinden sonra kaleme aldığı eserler klasik döneme damgasını vurmuş eserler olarak sözkonusu edilir.

Edebiyat biliminin incelediği dallardan biri olan karşılaştırmalı edebiyat ise farklı dillerde yazarlar tarafından yazılmış iki eserin konu, düşünce ve biçimsel bakımdan araştıran, yorumlayan, benzer ve farklı yanlarını ortaya çıkartan bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Aynı dilde aynı konuyu işleyen iki eser çağdaş ve ya farklı dönemlerden olsun muhakkak birbirinden farklı olmak durumundadır.²⁹ Aksi takdirde ikinci eser ilk yazılan eserin kopyası durumuna düşmekte ve eser olma özelliğini kaybetmektedir. Kadriye Öztürk Karşılaştırmalı Edebiyat’ı şöyle tanımlamaktadır:

²⁸ Yılmaz Özbek, Okumak Anlamak Yorumlamak, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya. 2007, VII (Önsöz)

²⁹ Gürsel Aytaç, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Gündoğan Yayınları, Ankara. 1997, 7

“Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi iki veya daha fazla ulusal edebiyatı gerek konu, gerek üslup, motif ve dilsel özellikler ya da metin yapısı bakımından karşılaştırma çalışmalarını kapsamaktadır. Bu karşılaştırmalar ortak kültür, dil ailesi ve coğrafi bölgelerin ulusal edebiyatları arasında yapılabileceği gibi, farklı dil ailelerine giren, farklı coğrafi bölgelerde yer alan ve farklı kültürlerle sahip ulusal edebiyatlar arasında da yapılabilir. Burada amaç, iki ulus edebiyatı arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ve bunların nedenlerini ortaya çıkarmaktır.”³⁰

Bu tanımdan sonra bir edebi eser incelemesi yapılırken nelere dikkat edilmesi gerektiğine değinecek olursak ilk önce yazarın hayatıyla olan bağlantısına, yazarın psikolojisiyle olan ilişkisine, yazarın yaşadığı toplum ve sınıfına, yazarın başka eserlerden etkilenip etkilenmediğine, eserin hangi okur kitlesine hitap ettiğine ya da okuyucu kitlesine bakmak gerekmektedir. Nitekim sanatta etkileşim olgusunun var oluşu onun kopyasını oluşturması anlamına gelmemektedir. Birçok yazar başka yazarlardan esinlenerek eserlerini kaleme alma çabasına girerler.³¹ Kısacası yazarın esinlendiği örneğinden farklı olabilmesi için özgün yanı ağır basan bir eser üretmesi gerekmektedir. Bu tanıma bir örnek olabileceği kanısına vararak Tülin Sağlam’ın İngiliz oyun yazarı Christopher Marlowe ve Alman yazar ve şair Johann Wolfgang von Goethe’nin “Dr. Faustus” ve “Faust” adlı eserleriyle Türk yazar ve şair Necip Fazıl Kısakürek’in “Siyah Pelerinli Adam” adlı oyun ve hikâyesini karşılaştırdığı “Siyah Pelerinli Adam’da Faust” adlı makalesi verilebilir. Ruhunu şeytana satan insanı konu alan “Dr. Faust” efsanesi, hem Goethe’nin eserinde hem de Marlowe eserlerinde insanın şeytanı çağırdığını konu edilirken, “Siyah Pelerinli Adam”da şeytanın çat kapı geldiği ifade edilmektedir. Yalnız bu benzerlik ve farklılıktan ziyade her üç eserin nasıl bir sonuca vardığına değinecek olursak; Marlowe Dr. Faustus’un şeytanla pazarlığında şeytanın galip gelmesiyle Dr. Faustus’u cehenneme, Goethe Faust ile şeytan pazarlığında güzelliğin, iyiliğin, sadece tanrıdan geldiğine inanarak cennete, Kısakürek ise şeytan ile insan arasındaki çatışmada islam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim aracılığıyla insanı doğru yola götürmektedir. Böylelikle her üç eser aynı konu üzerinden

³⁰ Kadriye Öztürk, Edebiyatlar Arası Etkileşim, Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları, Yayına Hazırlayan Ali Osman Öztürk, S.Ü Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya. 1998, 7-8

³¹ Gürsel Aytaç, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Say Yayınları, Ankara. 2003, 7-11

ele alındıysa da farklı yönlerinin olmasıyla eser özelliklerini kazanmaktadırlar.³² Pek çok yazara ilham olan Faust mitini konu alan bir başka Alman yazar Thomas Mann bir toplum, çağ romanını ele almaktadır. Thomas Mann “Doktor Faustus” eseriyle yetenekli, akılcı, mağrur bir müzisyen Adrian Leverkühn’ ün yirmi dört yıllık bir yaratıcılık karşılığında kimseyi sevmemesi adına şeytanla pazarlığını ve şeytana yenilgisini anlatmaktadır. Bu eser ile yazar Birinci Dünya Savaş’ından sonra Nazi Partisi’nin başa geldikten sonra hümanist ahlâkın yerini kibir, açgözlülük, insancılığın, merhametin yok oluşunu besteci Adrian Leverkühn’ ün yükselişi sonraki düşüşüyle ifade etmektedir.³³

Aynı şekilde Franz Kafka’nın “Yargı” adlı eseri ile Siegfried Lenz’in “Almanca Dersi” adlı eserini karşılaştıran Fatma Karahılal her iki eserde baba-oğul ilişkisini ele almış eserlerin benzer ve farklı yanlarına değinmiştir. Kafka’nın eserinde baba-oğul arasında son derece kopuk bir ilişki olduğunu, babanın aile içerisinde etkin bir rol üstlendiğini belirtmektedir. Lenz’in eserinde ise baba ile oğul arasında mesafeli bir ilişki olduğunu, baba hikâyenin başında ve hikâyenin akışına kadar aynı şekilde aile içindeki ve iş hayatındaki konumunu korumakta olduğunu ifade etmektedir.³⁴

Bu örneklerden yola çıkarak “Dr. Faust” ve “Oidipus” söylencelerinin kültürel toplumsal, ulusal gerçeklikleri ne olursa olsun birçok yazar tarafından ele alınıp eserlerinde işlendiği görülmektedir. Bu da karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları için zengin bir yol göstericidir. Yazarların kendi ulusları dışına çıkmayı, farklı ulusların edebiyatıyla uğraşmayı sağlayan karşılaştırmalı edebiyat dünya edebiyatının bir neticesidir. Edebiyatın evrensel olma özelliğini çeviri yolu ile yazarların yaşadıkları dönemin şartlarından dolayı sürgün veya sığınmacı olarak yerleştikleri ülkenin hem düşünce hem yaratıcılıklarından etkilenmeleri katkı sağlamaktadır. Özellikle Almanya’da Hitler rejiminden kaçan, yani 1933 yılından sonra Yahudi ya da Hitler iktidarının karşısında olan Alman yazarların oluşturduğu sürgün edebiyatı (Exilliteratur) ile kültürel etkileşim hızlanmış ve dünya edebiyatı yayılmıştır.³⁵ “Dünya Edebiyatı”

³² Tülin Sağlam, “Siyah Pelerinli Adam’ da ‘Faust’ “, *Ankara Üniversitesi Dil ve tarih – Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Tiyatro Araştırmaları Dergisi* (29), Ankara. 2010, 1-23, 8

³³ http://dipnotkitap.net/ROMAN/Doktor_Faustus.htm Erişim Tarihi: 31.12.2018

³⁴ Fatma Karahılal, “Franz Kafka’ nın ‘Yargı’ Adlı Eseri İle Siegfried Lenz’ in ‘Almanca Dersi’ Adlı Eserinde Baba- Oğul Motifinin Karşılaştırılması”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* (6), Yalova. Nisan 2013 – Ekim 2013, 33-40, 38-40

³⁵ Aytaç, 47

kavramını ilk kez Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe 1827 yılının ocak ayında daha 17 yaşındaki Eckermann'a 'Weltliteratur' olarak fısıldamıştır. Daha sonra Eckermann "1835 Gespräch mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens" adlı kitabında bu kavramdan söz etmektedir.³⁶ Ünlü Alman yazar 'Weltliteratur' kavramı ile 'Welthaltigkeit' dünya çapında oluşu ifade etmektedir.³⁷ Ulusal çerçevenin dışına çıkılması gerektiğini, milletin kendi ulusu dışında başka ulusların yazarlarına da ulaşılabilirdiği bir dönemde³⁸ sadece kendi ulusu tarafından değil aynı zamanda dünyada tanınmayı vurgulamaktadır. Ayrıca Alman yazarların komparatistik kavramına yani karşılaştırmalı edebiyata ne kadar önem verdiklerini Klasizm ve Romantizm dönemi yazarlarından Goethe'nin "Weltliteratur" 'Dünya Edebiyatı' ve Alman şairi Friedrich Rückert'in (1788-1866) "Weltpoesi" 'Dünya Şiiri' kavramlarından bizlere ifade etmektedirler.³⁹ Goethe'nin Eckermann ile 16 Aralık 1828 yılında yaptığı bir söyleşide başka kültürlerden ve yazarlardan etkilenmenin önemini nasıl belirttiğini Eckermann şöyle ifade etmektedir:

"Bizler elbette becerilerimizi beraberimizde getiririz, fakat gelişimimizi yapabildiğimiz ve bize uygun olana uyum sağladığımız büyük bir dünyanın pek çok etkisine borçluyuz. Yunanlara ve Fransızlara çok müteşekkirim, Shakespeare'e, Sterne'ye ve Goldsmith'e sonsuz derecede borçluyum. Fakat kültürümün kaynakları sadece bunlarla gösterilemez; sınırsıza giderdi ve gerekli değil. Önemli olan insanın doğruyu seven ve onu nerede bulursa kabul eden bir ruha sahip olmasıdır." ⁴⁰

Ulusal edebiyattan dünya edebiyatına geçişi sağlayan çeviri ile farklı bir ulus ve dilden bir eseri kendi diline çeviren bir yazar, yaşadığı toplumun kültürünü çevirdiği eserin ait olduğu kültür ile kıyaslanmasını, çevrilen eserin kültürünün tanınmasını, her iki toplumun kaynaşmasını sağladığı görüşünde bulunabiliriz. Ulusal edebiyatın fazla bir tutumu olmadığından kültürel etkileşimi sağlayan dünya edebiyatına geçişi Goethe şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Ulusal edebiyatın şimdi söyleyecek çok fazla şeyi yoktur, sırada artık dünya edebiyatı vardır ve herkes bu dönemi hızlandırmak için etkide bulunmalıdır. Fakat

³⁶ <https://www.türkçebilgi.com>Dünya Edebiyatı>. Erişim Tarihi 31.12.2018

³⁷ Aytaç, 9

³⁸ Aytaç, 27

³⁹ Aytaç, 27

⁴⁰ Cuma, 11

yabancı olanın değerlendirilmesinde özel bir duruma takılıp kalmamalıyız ve onu örnek teşkil eden bir şey olarak görmek istememeliyiz. Bizler asıl olanın Hristiyan, Sırp, Calderon veya Nibelungen kökenli olanın olduğunu düşünmemeliyiz; örnek teşkil edecek bir şeyin gerekliliği için daima yapıtlarında sürekli güzel insanın anlatıldığı eski Yunan’a geri dönmeliyiz. Bunun dışında kalanlara artık tarihe ait olarak bakıp, bunlardan mümkün olduğunca iyi olana uyum sağlamalıyız.”⁴¹

Dünya edebiyatının yeri ve zamanına değinen Goethe’nin bu sözlerinden sonra dünyada neler olup bittiğini, kültürler arası etkileşimi çeviri yoluyla kültürel etkileşimi karşılaştırmalı edebiyat yoluyla öğrenebilmekteyiz. Edebiyatın bir bütün olduğunu Welles ve Warren şöyle ifade etmektedir:

“Edebiyat tarihi bir bütün olarak, milliyetçilik ölçüsünün ötesinde tekrar yapılmalıdır. Bu anlamda mukayeseli edebiyat incelemesi yapacak olanların yabancı dilleri iyi bilmeleri gerekir. Bu çeşit inceleme için olaylara daha geniş açıdan bakmak, mahallî ve dar fikirleri bastırmak lazımdır ki, bu da kolay bir iş değildir. Sanat ve insanlık nasıl bir bütündürse edebiyat da öyledir.”⁴² Cemil Meriç karşılaştırmalı edebiyat biliminin Türkiye’deki temsilcileri arasında yer alan bir yazarımız Doğu ve Batı Edebiyatı karşılaştırması hakkında şu sözleri önemli yer tutmaktadır: “Batı’yla Doğu insan beyninin iki yarım küresi ve kinlerinden sıyrılan ruh için ne Doğu var ne de Batı. Doğu’yu incelemeyenler Batı’yı nasıl anlar?”⁴³

Bir yazar eserine başlamadan önce başka ulusların yazarlarının yazdığı eserlere göz atması o yazarın daha geniş bir bakış açısıyla eserini yazmasına olanak sağlayacaktır. Çünkü daha geniş bir bilgi birikimine sahip olacağı ve ele aldığı konuya farklı bir pencereden bakma olanağının olacağı kanısındayız. Böylelikle farklı kültürden olan insanlara da hitap etme imkanı elde edebilir. Örneğin; Orhan Pamuk’un “Kırmızı Saçlı Kadın” romanında Yunan mitolojisinde “Kral Oidipus” ve İran efsanesi “Rüstem ile Sohrâb” hikâyesini anlatması ve ana karakterin benzer olayları yaşaması bu iki hikâyeden etkilendiğini birebir alıp sadece kendi kültürüne, diline çevirmediğini gösterir bizlere. Belki de üç kültürden benzer olayları farklı anlatımlarla belirtmeye

⁴¹ Ahmet Cuma, “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi” nin (Komperatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kuramsal Açılımı”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (39), Konya. 2018, 1-26, 16

⁴² Cuma, 8

⁴³ Aytaç, 41

çalışmıştır. Aynı şekilde Max Frisch'in "Homo Faber" adlı eserinde günümüz teknolojisini ve psikolojik durumunu mitolojik öğeler ve mitolojide geçen hikâyelere benzer bir betimlemeyle anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca romanda geçen teknik isimler yazarın mühendislik/ mimarlık bilgisinden kaynaklanmaktadır. Max Frisch mitolojide geçen olayları birebir anlatmamakta kendi romanını bu olaylarla daha geniş bir bakış açısıyla okuyucularının ufuklarını genişletmeye ve daha çok okuyucuya hitap etmeye çalışmıştır.

Karşılaştırmalı edebiyatta önemli bir etken olan örnek alma – örnek olma modeli ile yazarların başka edebiyatlardan faydalanarak ulusal edebiyatlarını daha iyi anlama ve mükemmelleştirmeye yardımcı olmaktadır. İki eser karşılaştırması yazarın biyografisi, psikolojisi, yaşadığı dönem, eserin yazıldığı dönem, mitoloji, din, sosyoloji gibi alanlarda araştırma ile olasıdır.

1.3. MİT NEDİR?

Söylence anlamına gelen mit, doğa güçlerinin veya doğaüstü olayların dilden dile aktarılması yoluyla anlatılan hayal ürünü öykülerdir. Yüzyıllar boyunca birbirlerinden beslenerek zenginleşen mitler, evren, insan, doğa ve doğaüstü olaylar, tanrı ve tanrıçalar hakkında sorulan sorulara cevap verir.⁴⁴ Evrenin yaratılışından, insanların, doğanın ve tanrıların yaratılışına kadar geniş olayları kapsayan mitlere Colette Estin ve Hélène Laporte'nin söz ettikleri gibi "evrenin bilinmezliği karşısında iç huzuru sağladıkları için de herkes mitlere inanır."⁴⁵ Mitlerin kim tarafından, nasıl ortaya çıktıkları bilinmemesine rağmen insanların inançlarına hitap ettikleri için söylence, hikâye anlamlarına gelseler de insanlar tarafından benimsenmektedirler. Mitlerde geçen insanüstü varlıklar bazen titan, bazen tanrılar bazen ise tanrıların çocukları ya da tuhaf görünümlü yaratıklar olarak görülmektedir.

Donna Rossenberg'in mitler için yaptığı açıklama, mitin karmaşık tanımının açıklanmasında önemli ve açıklayıcıdır:

"Söylenceler bir toplumun manevi değerlerini yansıtan ciddi öykülerdir. Bu öyküler bir toplumun dünya görüşünü ve önemli inançlarını temsil ettikleri için, o

⁴⁴ Colette Estin, Hélène Laporte, Yunan ve Roma Mitolojisi, çev. Musa Eran, TÜBİTAK Yayın Komisyonu, Ankara, Eylül. 2002, 1

⁴⁵ Estin, 1

toplumun kültürü tarafından değer verilen ve korunan insani deneyimlerin birer simgesidir. Söylenceler kökenleri, doğal olayları ve ölümü konu edebilir; ilahların özellikleri ve işlevlerini betimleyebilir ya da kahramanlık öyküleri anlatarak, kahramanca ve erdemci davranışlara birer model oluşturabilir.”⁴⁶

Mircea Eliade’ye göre mit “çok sayıda ve birbirini bütünler nitelikteki bakış açılarına göre ele alınıp yorumlanabilen son derece karmaşık bir kültür gerçekliğidir.”⁴⁷ Mit kutsal bir öyküyü anlatır, en eski zamanlarda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılışın” öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır.”⁴⁸

Bu tanımlardan yola çıkarak mitler, tanrılar ve insanüstü varlıklar tarafından yaşanılan olaylardan ders alarak, insanlara yol gösterici olmaları sebebiyle insanların inançlarına hitap etmeleri sonucu dünya çapında kabul görülmüşlerdir. Nobel ödüllü Alman edebiyatçı Thomas Mann mitin insan yaşamındaki yeri ve önemini şöyle ifade etmektedir: “Mit yaşamın kaynağıdır, ebedi desenlerden oluşur, yaşamı şekillendiren dinsel formdur. İnsanlık tarihinde olgun bireyi efsanevi ve ilkel şekilde temsil eder.”⁴⁹ Mitin Yunanlılar için unutulmaz olduğunu, inanca uygun olsun veya olmasın vazgeçilmezliğini Pierre Grimal şöyle ifade etmektedir:

“Tıpkı hayalgücünün akla, anlatan sözün kanıtlayıcı söze karşıt olması gibi, mit de logosun karşıtıdır. Logos ve mythos dilin iki yarısıdır, tinsel yaşamın aynı ölçüde temel iki işlevidir. Bir akıl yürütme olan logos ikna etmeye çalışır; dinleyende bir yargıda bulunma zorunluluğuna yol açar. Logos, eğer akla yatkın ve “mantığa” uygunsa doğrudur; gizli bir kurnazlığın üzerini örtüyorsa (“safsata”) yanlıştır. Ama “mit”in kendinden başka amacı yoktur. Kişi, keyfine göre, inancını bildirerek inanılır ya da

⁴⁶ Donna Rosenberg, Dünya Mitolojisi, çev. Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayigit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı, İmge Kitapevi Yayınları, Ağustos. 2003, 17

⁴⁷ Mircea Eliade, Mitlerin Özellikleri, çev. Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul. 2001, 15

⁴⁸ Eliade, 15-16

⁴⁹ <https://aetiusflavius.wordpress.com/tag/alman-mitolojisi/> Erişim Tarihi: 05.12.2018

yalnızca inanmak istediği için inanır. Böylece mit, insan düşüncesindeki bütün irrasyonel yanı kendinde toplamış olur: Mit, bizzat doğası gereği, bütün yaratılarında sanatla bağlantılıdır. Ve Yunan mitinin en şaşırtıcı niteliği belki de buradadır: Zihnin bütün faaliyetlerine mitin de dahil olduğunu saptıyoruz. Helenizmin, plastik sanatlardan edebiyata dek, mite düzenli olarak başvurmamış hiçbir alanı yoktur. Bir Yunanlı için mit hudut tanımaz. Yaşamı için hava ya da güneş ne kadar vazgeçilmezse, düşüncesi için de mit o kadar elzemdir.”⁵⁰

Aynı zamanda mitin hem geçmiş hem de gelecekte var olacağını Weimann şu sözlerle dile getirir: “Geleceğin bir fenomeni olarak bir mit zorla elde edilmez. Mit gerçektir ve tekrar gerçek olacaktır: mittin gelinir, mite dönülür.”⁵¹ Hübner ise mitlerde ki doğaüstü güçlerin kişileştirildiğini ifade etmektedir: “Mitlerin anlatımları özellikle doğal hikâyelerin benzetme ve kişileştirmelerinden elde edilir.”⁵²

Yunan mitolojisinde insani duyguların tanrılara verildiği görülmektedir. Tıpkı insanlar gibi tanrılarda iktidar olma savaşı, aşk, kıskançlık, nefret, anne, baba, evlat, eş, kardeş gibi birçok akrabalık öğeleri ile ve insani özelliklerle tasvir edilmişlerdir. Ama çok önemli bir fark vardır, insan gibi zayıf değil aksine güçlü, kuvvetli istedikleri herşeye bir şekilde ulaşabilen, istediği kılığa girebilen özelliklerle donatılmışlardır ama yine de zayıf noktaları vardır. Güç ve iktidar önemli bir unsur olarak görülsede tanrılar bile insanlar gibi yenilgi, zafer duygularını tadmaktadır. Egemenliği eline alan ve oğulları tarafından devrilen ve babalarının yerine geçen Uranus, Kronos ve Zeus’tan söz ederek titanların bitiş ve tanrılarının başlangıcı sayılan dönemin Kronos zamanı olduğu söylenilir. Toprak ana Gaia ve Gökyüzü Uranus’un birleşmesinden yalnızca titan ile titanidler değil yüz kollu canavarlar aynı zamanda yeryüzündeki bitkiler kayalar, taşlar meydana gelmiştir. Özellikle tuhaf görünen çocuklarının varlığından rahatsız olan Uranus onları toprağın derinliklerine hapsedmiştir.⁵³ Elinde bir tırpan ile imgelenen Kronos Uranus (Gökyüzü) ile Gaia’nın (Toprak-Yeryüzü) son oğulları, babası Uranus’u erkeklikten yoksun ederek birinci kuşak tanrılarının egemenliğine son vermiştir.⁵⁴ Zeus’da babası Kronos’u yenerek gökyüzünün hâkimi olmuştur. Baş tanrı Zeus’tan

⁵⁰ Grimal, 9

⁵¹ Rober Weimann, *Literaturgeschichte und Mythologie*, Schurkamp Verlag, Frankfurt a.M. 1977, 307

⁵² Kurt Hübner, *Die Wahrheit des Mythos*, C.H.Beck Verlag, München 1985, 50

⁵³ Grimal, 26-27

⁵⁴ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul. 1996, 184

öteki tanrı ve tanrıçalara, kahramanlara kadar insanlar gibi aralarında birçok akrabalık bağları bulunmaktadır. Mitoloji ile ilgili çok fazla kaynakça vardır ve hemen hemen hepsinde evrenin yaratılması ve tanrıların yaratılmasıyla ilgili bilgiler birbirine yakın bir şekilde açıklanmıştır.

1.4. EFSANE NEDİR?

Efsane halk biliminin bir bilim dalı olmasından önce 16. yüzyıldan itibaren genel anlamda “inanılması mümkün olmayan tuhaflıklar, anlatılar”, “yalan”, “boş söz” olarak betimlenmiştir.⁵⁵ Söylence anlamına gelen efsaneler çok eski çağlardan beri kaynağı ve söyleyeni belli olmayan halk tarafından benimsenerek kuşaktan kuşağa aktarılan ve genellikle olağanüstü olayların, kişilerin anlatıldığı hayal ürünü olan hikâyeler olduğu bilinmektedir. Farsçadan dilimize geçen “fesâne > efsâne yunanca “mitos, mit” Almanca “Legende, Sage” olarak adlandırılmıştır. Efsanelerin bir derece inandırıcılık özelliklerinin olduğu, genellikle belli bir inanç üzerine kuruldukları, yalın ve ağızdan ağıza yayılan kısa halk anlatıları olduğu bilinmektedir.⁵⁶ Her ne kadar efsanelerin Yunan dilinde mit olduğu söylenilse de efsane ve mitin farklı yanları bulunmaktadır. Bu ayrımı Seyitoğlu şöyle belirtmektedir:

“Efsaneler tarihi devirler içinde teşekkül etmişlerdir. Konusu bir olay, tarihi veya dini bir şahsiyet yahut belli bir yer olabilir. Tarihi devirler içinde teşekkül ettikleri için efsaneler mitlerden bu konuda ayrılırlar. Mitlerde (myth) zaman başlangıç zamanıdır. Mitlerin kahramanları tanrılar ve yarı tanrılarıdır. Efsanelerde (Legend) kahramanların olağanüstü güçleri vardır; fakat tanrı veya yarı tanrı değildirler. Mitolojiler ilkel dönemlerin ve ilkel kültürlerin mahsulleri oldukları halde efsaneler günümüzde oluşabilir ve tarih çıkarabilirler.⁵⁷

Efsane ve mit arasındaki farkı daha iyi anlayabilmek için efsane kavramını açıklamak gerekirse bu kavramın tanımı için Linda Dègh şöyle bir öneride bulunmaktadır:

⁵⁵ Ferhat Aslan, “Halk Bilimsel Bir terim Olarak “Efsane” Üzerine Bazı Dikkatler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (23), Samsun 2012, 81- 90, 82

⁵⁶ <https://www.cokbilgi.com/yazi/efsane-nedir-ozellikleri-tarihsel-gelistimi/> Erişim Tarihi: 01.01.2019

⁵⁷ Bilge Seyitoğlu, “Efsane”, *Türk Dünyası El Kitabı Üçüncü Cilt Edebiyat, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:158*, Ankara. 1998, 417-424, 421

“Benim önerim efsane sözcüğünü, şimdiye kadar çeşitli örgütsel prensiplere dayanan, küçük kategoriler içerisine girmeye zorlanan, uzun ve kısa bütün hikâyeleri kapsayan bir şemsiye terimi olarak kullanmaktır. Daha anlamlı bir analiz için; olası efsane çekirdeğini taşıyan bütün materyalleri bir araya getirmek mantıklı olacaktır. Bana göre, efsanenin özenilmiş ve planlanmış şekli ve içeriği yüzünden oy birliğiyle efsane (ya da fabulate) olarak tanımlanan bir anlatıyla başlayarak, diğer az ya da çok tutarlı bir şekilde memorat, memorabile, casus, chronikat, chroniknotiz, dite, fikt, Geschichte, Erlebnisgeschichte, batıl inanç, batıl inanç hikâyesi, gerçek hikâye, kişisel deneyim hikâyesi, söylenti, inanç hikâyesi, mit, dinî anlatılar, anekdot vd. tarzında sınıflandırılmış olanları da kapsar. Halkbilimciler, bunların hepsinin efsane ya da hikâye olup olmadığına veya halkbilimine ait olup olmadığına asla karar veremeyeceklerdir.”⁵⁸

Linda Dègh'in görüşüne göre efsane kısacası tüm hikâyeleri kapsamaktadır ve birçok kavramla eş değer görülse de bunun kanıtlanması mümkün değildir. Efsaneler toplumların inançlarına hitap etmekte, açıklanamayan olaylar doğaüstü olarak kabul edilmekte ve bu şekilde inanılmaktadır. Efsanelerin toplumca kabulü için insanların duygu, düşünce ve arzularına karşılık vermesi gerekmektedir. Toplum açısından önem arz eden değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakta, kültürel sürekliliğe katkıda bulunmakta ve bir toplumun sosyo-kültürel yapısını yansıtmaktadır.⁵⁹ Bazı toplumlar da kehanetlerin ve kehanetlere bağlı olarak efsanelerin ayrı bir öneme sahip olduğunu, eski uygarlıklardan itibaren meydana gelecek olayların önceden kâhinler tarafından deşifre edilerek, sözde müdahale etme olarak tasvir edilen kehanetlere karşı gelinemeyeceğini mitolojik efsanelerin bizlere gösterdiğini Cemile Akyıldız Ercan “Seçilmiş Mitolojik Söylencelerde Kehanet ve Rüya Motifi” adlı makalesinde belirtmektedir.⁶⁰

⁵⁸ Linda Dègh, “Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Bir Düşünme ve Efsanenin Tanımı”, çev. Selcan Gürçayır, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2, Haz.: M.Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır, Geleneksel Yayıncılık, Ankara. 2005, 345.

⁵⁹ Mehmet Şükrü Nar, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20 (79), Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi. 2014/3, 55-77, 65

⁶⁰ Cemile Akyıldız Ercan, “Seçilen Mitolojik Söylencelerde Kehanet ve Rüya Motifi”, *Zeitschrift für Prof. Dr. Yılmaz Özbek Armağan Kitabı*, Çizgi Yayınevi, Konya. Şubat 2015, 233-234

1.5. MİTOLOJİ NEDİR?

Mitoloji kavramının yunanca “myth” ve “logia” kelimelerinden oluşmuştur. Myht’in karşılığı söylem, kurgu, masal, hikâye, efsane olduğu birçok kaynaklarda ifade edildiyse de myth köken olarak Yunanca söz, söylenen ve duyulan söz anlamına gelen mythos’dan gelmektedir.⁶¹ Azra Erhat’ın “Mitoloji Sözlüğü” adlı eserinde vermiş olduğu bilgiler ışığında Antik Yunan döneminde “söz” anlamına gelen üç kelime “mytos”, “epos” ve “logos” vardır. Mythos; masal, öykü, efsane anlamına gelerek söylenen veya duyulan söz demektir. Yalnız insanlar gördüklerini, duyduklarını anlatırken içine yalan da katabildikleri için mythoslara güven olmaz. Öyle ki tarihçi Heredot ve Platon bile mythoslara güven olmadığını belirtmektedirler. Heredot “mythosa tarihi değeri olmayan güvenilirmez söylenti derken Platon mythosu gerçeklerle ilişkisiz, uydurma, boş ve gülünç masal diye tanımlar.”⁶² Epos ise belli bir düzene, ölçüye tanrı armağanı bir yetenekle söylenen söz olarak şiir, destan, ezgilerin karşılığı, ozanların sözleri için kullanılmıştır. Mythos ve epos arasındaki yakınlık mythos söylenen sözün içeriğini, epos ise onun aldığı ölçülü, süslü ve dengeli biçimidir. Epos ne kadar iyi ise myhtos o kadar etkileyici olur. Logos kavramı ise insanlar tarafından gerçeğin dile getirildiği sözdür. Bir yasal düzeni yansıtan logos doğada kanundur. Her şey ve her yerde var olması sebebiyle ortaklaşa ve tanrısalıdır. Logosu bulmak, açığa çıkarmak düşünürün görevidir. O halde “logos-logia” bir bilimi ifade eden son sözdür. Bundan hareketle günümüzde mythosları inceleyen bilim için “mytho” ve “logia” nın birleşmesinden mitoloji kelimesi kullanılmaktadır.⁶³ Bir toplumun manevi değerlerini, dünya görüşünü, inançlarını ve kültürünü yansıtarak o toplumun insanı tarafından değer verilen ve korunan söylenceler topluluğunu bildiren bilimdir mitoloji.⁶⁴

Mitoloji denilince ilk akla gelen kanımızca Yunan mitolojisidir. Yunanistan da geniş bir alana yayılması şöyle açıklanmıştır: Yunanlılar M.Ö. 1200 dolaylarında Balkanlardan Akdeniz’e göç etmişlerdir. Orada Minos Krallığına bağlı iken sonra Miken kültürüne geçerek birçok alana yayılıp Fenike tacirlerinin etkisiyle Yunan

⁶¹ Kees W. Bolle, “Myth”, Enclopedia of Religion, I-XIV,C.IX,ed. Lindsay Jones- Thomsan Gale,2.b.,USA,”ts”,s.6359; Behçet Necatigil,100 Soruda Mitologya, Gerçek Yayınevi, İstanbul.1998, 7 Samuel Henry Hook, Ortadoğu Mitolojisi, çev. Alaeddin Şenel, 4.b., İmge Kitapevi Yayınları, Ankara. 2002, 13

⁶² Erhat, Önsöz

⁶³ Erhat, Önsöz

⁶⁴ <http://kozmetiknot.com/mit-söylence-nedir> Erişim Tarihi: 16.12.2018

alfabesini oluşturmuşlardır. Birçok milletle kaynaşan Yunanlılar diğer bütün milletler gibi onlarda tarihlerinin bir döneminde dünyayı açıklama ihtiyacı hissetmişlerdir ve Yunan halkı dünyanın varlığını aşkıta bulmuşlardır.⁶⁵ Dünyanın varlığını, dağların, denizlerin, güneşin, doğanın kim tarafından ve nasıl oluştuğunu öğrenmek isteyen hemen hemen her toplum bu soruların cevaplarını gerçek hayata uymayan efsanelerde, mitlerde bulmaya çalışmışlardır. Bu alanlarla ilgilenen bilginlerin, kâhinlerin vermiş olduğu bilgiler ışığında yerin, göğün, denizin, tabiatın birer tanrısı var olduğu söylencelerden yola çıkarak tespit etmek olanaklıdır. Elbette ki Karen Armstrong “Mitlerin Kısa Tarihi” adlı incelemesinde mitolojinin tanımını şöyle ifade etmektedir:

“Mitoloji, tarihin ötesinde insanın varoluşundaki zamansızlığa işaret eden, gelişigüzel olayların çapraşık akışından çıkıp gerçeğin özüne şöyle bir göz atmamızı sağlayan bir sanat biçimidir.”⁶⁶

Behçet Necatigil ise mitolojinin “mitoslar bilgisi, mitosların sistemli bir şekilde toplamı”⁶⁷ olduğu görüşündedir. “Mitolojinin gerçek hayata uymayan efsanêvi hikâyelerin, masalların nasıl doğduğunu, nasıl geliştiğini, güzelleştiğini ifade ettikleri anlamı, inancı ve bu alanda yetişen bilginlerin düşüncelerini bildiren ilimdir.”⁶⁸ Mitlerin bir milletin gelenek, görenek, inanç ve kültürlerine hitap etmesinden dolayı mitlerin önemini ve gelecek kuşaklar için önemli olduğunu Moyers Campell şu sözleriyle dile getirmektedir:

“Mitler size içe dönebileceğini öğretiyor ve sembollerin mesajını anlamaya başlıyorsunuz. Başka halkların mitlerini okuyun, kendi dininizdekileri değil. Çünkü kendi dininizi olgular açısından yorumlama eğilimi gösterirsiniz ama başkalarınınkileri okursanız mesajı anlamaya başlarsınız. Mitler, zihninizin bu hayatta olma deneyimi ile temas haline geçirmenize yardımcı olur. Size deneyimin ne olduğunu anlatır.”⁶⁹ Yunan Mitolojisinde Yunanlıların baştanrısı, tanrıların ve insanların babası olarak adlandırılan Zeus⁷⁰, Roma halkının koruyucu ve baştanrısı Jüpiter,⁷¹ Mısır mitolojisinde güneş

⁶⁵ Yayına Haz: Emre Ergüven, Mitoloji, NTV Yayınları, Doğuş Grubu İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul. 2010, 108-109

⁶⁶ Karen Armstrong, Mitlerin Kısa Tarihi, çev. Dilek Şendil, Merkez Kitapları, İstanbul. 2006, 11

⁶⁷ Behçet Necatigil, 100 Soruda Mitologya, Gerçek Yayınevi İstanbul. 1973, 7

⁶⁸ Şefik Can, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul. 1970, 1

⁶⁹ Joseph Cambell, Moyers Böll, Mitolojinin gücü, çev. Zeynep Yaman, Kapital Medya, İstanbul. 2007, 24

⁷⁰ Kai Brodersen, Bernhard Zimmermann, Antikhe Mythologie, J.B. Metzler Verlag, Stuttgart. 2005, 12,

tanrısı olarak anılan Amon,⁷² Viking Mitolojisinde İskandinav tanrısı Odin,⁷³ Hint mitolojisinde tanrıların, insanların, tüm varlıkların babası Kashyapa'nın büyükbabası, yaratan ve bütün yaşamın efendisi olarak bilinen Brahma'dır.⁷⁴ Her toplumun kendi kültürüne inanış şekline göre tanrı ve tanrıçaları bulunmaktadır. Çünkü her toplumun bir inanç sistemi vardır. İnanç insanların yaratılışlarını, yaşama sebeplerini, toplum değerlerini ve ahlâki öğretileri öğretmektedir. İster dini ister mitoloji her toplumun kendine özgü bir inanç sistemi var olduğu kanısındayız.

Mythos ve logos kavramlarının farkı, mythos söylenilenlerin akla uygunluğuna bakılmaksızın anlatılır. İster inanılır, ister inanılmaz Mythos'un kendinden başka amacı yoktur. Logos ise akla ve mantığa uygun olanı ele alır.⁷⁵ Akla uymayan bir durum söz konusu ise bu durum yanlıştır, safsatadır. Tanrıların, devlerin, perilerin, kahramanların hayat hikâyelerinden söz eden mit bilimi olarak adlandırılan mitoloji⁷⁶ insanlara varlık, hayat, ahlak, doğa, ölüm, din gibi konularda cevap verir.⁷⁷ Efsanevi hikâyelerin de yer aldığı mitolojide evrenin yaratılışından insanların yaratılışına kadar gizemli ve görkemli olan her şey anlatıldığı bilinmektedir. Bütün toplumlar kendilerine efsaneler yaratmışlardır. Belli bir düzeyde inandıkları efsaneler, olağanüstü hikâyeler elbette ki kaçınılmazdır. İnsanlardan üstün kabul edilen güç veya varlıklara inanç söz konusu olduğunda din alanına girebilmekte ve böylelikle insanlardan üstün olarak görülen tanrılar var olmaktadır.

Her milletin kendine özgü bir mitolojisi olduğunu daha öncede değinmiştik. Ama bunlardan en ünlülerinden olan ve bizim tez konumuzla yakın bir ilişkisi olan Yunan mitolojisinden “İlyada” ve “Odysseia” destanlarının yazarı Homeros ile “Tanrıların Doğuşu” anlamına gelen “Theogonia”nın yazarı Hesiodos aracılığıyla söz edilmektedir. Homeros'un şiirlerinde bahsettiği kadarıyla İsa' dan 3. veya 4. yüzyıl sonrası, çağımızdan önce 9. veya 8. yüzyılda Yunan dilinin hâkim olduğu ülkelerde söylenilen her türlü efsane ve olağanüstü hikâyeler bütününe Yunan mitolojisi denilmektedir. Yalnız hangi ulusun mitolojisi olursa olsun mitlerin oluşu belli değildir, geçerli bir

⁷¹ Brodersann, Zimmermann, 87

⁷² Brodersen, Zimmermann, 177

⁷³ Ferdinand Komte, Mitoloji Sözlüğü, çev. Mukadder Arslan, Zed Yayın, İstanbul. 2000, 61

⁷⁴ Komte, 143

⁷⁵ Grimal, 9

⁷⁶ <http://www.neoldu.com/klasik-yunan-mitolojisi-ve-tanrilar-1581h.htm> Erişim Tarihi: 15.11.2018

⁷⁷ <http://www.yenifelsefe.com/mitolojik-duşuncenin-ana-hatlari> Erişim Tarihi 16.11.2018

tutarlılıkları yoktur.⁷⁸ Bir olayın birkaç versiyonu olabilmektedir. Bunu Pierre Grimal şöyle açıklar:

“Mitler, felsefi, teolojik ya da bilimsel bir sistem gibi örgütlü bir bütün olarak doğmazlar. Bitkiler gibi tesadüfen ortaya çıkarlar ve bu mitlerde aileler, türler ve çeşitlilikler bulma işi mitoloji uzmanına kalmıştır.”⁷⁹

Ferdinand Herrmann mitolojinin ele aldığı konuları şöyle özetlemektedir:

“Mitolojinin hâkim olduğu konular; dünyanın ve insanların yaratılışı, en eski çağlarda yaşam, ilk insani günah, tufan, suça giden yolun çeşitli biçimleri, avcılığın ortaya çıkması, hayvancılığın ve sığır (hayvan) yetiştiriciliğinin başlangıcı, mahsüllerin kökeni, yangının çıkarılması, cinsel yaşam ve aile ocağının başlangıç noktası, ahlakın yayılmasıdır.”⁸⁰

Kısaca mitoloji de söz konusu edilen söylenceler, tanrılar ve onların etrafında gelişen olaylar ve tanrısal varlıklarından dolayı ölümsüz olmaları, günümüz insan mantığının kabul edemediği ama sanatın her alanında sevilmiş ve sevmeye devam eden söylenceler bizleri farklı bir dünyaya götürür. Bundan dolayı da geçmişten günümüze gelmiş ve şimdiki zamandan geleceğe de devam edecektir. Her zaman olduğu gibi çoğu sanatçılara ilham kaynağı olacaktır. O halde edebiyatta, sanatta, güzel sanatlarda, sinemada kısaca insanı söz konusu eden her alanda mitolojinin olacağı varsayımında bulunabiliriz.

⁷⁸ Grimal, 7

⁷⁹ Grimal, 13-14

⁸⁰ Ferdinand Herrmann, Symbolik in den Religion der Naturvölker, Hierseemann Verlag, Stuttgart. 1961, 124

İKİNCİ BÖLÜM

ESERLERDEKİ SÖYLENCER

2.1. ODİPIUS KOMPLEKSİ

Psikanalizin babası olarak bilinen Sigmund Freud'un kuramlarından biri olan erkek çocuğun babayı kıskanma teması üzerinde durulduğu Oidipus⁸¹ Kompleksi'nde erkek çocuğun annesine olan aşkından ötürü babasını kendisine rakip görmesi ve bundan dolayı kıskanması ele alınır. Yunan Mitolojisi'nde geçen Oidipus söylencesinden adını almaktadır. Sigmund Freud'un Ahmet Sarı şu sözleriyle ifade etmektedir.

“Hastaların rüya yorumlamaları yapılarak onların terapi sürecinde çeşitli rüya tipleri bulgulanmıştır. Bir anlamda deneme rüyaları, çıplaklık rüyaları, önemli şahsiyetlerin öldüğünün görüldüğü rüyalar vb. edebiyat uyarlamalarına da aktarılabilir. Belki de otobiyografik unsurlar iyi bilindiği ve harmanlandığı şekilde de metin dışında hiper gerçeklik bağlamında yazarın kendi ruh biyografisine gidilebilmiştir. “Rüya Yorumlamaları”nda yer alan Oedipus- hayali daha sonra Freud'un büyük kuramlarından biri olacak ve Freud buna “Oedipus Kompleksi” adını verecektir. Psikanalitik edebiyat araştırmalarında ve incelemelerinde –sadece mitolojide değil, zamane edebiyatına, masallarda, mitlerde, belki hastaların terapi sürecinde onlardan dinlenen rüyalarda bile- bu kompleksin izi sürülecek ve bir Oedipus kompleksi ya da anneyi kıskanma kaynaklı baba katil kültür kaynaklarında araştırılmaya başlanacaktır.”⁸²

Sigmund Freud'un bu kuramına adını verdiği Oidipus'un mitolojideki hikâyesinden söz etmek gerekmektedir. Birçok kaynakta farklı olarak isimlenen Oidipus ismi Fernand Komte *Oedipus*⁸³, Kai Brodersan ve Bernhard Zimmermann ise *Ödipus (gr. Oidipus)*⁸⁴ olarak adlandırmaktadır. Bedrettin Tuncel'in çevirisiyle Sophokles'in yapıtlarından biri olan “Oidipus” hikâyesinde, Oidipus kaderiyle mücadele edenlerin

⁸¹ Oidipus ismi bazı kaynaklarda Oidipus ya da Odipius, Oedipus veya Ödipus olarak verilmiştir. Biz tezimizde Oidipus olarak bahsedeceğiz.

⁸² Ahmet Sarı, Psikanaliz ve Edebiyat, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara. 2008, 45

⁸³ Komte, 147

⁸⁴ Brodersan ve Zimmermann, 126

başdır. Dedesi Labdakos'un alinteriyle kurduğu Thebai şehirde kızlarının feci şekilde ölmeleri bu diyardan karısı Hermonia'yla birlikte yollara düşmesine sebep olur. Labdakos, karısı Harmonia'yla bu acıları yetmezmiş gibi tanrı her ikisini yılan şekline çevirmiştir. Labdakos'un oğlu, Oidipus'un babası Laios babasından sonra Thebai şehirde hüküm sürer. Yalnız kader onun peşinde bırakmaz. Karısı Iokaste bir oğlan çocuğu dünyaya getirir. Yalnız kehanet tanrısı Apollon çocuğun babasını öldüreceği haberini verir. Laios ve Iokaste bu kehanetin olmaması için çocuklarını ayak bileklerinden delip bağlayarak Kithairon Dađ'ına terk edilmesi için kölelerine verirler. Çocuğun haline acıyan köle Kithairon Dađ'ında hayvanlarını otlatan Korinthos'un çobanına verir. Çoban krallarının bir çocuk sahibi olamadığını bildiği için çocuğu Korinthos'un kralı Polybos ve eşi Merope'ye verirler. Şiş ayak anlamına gelen Oidipus Polybos sarayında büyür. Arkadaşlarıyla bir tartışmada "uydurma evlat" diye hakaret edildiğinde Oidipus'un içine şüphe düşer ve Delphoi kâhinine gider. Orada babasını öldürüp, annesiyle evleneceğini öğrenir. Anne ve babası bildiği Merope ve Polybos'dan kaçır, asıl olacıklara bilmeden sebep olur. Kitharon bölgesinde, bir üç yol ağzında gerçek babası Laios ile karşılaşır ve burada bir tartışma anında babasını ve onun adamlarını öldürür. Yoluna devam eder ve Thebai şehrinin kapılarına yaklaşırken Sphinks adlı bir canavara rastlar. Bu canavar gelip geçenlere bir bilmece sormakta, bilmeyenleri parçalamaktadır. Laios'un ölümünden sonra Thebai'yi idare eden Iokaste'nin erkek kardeşi Kreon kenti bu canavardan kurtaracak olana Thebai tahtını vaad eder. Oidipus şansını denemek ister ve canavar ona bilmeceği sorar. "Sabahleyin dört, öğleyin iki, akşam üçayakla yürüyen yaratık hangisidir?" ⁸⁵Oidipus "İnsandır, çocukluğunda iki eli, iki ayağıyla yürümeye çalışır; büyüdüğü zaman iki ayağıyla yürür; ihtiyarlığında da bir değneğe dayanır."⁸⁶ diye cevap verir. Sphinks doğru cevabı duyunca kendini öldürür. Oidipus böylelikle Thebai'nin kralı olur ve bilmediği, tanımadığı annesi Iokaste'nin kocası olur. Eteokles, Polyneikes adında iki oğulları Antigone, İsmene adında iki kızları olur ve Apollon'un yaptığı kehanet gerçekleşir. Kısa süre sonra kenti salgın hastalık ve kıtlık sarar. Oidipus Kreon'a Delphoi kâhini Poibos'a yolar. Kreon eski hükümdar Laios'un katilinin bu ülkede yaşadığını ve onun Thebai topraklarından temizlenmesi gerektiğini ancak bu şekilde şehrin veba ve kıtlıktan kurtulabileceğini öğrenir. Oidipus bu kişiyi nasıl bulacağını bu sefer Teiresias kâhinine

⁸⁵ Sophokles, Kral Oidipus, çev. Bedrettin Tuncel, Kültür Yayınları, İstanbul. 2019, xi

⁸⁶ Sophokles, çev. Tuncel, xi

danışır. Teiresias bu kişinin Oidipus olduğunu söyler. “Gideceğim, ama gitmeden sana niçin buraya geldiğimi söyleyeceğim. Korkum yok senden, çünkü bir şey yapamazsın bana. Dinle, bak sana neler diyeceğim: Emirler vererek, tehditler savurarak Laios’un kanına giren adamı arıyorsun. Burada bu adam. Onu yabancı sanıyorlar; çok geçmeden Thebai’de doğduğu anlaşılacak. Sevinmeyecek bunu öğrendiğinde. Gözleri görürken kör olacak, zengin iken fakir düşecek ve bir değneğe dayanarak yabancı diyarlarda dolaşacak. Dahası var: Çocuklarının hem babası, hem kardeşi; onu doğuran anasının hem kocası, hem oğlu olduğu; babasının karısından çocukları doğduğu; babasını öldürdüğü meydana çıkacak. Şimdi gir sarayına da düşün. Dediklerim çıkmazsa, benim kehanet sanatından hiç anlamadığımı ilan edersin.”⁸⁷ Bu sözleriyle Oidipus’u derinden yaralar, fakat Oidipus Teiresias’a inanmaz. Kreon’un kâhini kandırdığını, ona yalan söylettiğini, Oidipus’u tahtından edeceğine, onun yerine geçmek istediğini düşünür ve sadık dostunu kovar. Oidipus’un üzüldüğünü gören Iokaste ona Apollon’un kral Laios’a yaptığı kehaneti durdurduklarını, oğlunu öldürerek kehaneti engellediklerini bu yüzden kehanetlerin bir önemi olmadığını söyler. Yalnız Oidipus daha fazla şüphelenir ve felaket bir korku sarar. Korintos’dan bir haberci gelir ve kral Polybos’un öldüğünü söyler, babasını öldürmediğini düşünerek rahatlar. Ama bu rahatlama nafile çünkü bu haberci gerçek babasının kral Polybos olmadığını Kithairon Dağı’nda bulduğunu söyler. Oidipus bu sefer Laios’un kölesini çağırır ve gerçekleri teyit eder. Oidipus “Her şey aydınlandı artık... Ey gün ışığı, bu seni son görüşüm olsun! Doğurmamalıydı beni doğuran, birleşmemeliydim birleştiğimle, öldürmemeliydim öldürdüğümü...”⁸⁸der. Iokaste o arada odasına saçlarını yolarak gider ve kendin asar. Oidipus annesini havada asılı tutan ipi çözer yere düşen Iokaste’ nin üzerindeki altın iğneleri kopararak gözlerine batırır. Kan çanağına dönen gözlerinden yaşlar akar ve Kreon’dan bu şehirden sürgün edilmek ister. Kızı Antigone’nin yardımıyla Atina yakınındaki Kolonos kasabasına sığınır. İşlediği korkunç günahlarının kefareтини ödedikten sonra esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolur.⁸⁹

Robert Graves, Oidipus’un sonunda gözlerini kör ettiğinden söz eder, fakat babası tarafından terk edilme hikâyesinin başka bir versiyonundan da bahsetmektedir. Laios bebeğini Kithairon Dağı’na değil, bebeği bir sandığın içine kilitleyerek gemi ile denizin

⁸⁷ Sophokles, çev. Tuncel 17

⁸⁸ Sophokles, çev. Tuncel 46

⁸⁹ Sophokles, çev. Tuncel ix- 56

ortasına bıraktığını belirtir. Günlerce denizde dalgalar arasında savrulan sandık Sikyon şehri sahiline vurmuştu. Sikyon şehrinin yönetimi Kral Polybos ile eşi Periboia'nın elindeydi. Boğulmak üzere olan bebeği sandıktan kurtarır ve doğum yapma numarası yaparak çocuğu sahiplenir. Dürüst bir şekilde her şeyi kocasına anlatan Periboia ile kocası Polybos Oidipus'u kendi çocukları gibi sahiplenirler. Bir gün Oidipus Korinthli bir genç ile tartışırken, anne babasına hiç benzemediğini, gayri meşru bir çocuk olduğunu gençten öğrenir. Oidipus Delphoi kâhinine giderek gerçekleri öğrenmek ister. Yalnız Kâhin “Buradan uzak dur seni Şeytan. Bir gün babanı öldürüp annenle evleneceksin”⁹⁰ diye bağırır. Böyle bir olaya sebep olmamak için Korinth'den ayrılmaya karar verir. Yolda gerçek babası Laios ile karşılaşır. Oğlu olduğunu bilmeden Oidipus'a kaba davranan Laios'un arabasının tekerlekleri ayakları üzerinden geçince canı acıyan Oidipus öfkelenir ve babasının ölümüne sebep olur. Kral Laios'un arabacısı Polyphontes'i öldürünce, Laios arabadan düşer ve atları dizginlemeye çalışırken Oidipus atları kamçılar ve vücudunu saran dizginlerden dolayı Laios atların arkalarından sürüklenerek can vermiştir. Doğum yeri olan Thebai'ye doğru ilerlerken canavar Sphinks ile karşılaşır. Sphinks “Başlangıçta dört, sonra iki, daha sonra üçayağı olan ve düşünülenin aksine dört ayaklı iken en zayıf ve en savunmasız olan yaratığı”⁹¹ sorar. Oidipus biraz düşündükten sonra “insanın kendisi”⁹² diye cevap verir. Çünkü bebeklikte ellerinin yardımıyla dört ayak, büyüdüğünde iki ayak ve yaşlandığında baston aracılığıyla üçü ayaküstünde durabilen tek varlık olduğunu söyler. Doğru cevabı duyar duymaz Sphinks Phikan Dağı'ndan aşağıya atlar ve intihar eder. Thebailer bu felaketten kurtarıldıkları için Oidipus'u dul kraliçeleri Iokaste ile evlendirirler. Kısa bir süre sonra ülkede veba salgını baş gösterir. Oidipus ülkenin en saygın kâhini Teiresias'a başvurur. Teiresias'tan gerçekleri öğrenir ve Iokaste'nin süs iğneleriyle gözlerini kör eder. Iokaste daha fazla dayanamayarak kendini hapsettiği odasında hayatına son verir.⁹³

“Oidipus” söylencesinden sonra, Oidipus ile tez çalışmamızın konusu olan “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı romanın anakarakteri olan Cem ile benzer yönlerinin olduğu kanısındayız. Oidipus'un annesiyle Cem'in babasının sevgilisiyle birlikteliği, Cem'in

⁹⁰ Graves Robert, Yunan Mitleri, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul. 2010, 505

⁹¹ Graves, 505

⁹² Graves, 505

⁹³ Graves, 504-508

kendine örnek aldığı bu Yunan mitinde sonununda böyle hüsrarla bitmemesi için olacıklardan kaçarken olayların tam ortasına düşmüş olması iki hikâyesinde benzer yanlarını göstermektedir.

Romanda yer alan Kral Oidipus'tan söz ettikten sonra mitolojide geçen aynı kaderinden kaçmaya çalışarak olanları önlemeye çalışan Argos Kralı Akrisios ve Perseus mitinden bahsetmek, konuyu daha iyi pekiştirmek için yerinde bir varsayım olacaktır. Agros Kralı Agrisios'un en büyük derdi tahtını bırakmak istediği bir oğula sahip olmaktı. Bir kâhine başvurduktan sonra bir erkek evlat yerine bir erkek torununun olacağını ve torunu tarafından öldürüleceğini öğrenir. Bunu önlemek için kızı Danae'yi demir kapılı bir odaya kilitler. Buna rağmen Danae'nin Zeus'tan bir erkek çocuğu olur. Adını Perseus koyar. Bir oyunda Perseus'un attığı disk seyirciler arasında oturan büyük babası Akrisios'un ayağına denk gelir ve ölür. Kehanetten kaçan Akrisios olacıkların olmasına vesile olur. Kaderinden kaçamaz.⁹⁴ Bu hikâyelerden sonra kişinin alın yazısından kaçınmasının imkânsızlığını görmekteyiz. Olacıklardan kaçmak yerine olayları akışına bırakmak belki de yaşanacakların olmasını engelleyecektir.

2.2. ELEKTRA KOMPLEKSİ

Bir diğer kuramında ise Sigmund Freud kız çocuğunun anneyi kıskanması konusunu ele aldığı Elektra Kompleksidir. Kız çocuklarının babaları ile olan ilişkilerini tanımlar. Kız çocuğun babaya olan hayranlığı ve aşkından dolayı annesinin babasıyla olan ilişkisinden, annesini karşısına alma durumudur.⁹⁵ Kısaca kız çocuklarının babalarına olan ilgileri ve babalarını annelerinden kıskanmaları yüzünden annelerine karşı düşmanca duyguları Elektra kompleksini tanımlar. Elektra kompleksi mitolojiye göre ismini Agamemnon ve Klytaimnestra'nın kızı Elektra (Kehribar)'dan almaktadır. Elektra Truva Savaşı' dan geri dönen efsane kral Agamemnon' un kızı ve bu Yunan trajedisinin merkezde bulunan kadın figürüdür. Agamemnon eşi Klymtaimnestra (Klytämnestra) ve sevgilisi Aigistos (Äigist) tarafından öldürülür. Kardeşi Orestes (Orest)'i katillerden önce gerçekleri gösterir ve yetişkin olduktan sonra geri dönen Orestes intikamı alır. Elektra tereddüt eden kardeşini, Orestes'i suça kışkırtan ve

⁹⁴ Graves, 311-321

⁹⁵ <https://m.haberler.com/oedipus-ve-elektra-kompleksi-3264442-haberi/> Erişim Tarihi: 06.01.2019

oldukça büyük bir nefret tarafından yönlendirilen biridir.⁹⁶ Sophokles'in Elektra'sını dilimize çeviren Azra Erhat bu hikâyeden şöyle söz etmektedir:

“Tantalos’un torunları Pelops’un oğulları Thyestes ve Atreus Argos’un hükümdarlarıdır. Aralarında çıkan bir kavgadan dolayı Thestes kaçır ve Atreus’un oğlu Pleisthenes’ide intikam için yanında götürür. Pleisthenes büyüyünce babası Atreus’u öldürmeye gider. Atreus bunu anlar ve kendi oğlu olduğunu bilmediği Pleisthenes’i idam ettirir. Sonrada farkına varır ve Thyestes’in iki oğlunu keser ve Mykenia kalesinde kardeşi Thyestes’e barışma ziyafeti verir. Thyestes onları yedirir. Bu iğrenç cinayetten dolayı tanrılar Pelops soyuna lanet ederler. Tyhestes’in Aigistos adında bir oğlu daha vardır ve intikam ona kalmaktadır. Atreus’un iki oğlundan biri Agamemnon’dur. Agamemnon Mykenia ve Argos’a hüküm sürer. Bir gün Agamemnon Artemis’in korosunda dolaşırken bir geyiğini öldürür. Bu yüzden tanrıça kendi kızını kurban ermesini ister ve Iphigenia’yı kurban eder. Buna öfkelenen Klytaimnestra aşığı Aigisthos’la birlikte yaptıkları planla on sene sonra eve dönen Agamemnon’un kafasına bir balta ile vurarak öldürürler. Elektra o sırada küçük kardeşi Orestes’in hayatını kurtarmak için sarayda adamların birine teslim eder. Agamemnon ölünce Aigisthos ile Klytaimnestra Mykenia’da kral ve kraliçe olurlar. Elektra’ya babasının intikamını almak istediği için Aigisthos ve Klytaimnestra tarafından eziyet edilir. Elektra başında sevdiği bir erkek olmadığı, yani babası ve erkek kardeşi olmadığı, kendi evinde bir hizmetçi olduğu için kendine, babasına ve annesi ile sevgilisinden sakladığı erkek kardeşine ağlar. Elektra babasını ödüren Aigisthos’un babasının elbiselerini giyip tahtına oturmasını, annesiyle birlikte yaşamasını hazmedemez. Öyleki kız kardeşi Kyrsothemis artık ölmüş babaları için ızdırap çekmenin bir anlamı olmadığını söylesede Elektra “Seni dünyaya getiren babanın çocuğu olup da onu unutmam, sırf anneni düşünmen ne hazin şey!”,⁹⁷ “Bana sevdiklerime ihanet etmeyi öğretmeye çalışma”⁹⁸ diyerek babasına olan sevgisini göstermektedir. Agamemnon öldükten sonra Klytaimnestra ellerini, ayaklarını koltuklarının altına bağlayarak, Agamemnon’un saçlarıyla üzerindeki kan izlerini temizler. Orestes onu büyüten, yetiştiren mürebbine annesine gidip Orestes’in bir yarışta öldüğünü söylemesini ister. Mürebbi kendini Aigisthos’un yakın bir dostunun habercisi olarak tanıtır ve Orestes’in bir yarışta atların

⁹⁶ Brodersan ve Zimmermann, 43-44

⁹⁷ Sophokles, Elektra, çev. Azra Erhat, Kültür Yayınları, İstanbul. 2019, 12

⁹⁸ Sophokles, çev. Erhat, 14

dizginlemeye çalışırken arabasının devrildiğini ve dizinlere dolanıp atların toynakları altında kanlar içinde kaldığını ve aradaki halkın onu yakıp küllerini buraya getirmek üzere olduklarını söyler. Elektra yıkılır, sonunun geldiğini düşünür ve kızkardeşi Kyrsothemis'ten yardım iste, fakat kızkardeşi okadar güçlü imadığını dile getirerek korkaklığını gösterir, Elektra'yı rededer ve her zamanki gibi Elektra'yı bu kin ve nefretten arınmasını ve vazgeçmesini ister. Elektra babası ve erkek kardeşine yaptıklarını kabullenmez. İntikamını tek başına almayı düşünür. O sırada Orestes Strophos'un verdiği küllerini getirdiğini ve Aigisthos'un evini aradığını söyler. Elektra külleri ona vermesini, küllere bakarak bğtğn soyuna ağlayıp haykırmak istediğini söyler. Oreste Elektra'ya gerçekleri anlatır ve babasının mührünü göstererek Orestes olduğunu kanıtlar. Elektra çok sevinir. Orestes annelerinin kötülüğünü Aigisthos'un babalarının servetini tüketip israf ettiğini ve boş yere dağıttığının öcünü alacağını söyler. Orestes Klytaimnestra'yı feci bir şekilde öldürür. Aigisthos eve dönünce Elektra'da Orestes'in öldüğünün gerçek olup olmadığını söyler. Elektra içeriye girmesini ve kendisinin Orestes'in ölüsünü görmesini ister. Aigisthos sevinçle içeri girer ve yerde yatan cesedi görünce Klytaimnestra olduğunu ve başındaki kişinin de Orestes olduğunu anlar. Orestes Aigisthos'u babası Agamemnon'u öldürdüğü yere götürür ve orada öldürür. Elektra babasının intikamı alındığı için çok mutlu olur.⁹⁹

Azra Erhat "Mitoloji Sözlüğü"adlı eserinde ise bu hikâyeden kısaca şöyle söz etmektedir: "Agamemnon Troya Savaşı'na çıktığı zaman, Elis'te rüzgârların esmesini sağlamak zorunda kalmıştır. Bunu kocasına affedemeyen karısı Klytaimnestra, Atreusoğullarının baş düşmanı Aigisthos'la kocasını aldatır ve yıllar geçip Agamemnon dönünce iki âşık onu alçakça bıçaklarlar. Gene yıllar geçer, bu kez Elektra delikanlılık çağına gelen kardeşi Orestes'i babalarının öcünü almak üzere yetiştirir. Kardeşinin önce Aigisthos'u, sonra da Klytaimnestra'yı öldürmesine yardım eder. Ana katili olduktan sonra Orestes'in peşine Erinys'le takılır. Elektra'nın rolüyse burada biter. Herhangi bir pişmanlık duyduğu tragedyada söz konusu değildir. Elektra kan davasının en belirgin simgelerinden biridir."

"...Antigone gibi insanlarüstü bazı yasaları korumayı, bazı ilkeler adına kendi kendine eyleme geçmeyi göze alan yiğit bir kızdır. Ne var ki, eli kana bulandığı, anasını

⁹⁹ Sophokles, çev. Erhat, v-57

öldürmek gibi korkunç ve doğadışı bir suça karıştığı içindir ki, Elektra adının tersine-karanlık ve karmaşık bir kişilikle canlanır gözümüzün önünde...”¹⁰⁰

Bu Yunan mitinden sonra bizim ele alacağımız “Homo Faber” romanında Sabeth’ in tanımadığı babası Walther ile olan ensest ilişkisinin Elektra kompleksiyle açıklanabileceği görüşündeyiz. Babası olduğu için kendine yakın görüp, kendinden 30 yaş büyük biriyle, yani babasıyla ilişki yaşaması bizlere bu bağlamda Elektra hikâyesini araştırma fırsatı vermiştir.

2.3. AGAMEMNON, KLYTAIMNESTRA VE IPHIGENIA

Atreus’un Naibi ve Zeus tarafından Atreus Ocağına zenginlik bahşedilerek Mykene, Korinth, Kleonae, Orneiac, Arathyrea, Sikyon, Hyperesia, Gonoessa, Pellene, Aigion, Aigialos ve Helike ¹⁰¹ krallarının tamamı üzerindeki yaşadıkları topraklar ve denizler için vergi ödedikleri Mykenai kralı Agamemnon, çirkinliği ile ün yapmış amcası Broteas’ın oğlu Pisa Kralı olan Tantalos’u öldürür ve dul kalan eşi Klytaimnestra ile evlenir. Orestos adında bir erkek, Elektra, Iphigenia ve Khrysothemis adında üç kız çocukları olur. Agamemnon Artemise adanmış olan kutsal bir geyiği öldürmekle suç işlemiş olur ve bu suçu ancak kendi kızı Iphigenia’yı kurban etmeye razı olursa af olacaktır. Iphigenia babasına yalvarır fakat çaresiz Agamemnon, kızını Akhilleus’la nişanlama bahanesi ile Mykenia’dan getirir.¹⁰² “Kader acımasız olur karşı gelirim; çocuğumu evimin sevgilisini öldürürsem o büsbütün acıdır; baba olarak şu ellerimi boğazlanan kızımın kanına bulamaktayım” Agamemnon kızını kurban eder fakat bazı kaynaklara göre Artemis Iphigenia’ya acır ve onu kendi rahibesi olarak Tauris’e (Kırım) götürmüştür. Klytaimnestra, Agamemnon’nu Truva’dan dönüşünde öldürerek kızının intikamını alır.¹⁰³

Klytaimnestra’nın annelik duygusuyla eşini öldürmesi, kızının öcünü alması tez konumuz olan Homo Faber romanındaki Hanna’nın kızının ölümüne sebep olan Faber’e beslediği duygular bağdaştırılabilir. Ayrıca bu konuyu Homo Faber’deki ana karakterler

¹⁰⁰ Erhat, 108

¹⁰¹ Graves, 558

¹⁰² Graves, 558-559, Estin ve Laporte, 160

¹⁰³ Estin ve Laporte, 161

Walther, Hanna ve kızları Elisabeth ile olan benzerlikleri daha sonraki sayfalarda detaylı olarak ele alınacaktır.

2.4. RÜSTEM İLE SOHRÂB

Fars şair Firdevsi'nin 1010 yılında X. yüzyılda kaleme aldığı otuz beş yıllık bir sürede tamamlayarak Horasan'da hükümdarlığını ilan eden Gazneli Mahmut'a sunmuş olduğu “Şehname” adlı eseri “Hudayname”ye dayanır. “Hudeyname” mitolojik dönemlerden II. Hüsrev dönemine değin İran hükümdarlarının tarihini anlatır. Ahlaksal öğütler verir, insanların iyiliğe doğruluğa yönelmesi gerektiğini belirtir. Masal ve tarih arası bir üslupla yazılmıştır.¹⁰⁴ İran tarihini, kahramanlık anlatılarını ilk kez mitolojik, yarı tarihsel ve tarihsel devirleriyle sözlü aktarımlardan derleyip yazıya geçiren ve İranlılar tarafından İran ulusal şairi olarak kabul edilen Firdevsi'nin “Şehnamesi”nde geçen “Rüstem ile Sohrâb” çalışmamızın diğer bir söylencesidir.¹⁰⁵ Nimet Yıldırım Rüstem ve Sohrâb'dan şöyle söz etmektedir:

“Rüstem. Akıllılığı ile cesaretini birleştirerek İran'ın en ünlü milli kahramanı haline gelen Rüstem, Pehlevi edebiyatında Rostahm ve Rostethem olarak da bilinir. Fars edebiyatında onun lakabı olarak bilinen “uzun boylu, iri yapılı, güçlü” anlamlarındaki Themten sözcüğüyle eşanlamlı olan Rüstem, aslında Reuze ve tehem sözcüklerinden oluşmuş bileşik bir sözcüktür. Tehem Avesta ve eski Farsça Taxma şekliyle: “cesur” ve “kahraman” anlamına gelir. Adı Avesta! Da yer almasa da Rüstem altı yüz yıl yaşamış; Keykubâd, Keykâvûs ve Keyhusrev dönemlerinin dünya kahramanı olmuştur. Her üç hükümdarın egemenliğinin en büyük dayanağı onun varlığıdır. ...Eşkani ileri gelenleri ve kahramanlarından olan Rüstem, efsaneler aracılığıyla milli bir kahramana dönüşmüş ve olağanüstü özellikler atfedilmiştir. Başarılarla dolu hayatının tamamı özgürlükler içerisinde Zâbulistan'da geçmiştir. Özellikle savaşlarda sıkıntıya düştükleri anlarda İran krallarının yardımlarına koşmuştur. Her defasında İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmış, heft hân'ı geçtikten sonra Dîv-i Sepîdd (Beyaz Dev) ile savaşmış, sonra Bîjen'i Efresiyâb'dan Siyâveş'in intikamını almış, Eşkebûs'u öldürmüş, bilmeyerek oğlu Sohrâb'ın bağrını parçalamış, nihayet ömrünün sonlarına doğru mağrur şehzade

¹⁰⁴ Editörler Philip W. Goetz, Çiğdem kağıtçıbaşı vd., Hürriyet Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi, 20, Ana Yayıncılık, İstanbul. 1990, 252

¹⁰⁵ Firdevsi, İskendername, yayına hazırlayan Prof. Dr. Nimet Yıldırım, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul. 2015, 13

İsfendiyâr, Goştâsp'ın hileleriyle onun elinde can vermiştir. Bu olanlardan sonra artık Rüstem' in boğazından tatlı bir lokma geçmez. Sonunda üvey kardeşi Şeğâd' ın hileleriyle bir kuyuya düşürülerek atı Rahş'la birlikte öldürülmüştür.”¹⁰⁶

“Sohrâb (Sorghâb). Sohr (sehr): kırmızı, âb: su sözcüklerinden bir bileşik olarak kırmızı su demektir. Bazı metinlerde adı Sorhâb olarak da geçen İranlı ünlü kahraman Sohrâb, Semengân' da Rüstem ile Semengân hükümdarının kızı Tehmîne'nin aşkının meyvesi olarak dünyaya gelmiş, kısa zamanda hızla büyümüş, normal çocukların bir yıllık gelişimini bir ayda tamamlamıştır. On iki ya da on dört yaşlarındayken babasının atı Rahş'ın soyundan bir atı olmuştur.

İran'a ordu çıkartan Sohrâb'a bu savaş hazırlığında Efrâsiyâb yardım eder. Aslında Efrâsiyâb onun Rüstem'in oğlu olduğunu bilmektedir; ama baba oğulun birbirlerini tanımamalarından faydalanmayı ve Rüstem'in Sohrâb'ın eliyle öldürülmesini, sonrada oğlunu öldürüp böylece ikisinden de kurtulmayı hedeflemektedir.

Savaş sonunda Rüstem bilmeden oğlunu yaralamış, yaraladığı kişinin oğlu olduğunu anladığından nûşdârû'yu (en etkili ilaç, panzehir) getirmesi için Gûderz'i Kâvûs'a göndermiş, ilaç verilmeyince kızarak kendisi gitmiş, ancak bu defa da o yoldayken Sohrâb ölmüş, Rüstem oğlunun ölüsünü alarak Sîstân'a götürmüştür. “Sohrâb'ın ölümünden sonra nûşdârû” sözü buradan gelmektedir.”¹⁰⁷

Adından da anlaşılacağı gibi cesur, yiğit biri olarak adından uzun süre söz ettirmeyi başaran Rüstem İran'ın milli kahramanıdır. Oğlu Sohrâb ile Turan hükümdarı Efresiyâb'ın hain planıyla savaş meydanında dövüşmüş ve Sohrâb' ın oğlu olduğunu bilmeden onun ölümüne sebep olmuştur. Rüstem'in Sohrâb'ı öldürmesi baba-oğul katlini ele alan çarpıcı bir hikâyedir. Öyleki “Kırmızı Saçlı Kadın” romanında anakarakter bu hikâyeyi örnek alır ve Rüstem yolundan gitme kanısına varır. Yani Rüstem gibi oğlu da babasını öldürmeye kalkarsa, oda Rüstem gibi önce davranıp oğlunu öldüreceğini söyler. Yalnız sonu Rüstem'in tam aksine, Kral Oidipus'taki baba Laios gibi olur. Yazarın her iki hikâyeden esinlenmesi bizimde tezimizde bu hikâyeleri

¹⁰⁶ Nimet Yıldırım, Fars Mitolojisi Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul. 2008, 592

¹⁰⁷ Yıldırım, 635

konu almamıza fırsat vermiştir. Bu bölümde verilen söylenceler eserlerin analizinde detaylı olarak gösterilecek ve bağlantılar kurulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ROMANLARIN ANALİZİ VE MİTOLOJİK BAĞLANTILAR

3.1. ALMAN EDEBİYATI' NIN İSVİÇRELİ YAZARI MAX FRİSCH'İN YAŞAMI, YAPITLARI VE ALMIŞ OLDUĞU ÖDÜLLERİ

3.1.1. Max Frisch'in Hayatı

I. ve II. Dünya Savaşı'nı yaşamış biri olarak Max Frisch savaş sonrası edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak Alman edebiyatındaki yerini almıştır. 15 Mayıs 1911'de mimar bir baba (Franz Bruno Frisch) ve anne (Karolina Bettina Frisch)'in oğlu olarak Zürich'te dünyaya gelir. Çocukluğu I. Dünya Savaşı zamanında maddi olanaksızlıklar sebebiyle zor şartlar altında geçmiş ve babasının işsiz kalması birtakım sıkıntılar yaşamalarına neden olmuştur. Babasının erken ölümüyle 1924-1930 yılları arasında Zürich'te Kanton Lisesi'ne gider. Yazar olmak isteyen Frisch Askeri Okul'dan ayrılır ve Germanistik öğrenimine başlar. Tiyatro merakının verdiği tutkuyla 16 yaşındayken “Stahl” adlı oyunu yazar. Bununla birlikte şiir ve üç oyun daha kaleme alan yazar; bu şiir ve üç oyunun başarısız olmasıyla yazmaktan vazgeçer. Fakat ilk yazdığı “Stahl” (Çelik) adlı oyunu 1931'de “Neue Zürcher Zeitung” gazetesinde basılmış olması yazarı cesaretlendirir. Ve böylece Gazete için 1970 yılına kadar gezi izlenimlerini yazacak dış gezilere başlamış olur. Bu gezilerden sonra ilk romanı olan 1934' de “Jürg Reinhart”ı yazar. Max Frisch adını saklı tuttuğu kararsız ve sıkıntılı dönemlerinde yanında olan arkadaşı sayesinde 1936 yılında yirmi yaşındayken Yüksek Teknik Okul'da mimarlık öğrenimine başlar. 1940 yılında öğrenimini tamamlar. Bu öğrenim onun geçim kaynağı olmasının yanı sıra edebi faaliyetlerine de önemli bir katkı sağlar. 3 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıl askerliğe başlayan yazar askerlik görevini tamamladığı sırada “Aus dem Taschenbuch eines Soldaten” (Bir Askerin Günlüğünden) güncesini yazmış ve daha sonra 1940 yılında “Blätter aus dem Brotsack” (Ekmek Torbasından Notlar) adı altında kitap olarak kaleme almıştır.¹⁰⁸

Mesleki kariyerinde ilerlemek isteyen Max Frisch 5 Ocak 1942 yılında Zürich Belediye Meclisi'nin “Leitzgraben Yüzme Havuzu” projesinde 82 mimar arasından

¹⁰⁸ Memnune Yaman, Max Frisch Yaşamı Yapıtları Yankıları, Fenoman Yayınları, Erzurum. 2008, 1-7

birinci seçilerek çok büyük bir projenin ihalesini alır ve 18 Haziran 1949'da tamamlar. Ocak 1955'de bürosunu kapatarak kendisini sadece yazma edimine verir. Duygusal ve sevecen biri olan Frisch'in yaşamında kadınların önemli rol oynadığı görülmektedir. Üniversite yıllarında Yahudi Käte ile tanışan ve nişanlanan yazar evlenme işlemleri süresinde onun ve nişanlısının bu konuda ciddi kuşkuları olur. Frisch Käte'nin kendisine âşık olmadığını, güvencede kalmak için evlenmek istediğini düşünür. Käte'de Frisch'in kendisine acıdığını düşünür ve böylece bu evlilik gerçekleşmez. Frisch'in bu geçmişi 1957 yılında kaleme aldığı "Homo Faber" adlı eserinde Walter ile Hanna arasında ki ilişki ile benzerliği bulunmaktadır. Hanna'da yarı Yahudi ve Hanna Walter'in onun Yahudi olması sebebiyle üniversite yıllarında herhangi bir sıkıntı yaşamaması için evlenmek istediğini düşünür ve evlenmek istemez. Gençliğinden beri tanıdığı ve "En iyi arkadaşım, dostum" olarak tanımladığı Karin Pilliod u "Homo Faber"deki atkuyruklu kız yani Sabeth olduğunu yaptığı bir söyleşide özellikle vurgulamaktadır.¹⁰⁹ "Homo Faber" adlı eserinde Sabeth; ana karakter Walter Faber'in ensest ilişkisi olduğu, varlığından habersiz olan kızıdır. 1990 yılında "Homo Faber" adlı roman Volker Schlöndorff tarafından filme uyarlanmıştır.¹¹⁰

"Biz İsviçreliler neden Almanya'yla uğraşmak zorundayız? Elimizde iki neden var. Biri kaçamayacağımız mekânsal mahalle, aksi takdirde bunu Hitler döneminde zaten yapmış olurduk. Diğerisi ise herkesin bildiği manevi yaşamın dildeki kardeşliğidir. Dahası uzlaşmanın yalnız dışsal araçları anlamına gelir. Dil esas akrabalığın köküdür ve kendi özelliklerini yok etmeden ve terk etmeden ondan kaçamayız."¹¹¹

30 Temmuz 1942'de mimar olan Constanze von Meyenburg ile evlenen Frisch'in bu evliliğinde 1943 yılında Ursula 1949 yılında Charlotte adında iki kızı ile 1944 yılında Hans Peter adında bir oğlu olmuştur. İkinci eşi kendisinden otuz yaş küçük Marianne Quellers'dir. 1979'da Tessin'de boşanırlar. O dönem Avusturyalı yazar Ingeborg Bachman'la ilişkisi olduğu sırada Marianne Quellers ile tanışır, evlenir ve sonrasında bir turne de ona rehberlik eden Alice Locke-Carey'e âşık olur ve birlikte yaşamaya başlarlar. Fakat belli bir süre sonra birliktelikleri sona erer.¹¹²

¹⁰⁹ Yaman, 10

¹¹⁰ Meral Oraliş, Leyla Dayıoğlu, Max Frisch'in Yapıtları, s.7, dergipark.gov.tr>domload>artivle-file Erişim Tarihi: 31.12. 2018

¹¹¹ Max Frisch, Aus einem Tagebuch und Reden, Verlag Volk und Welt, Berlin. 1974, 173

¹¹² Yaman, 1-14

Birinci Dünya Savaşı'nda daha küçük bir çocuk olan Frisch İkinci Dünya Savaşı'nda genç bir yazar olarak İsviçre'de seferberlik ilan edildiği savaş zamanındaki izlenimlerini “Ekmek Torbasında Notlar” adlı eserinde anlatır. Savaşın sonra çeşitli ülkeleri gezerek Berthold Brecht ve Friedrich Dürrenmatt ile tanışır ve büyük ölçüde Brecht'in etkisinde kalır.¹¹³ 1989'da tıpkı yıllar önce 1957 yılında kaleme aldığı romanındaki Faber karakteri gibi doktorundan kanser olduğunu ve zamanının sınırlı olduğunu öğrenen Max Frisch İsviçre ve Avrupa edebiyatının en önde gelen yazarlardan biri olarak 80. Yıldönümüne altı hafta kala 4 Nisan 1991'de Zürih'te vefat etmiştir.¹¹⁴

3.1.2. Yapıtları

1934 Reinhart (Roman), 1940 Blätter aus dem Brotsack (Ekmek Torbasından Notlar) (Günce), 1944 Santa Cruz (Oyun), 1945 Bin oder die Reise nach Pecking (Ben ya da Pekin' e yolculuk) (Roman), 1945 Nun singen sie wieder (Gene Başladılar Şarkılarına) (Oyun), 1947 Die chinesische Mauer (Çin Seddi) (Oyun), 1950 Tagebuch 1946-1949 (Günce 1946-1949) (Günce), 1953 Don Juan oder die Liebe zur Geometrie (Don Juan ya da Geometri Sevgisi) (Oyun), 1954 Stiller (Cezaevi Günleri) (Roman), 1957 Homo Faber (Çarpık Sevda) (Roman), 1958 Biedermann und die Brandstifter (Biedermann ve Kundakçılar) (Oyun), 1958 Die grosse Wut des Philipp Hotz (Philipp Hotz' un Büyük Öfkesi) (Oyun), 1961 Andorra (Oyun), 1964 Mein Name Sei Gantenbein (Benim Adım Gantenbein Olsun) (Roman), 1967 Biograpohie (Öz yaşam) (Oyun), 1972 Tagebuch 1966-1971 (Günce 1966-1972) (Günce), 1975 Montauk (Öykü), 1982 Blaubart (Mavi Sakal) (Öykü)

3.1.3. Yazarın Almış Olduğu Ödülleri

1935 Zürih Kenti Teşvik Ödülü, 1939 Zürih Kenti Conrad Ferdinand Meyer Ödülü, 1940 Zürih Kenti Şeref ödülü, 1940 İsviçre Şehitler Vakfı Kitap Ödülü, 1945 Emil Welt Vakfı Dram Ödülü, 1950 Zürih Kanton Parlamentosu Şeref Ödülü, 1951 Rockefeller Büyük Dram Ödülü; 1954 Braunschweig Wilhelm Raabe Ödülü, 1955 Hessen Radyosu Schleussner-Schudler Ödülü, 1955 İsviçre Schiller Vakfı Schiller

¹¹³ Öner Başak, Max Frisch' in 'Homo Faber' ve Heinrich Böll' ün 'Palyaço' Adlı Eserlerinde 'Yabancılaşma' Teması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. 2015, 70

¹¹⁴ http://dipnotkitap.net/ROMAN/Homo_Faber.htm Erişim Tarihi: 19.06.2018

Ödülü, 1956 Bern Kenti Welti Drama Ödülü, 1958 Charles-Veillon Ödülü, 1958 George Büchner Ödülü, 1958 Zürich Kenti Yazın Ödülü, 1962 Gençlik Ödülü, 1964 Ford-Foundation Bursu, 1965 Baden-Württemberg Eyaleti Schiller' i Anma Ödülü, 1965 Kudüs Kenti Yazın Ödülü, 1975 İsviçre Schiller Vakfı Büyük Schiller Ödülü, 1976 Alman Yayıncılık Ödülü, 1985 Modern Bilim Ödülü, Uluslararası Neustadt Yazın Ödülü USA Düsseldorf Kenti Heinrich Heine Ödülü.¹¹⁵

Görüldüğü gibi hem yazmış olduğu eserler hem de almış olduğu ödüller ile dünya çapında yer edinen yazarlar arasında yerini almıştır. Her iki dünya savaşını görmüş bir yazar olarak modern çağın getirileriyle de teknolojinin insanlar üzerindeki etkisini eserlerine yansıtarak ve özellikle tez konumuz olan “Homo Faber” adlı romanında duyguların, insani değerlerin önemini vurgulamakta, günce, roman, oyun ve öyküleri ile birçok okuyucu kitlesine hitap etmektedir.

Yazarlık mesleğini seven ve yazma edimiyle kendine önemli yer elde eden yazar, bu mesleğinin yeri ve önemini şöyle ifade etmektedir:

“Önemli olan; söylenemeyendir, sözcüklerin arasında kalan boş alanlardır. Aslında çoğu zaman sözcüklerin anlattıkları bizim söylemek istemediğimiz önemsiz şeylerdir. Asıl söylemeyi amaçladığımız şey ise yalnız dolaylı olarak gösterilebilir, bu da tam anlamıyla söylemek istediklerimizin yakınından geçmektir. Çevresinde dolaşmaktır. Bir şeyler anlatırız gerçi, ama gerçek yaşantımız anlatılanların içinde yoktur. Sanırım asıl amacımız söylenebilecek her şeyi dile getirmektir; dil, sanki çelikten bir taşçı kalemi gibi gizli olmayan her şeyi yontar atar ve böylece de söylemek, söylenmek istenenden uzaklaşmak anlamına gelir. Anlatılan yaşamın kendisi değildir. Ama anlatmak istediğimiz yaşamdır.”¹¹⁶

Yazar bu görüşleriyle, gerçeklerin hazineler gibi saklı kalmakla güvende sayıldığını belirtmektedir. Çoğu zaman bunları herkesle paylaşmak mümkün olamaz. Dilimiz söylenmek istenmeyeni bunları ayıklayan bir makine gibi durmadan çalışır. Asıl söylemek istenen her zaman söyleteni bulmayı aramakla uğraşacaktır. Gerçeğin varlığı hakikati arayanla kendini ifade etme imkânı bulabilir. Gerçekleri söylemek insanları

¹¹⁵Yaman, 18-19. <https://www.filozof.net/44727-max-frisch-kimdir-hayati-kitapları-hakkında->, Erişim Tarihi: 02.06.2018

¹¹⁶ Max Frisch, “Yazarlık Üzerine”, çev. Nilüfer Kuruyazıcı, 20. Yüzyıl Edebiyat sanatı, Yay. Haz. Hüseyin Salihoğlu, imge Kitapevi, Ankara. 1995, 186

yanlızlaştırır. Kendi hazinesini saklamak ister. Sırlar bazen ağır geldiğinde onun yükünü azda olsa paylaşmak gelir içimizden bizde oturur yazarız. Belki yazdıklarımız kendi hayatımızdan kesitler değildir, fakat kendi çevremizden veya başka hayatlarda var olan olaylardır. Gördüğümüz, bildiğimiz şeyler ağır geldiğinde paylaşmak isteriz ve bunu çoğu kez bir kalemle boş sayfalara anlatma ihtiyacı duyarız. Böylelikle birçok insanın yaşantısına dokunuruz. Okuduğumuz bir romanda kendimizi bulduğumuzda o roman sayısız romanları arkasında bırakır.

3.2. TÜRK EDEBİYATI YAZARI ORHAN PAMUK’UN HAYATI, YAPITLARI VE ALMIŞ OLDUĞU ÖDÜLLERİ

3.2.1. Orhan Pamuk’un Hayatı

1952 yılında İstanbul’da doğan Pamuk, Nişantaşı’nda yetişir. İstanbul Robert College’inde liseyi, sonra gazetecilik bölümünü bitirir.¹¹⁷ Yirmi iki yaşına kadar ressam olmak isteyen Pamuk’un bu isteğine annesi karşı çıkar. Bu isteğinin olumsuz karşılanması ve babasının desteğinden dolayı kendini kitaplara verir. İyi bir okur olarak yazma edininiminde kazanır ve yazar olmaya karar verir. Bu kararında babasının onayıda yazarı heveslendirir, öyleki bu konuda ödül alacağını da babası dile getirir.¹¹⁸ Dedesi başarılı bir mühendis ve işadamı olarak demiryolu inşaatlarında çok paralar kazanan biriyken babası dedesi gibi aynı işi yaptıysa da onun gibi başarılı olamaz. Pamuk ise dedesi ve babasının tam tersine onsekiz ve ondokuz yaşlarında yoğun bir şekilde kitap okumaya başlayarak 1970’lerin başında bir an şiir yazma hevesi ve heyecanının alevlenip kısa sürede sönmesinden ötürü romancı olmaya karar verir. Aynı zamanda ressam olmak arzusunun bitmesinden sonra kendini yazarlığa verir. Mesleki kariyerini yazarlık üstüne inşa eden Pamuk “Benim için mutlu bir gün, bir sayfa iyi yazı yazdığım sıradan bir gündür. Yazının dışındaki hayat eksik, kusurlu, anlamsız gibi gelir bana”¹¹⁹ diyerek yalnızca roman türünde eser vermekle kalmayıp aynı zamanda 1992 yılında Ömer Kavur’un yönetmenliğini yaptığı “Gizli Yüz” adlı filminin senaristi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

¹¹⁷ Gamze Nur Bayer, Orhan Pamuk’ un “CEVDET BEY VE OĞULLARI” ile Thomas Mann’ ın “BUDDENBROOKS” Adlı Romanlarında Aile ve Toplum Eleştirisi, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum. 2012, 14

¹¹⁸ Bayer, 20

¹¹⁹ Orhan Pamuk, Manzaradan Parçalar, İletişim Yayınları, İstanbul. 2010, 12

Pamuk yirmi üç yaşındayken ilk eseri “Cevdet Bey ve Oğulları” adlı romanı yazmaya başlar. Bu ilk kitabının yayınlandığı sıralarda 1982 yılında Aylin Türegün ile evlenir. 1991 yılında ise Rüya isminde bir kızı olur. 1985’te kaleme aldığı “Kara Kitap” adlı eserindeki ana karakterin ismini kızına vermiştir. Kızından sonra en iyi arkadaşı olarak gördüğü Aylin Türegün ile 2002 yılında boşanırlar. Eserlerine kendi yaşamından da kesitler ekleyen yazarın çocukluğunu Heybeliada’da geçirmesinden dolayı ve atları çok sevdiğinden romanlarında atlara ve at arabalarına çok iyi roller verdiğini hayatını anlattığı “Manzaradan Parçalar” adlı eserinde dile getirmiştir. İlk romanı “Cevdet Bey ve Oğulları”adlı romanında Heybeliada’daki çocukluğunun geçtiği yılların izleri vardır. Bu eserinden sonra ikinci bir roman yazmaya karar verir. Fakat bu eseri siyasi yönü ağır basan bir roman olur. 1980’lerin sonuna doğru gerçekleşen askeri darbeden dolayı bu kitabından vazgeçer. Bu romanını yayınlamadığı için ikinci romanı “Sessiz Ev”i Orhan Pamuk 1990 Eylül’ünde 16. yüzyıl Osmanlı âliminin hikâyesini ele almıştır. Almanca’ ya çevrilen ilk kitabı “Beyaz Kale” birçok dile çevrilmiş ve Fransızca çevirisiyle “Prix de la Decovete European” ödülünü almıştır. Karısı Amerika’dayken Erenköy’de on yedi katlı bir apartmanın tepesindeki bir daireye kapanarak “Kara Kitap” adlı eserini beş yıla yakın bir zaman diliminde kaleme alır. Bu süre içinde Pamuk yalnızlık ve kitabının sonunun gelmemesiyle mutsuzluk ve korku duygularını yaşar ve bundan dolayı kendini bu romanın başkahramanı gibi hisseder. İstanbul’da karısını arayıp bulamayan ve bundan dolayı karşısına çıkan şeylerden zevk almayan, mutsuz olan Galip’i kendine benzetmektedir.

1998 yılında yayınlattığı “Benim Adım Kırmızı” da ise çocukluğunda ağabeyi Şevket ile olan didişmelerinden söz etmiş, fakat hayatın acımasızlığını anlatmaktan geri kalmamıştır. Orhan Pamuk bu kitabı hakkında şunları dile getirir: “Benim Adım Kırmızı, büyük emeklerle, tutkuyla, hayatımdan çok şey koyarak ve bütün bir millete seslenen “klasik bir kitap” olsun diye yazıldı.”¹²⁰Birçok esere imza atan yazarın bir özelliği ise doğu batı ayrımını yapmadan eserlerini ele almasıdır ve romanlarında bu özelliğini şu sözleriyle ifade eder:“Bizim kimliğimiz ne doğulu olmak ne batılı olmak, doğu ile batı arasında olmaktır. İllaki doğulu, illaki batılı olalım diye ısrar etmeyelim demektir benim tutumum.”¹²¹Ayrıca yazarın romancılığı giriş bölümünde de

¹²⁰ Pamuk 2010, 349

¹²¹ Ahmet Hakan, Kırmızı ve Kar, Birey Yayıncılık, İstanbul. 2002, 19

belirttiğimiz gibi postmodern kategorisinde değerlendirilmektedir. Postmodernizm yazarı olarak önceleri okuyucuları tarafından anlaşılmayan bir yazar konumundadır. Postmodern romanlarda olay örgüsü söz konusu değildir. Birden fazla olayın sebep sonuç ilişkisi içerisinde birbirine bağlı bir biçimde anlatılması olay örgüsü oluşturduğu söylenilir. Postmodern romanlarda anlatım bütünlüğünden söz edilemez. Metnin anlamının tamamlanması söz konusu değildir. Öyle ki her okumada değerlendirilmeye açıktır. Postmodern romanları daha iyi açıklayabilmek için bu romanların bağlı olduğu postmodernizm akımından söz etmek gerekir. Postmodernizm 19. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan yeniyi yaratmaya yönelik bir akım olan, Latince’ de “şimdi” anlamına gelen modernus kelimesinden türeyerek modernizm sonrasını ifade edildiği söylenilir. Çünkü post sonra anlamına gelmektedir. Postmodernizm daha öncede belirttiğimiz gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bir akım olduğu için modernizmin, yeniliğin getirdiği her şeyi reddeder. Bir yandan yıkımı, kaosu da ele alan postmodernizm modern edebiyattaki yorumlamaya, okumaya, özgünlüğe, metinlerin tamamlanışına karşıdır ve böylelikle herkesin yaptığı aynı yorum yerine, her okuyucunun farklı yorumlamasına olanak sağlayarak farklılıklar sergiler. Her okumada farklı değerlendirmelere yol açar.¹²² Postmodern metinlerin en belirgin özellikleri evrensel oluşlarıdır. Belli bir zamana ve mekâna bağlı değildir.¹²³ Yani okuyucunun eseri anlayabilmesi için romanı dünden bugüne uzanan tarihi irdelemesi ve anlatıcı, yazar, ana karakter çözümlenmesinin yapılması gerekmektedir. Öyleki bir postmodern roman olarak değerlendirilen “Kırmızı Saçlı Kadın”da mitoloji ve efsaneye yer vererek romanını üç hikâye üzerinden ele almaktadır. Romanlarında genellikle uzun cümleler kuran yazar postmodernizm romancılığında ün yapmış birisidir. İyi bir edebiyatçı ve dünya çapında kendini kabul ettirmiş bir yazarımızdır. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü alan Pamuk doğup büyüdüğü İstanbul da yaşamaktadır. Burda niçin postmodern yazar olduğundan söz ettim odlumu yoksa hepsini çıkartmamı gerek?

3.2.2. Yapıtları

1982 Cevdet Bey ve Oğulları (Roman), 1983 Sessiz Ev (Roman), 1985 Beyaz Kale (Roman), 1990 Kara Kitap (Roman), 1992 Gizli Yüz (Senaryo), 1994 Yeni Hayat

¹²²Aslan İlker, “Postmodernizm’ e Kısa Bir Bakış ve Nisyan’ ın Postmodernizm Odağında İncelemesi”, *Mavi Yeşil Dergi* (95), Eylül- Ekim 2015, 1-6, 2

¹²³ İlker, 4

(Roman), 1998 Benim Adım Kırmızı (Roman), 1999 Öteki Renkler (Denemelerinden ve Söyleşilerinden Seçmeler), 2002 Kar (Roman), 2003 İstanbul: Hatıralar ve Şehir (Anı), 2007 Babamın Bavulu (Anı), 2008 Masumiyet Müzesi (Roman), 2010 Manzaradan Parçalar (Denemelerinden ve Söyleşilerinden Seçmeler), 2013 Ben Bir Ağacım (Öykü), 2014 Kafamda Bir Tuhaflık Var (Roman), 2015 Kara Kitap 25 Yaşında (Roman), 2015 Resimli İstanbul –Hatıralar ve Şehir (Anı), 2016 Kırmızı Saçlı Kadın (Roman), 2016 Hatıraların Masumiyeti (Anlatı)

3.2.3. Yazarın Almış Olduğu Ödülleri

1979 Milliyet Roman Ödülü ‘Türkiye’, 1983 Orhan Kemal Roman Ödülü, ‘Türkiye’, 1984 Madaralı Roman Ödülü, ‘Türkiye’, 1990 Independent Yabancı Roman Ödülü, ‘İngiltere’, 1991 Prix de la Découvert Européene, ‘Fransa’, 1991 Antalya Altın Portakal Film Festivali En İyi Senaryo, ‘Türkiye’, 1995 Prix France Culture, ‘Fransa’, 2002 Prix dut Meilleur Livre Etranger, ‘Fransa’, 2002 Piremio Grinzane Cavour, ‘İtalya’, 2003 Uluslararası IMPAC Dublin Edebiyat Ödülü, ‘İrlanda’, 2005 Prix Médicis Etranger, ‘Fransa’, 2005 Alman Yayıncılar Birliği Barış Ödülü, ‘Almanya’, 2005 Richarda Huch Ödülü, ‘Almanya’, 2006 Le Prix Méditerranée étranger Ödülü, ‘Fransa’, 2006 Nobel Edebiyat Ödülü, ‘İsveç’, 2006 Washington Üniversitesi Seçkin Hümanist Ödülü, ‘Amerika Birleşik Devleti’, 2008 Ovid Ödülü, ‘Romanya’, 2010 Norman Mailer Yaşam Boyu Başarı Ödülü, ‘Amerika Birleşik Devleti’, 2012 Sonning Ödülü, ‘Danimarka’, 2012 Legion D’honneur, ‘Fransa’, 2014 Mary Lynn Kotz Yılın Sanat Kitabı Ödülü, ‘Amerika Birleşik Devleti’, 2014 Tabernakul Edebiyat Ödülü, ‘Makedonya’, 2014 EMYA (Avrupa’ da Yılın En İyi Müzesi) Ödülü, ‘Estonya’, 2014 Helena Vaz da Siva Avrupa Ödülü, ‘Portekiz’, 2015 Aydın Doğan Vakfı Roman Ödülü, ‘Türkiye’, 2015 Erdal Öz Ödülü, ‘Türkiye’, 2016 Yasnaya Polyana Edebiyat Ödülü (“Yabancı Edebiyat” kategorisi), ‘Rusya’, 2016 Milovan Vidokoviç Ödülü, ‘Sırbistan’, 2017 Budapeşt Büyük Ödülü, ‘Maceristan’, 2017 Lampedusa Edebiyat Ödülü, ‘İtalya’

124

¹²⁴ [https:// www.wikizero.com/tr/ Orhan_Pamuk](https://www.wikizero.com/tr/Orhan_Pamuk) Erişim Tarihi: 07.03.2019

Roman, hikâye, deneme, söyleşi, anı türünden eserler vermiş, Türkiye dışında da birçok ödüle layık görülmüştür. Yazma edinimini çok okuyarak elde eden yazar iyi okumanın nasıl olabileceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ama iyi okumak, insanın gözlerini ve mantığını bir metnin üzerinden ağır ağır ve dikkatle geçirmesi değil, metnin içine ruhunu da bütünüyle katabilmesidir. Bu yüzden hayattta sınırlı sayıda kitaba âşık oluruz. En iyi kişisel kütüphane de, birbirlerini kıskanan bu sınırlı sayıdaki gerçek kitaplardan oluşmalıdır.”¹²⁵

Bu söze göre kitap kendin olanın yazısıdır. Ruhun yazıyla yaşaması onu yaşatacak başka ruhlara aktarımıyla başka başka bedenlerde hayat bulmasıdır. Bir âşk gibi onda yaşamak ve onla nefes olabilmekle özel olur. Kitap bir anne gibi özel bir çocuk gibi geçmişten geleceğe hayatını sana yeniden hatırlatandır. Kısaca bir kitap okumak kendimizi kitabın içinde hissetmekle başlar ve okuma serüvenine böylece katılırız. Dünyada sayısız kitap yazılıyor, basılıyor bunların içinde çok az sayıda kitap gün yüzüne çıkabilme şansını elde ediyor. İnsanların yaşamına, ruhuna ve geleceğine seslenmeyi başarmalı yazar. Çoğu başarılı insanların her hikâyesinde muhakkak bir roman yatıyor. Orhan Pamuk’un bir sözüyle örnek verebiliriz “Bir kitap okudum hayatım değişti.” Başarılı bir eser yazmak, başarılı bir insan yaratmaktır.

3.3. MAX FRİSCH’ İN “HOMO FABER” ADLI ROMANIN ÖZETİ

“Homo Faber” rapor tarzında yazılmış ve ayrıca baştan sona roman kahramanının ağzından yazılmış bir hatıra defteri niteliğini taşımaktadır. İki bölümden oluşan romanın ilk bölümü Caracas’da 21 Haziran ve 8 Temmuz ayları arasında not edilmiştir.¹²⁶ Romanının ikinci bölümü ise 175-202 sayfalarını kapsamaktadır. Ayrıca bu bölüm uzun bir son söz niteliğini de taşımaktadır. Faber, mühendis olduğu için romanın bazı bölümleri çok kısa teknik betimlemeler kapsamakta ve okuyucuya bu bilgileri kısaca sunmaktadır:

“Belki Tampico Havaalanı, bizim Super-constellation için ufaktı (o zamanlar DC-4’ le uçmuştum) ya da motordaki bozukluğa karşın Mexico’ya kadar uçuş emri almışlardı ama oraya gitmek için önce Sierra Madre Oriental’ı geçmemiz gerektiği için bu işi anlayamamıştım.” (Frisch, 2015: s.20) ”

¹²⁵ Pamuk 2010, 122

¹²⁶ Frisch 2015, 9-175

Anlatıcı konumundaki Walter Faber başlangıçta her şeyin bilime dayandığına inanan gerçekçi bir insan olarak okuyucunun karşısına çıkar. Fakat romanın ilerleyen sayfalarında hayatında hesaplayamadığı birtakım olaylar yaşaması neticesinde insanların yerini makinelerin almış olduğu dünyasının onu felakete ittiğini hayatının son anlarında anlar. Kendini zamanın getirilerine veren Walter'ın takma adından nasıl biri olduğu vurgulanmaktadır. Takma adı “Homo Faber” Latince “Zanaatçı”, “Teknik İnsan” “Alet Yapan İnsan” “Yaratan ve üreten varlık”¹²⁷ demektir. Yani başlık olarak seçilen “Homo Faber”, romanın başkahramanı olan Faber'in hayata bakışı ve değer yargılarını nitelendirmektedir. Çünkü Faber teknik ve mantığı ön planda tutan bir insandır ve o duygulara değil akla ve verilere önem verir. Her şeyin bir hesabı ve istatistiksel bilgilere dayandığına inanır ve bundan dolayı sürekli hesaplamalar yapar:

“Belki de korkağım. Joachim’le ilgili bir şey daha söylemeye ya da sormaya cesaret edemedim. Sessizce hesaplıyordum, (konuşurken her zamankinden çok hesaplıyordum) durmadan hesaplamaya başladım, hesabımın sonucu istediğim gibi çıkıncaya kadar hesapladım: Yalnız Joachim’in çocuğu olabilirdi! Nasıl hesapladığımı bilmiyorum, tarihleri sıraya dizdim, hesap doğru çıkıncaya kadar, yaptığım hesap böyle bir hesaptı. Pizzeria’da Sabeth başka bir yere gittiğinde hesabımı yazılı olarak yapmaya da vakit buldum. Doğruydum; tarihleri (Hanna’nın bana çocuk beklediğini söylediği tarihi ve Bağdat’a gidişimi) öyle ayarlamıştım ki, hesap doğru çıkıyordu, yalnız Sabeth’in doğum günü değişmiyordu, gerisi Adam Riese’ye göre oluyordu, kalbimden bir taş düşünceye kadar hesapladım.” (Frisch, 2015: s.132)

Ben- Anlatıcı konumunda olan Faber, aslında Max Frisch’in anlatım şeklini de yansıtır. Horst Steinmetz Frisch’in roman ve hikâyelerinde kullandığı anlatım tarzını şu şekilde ifade eder:

“Modern romanlarının bunalımı krize giren anlatının birkaç septomlarından biridir. Öte yandan anlatımın krizi bir anlatıcının krizidir. Diğer şeylerin yanı sıra öteki anlatıcı figürler klasik, her şeyi bilen anlatıcıyla yerini değiştirdiğinde kendini açığa çıkarmaktadır. Şaşkın ve parçalanmış dünya göz önüne alındığında, herşeyi bilen anlatıcının konumu kesin olmayan, inanılmaz bir hal almıştı. 20. yüzyıl romanın tabi

¹²⁷ Yaman, 138

olduğu bu genel şartlardan, Ben – Form da çoğunlukla Max Frisch’in romanlarında ve anlatılarında açıkça görülür.”¹²⁸

Tanrısal konumda ve Ben-Anlatıcı (Ich-Erzähler) ile yazılmış olan bu roman kronolojik bir sırayla anlatılmamıştır. Memnune Yaman’ ın “Max Frisch Yaşamı Yapıtları Yankıları” adlı kitabında 20. yüzyıl yazarlarının Ben-Anlatıcı tarzını ve Çağdaş İsviçre edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Max Frisch’in neden tercih ettiğini şöyle ifade etmektedir:

“Özellikle yüzyılımızın ikinci yarısına damgasını vuran romanların ‘Ben-Anlatıcı tarzında yazılmış olmaları bir rastlantı değildir. 19. yüzyılda realist yazarların yirminci yüzyılın ilk yarısını da kapsayacak şekilde sürdürdükleri universal dünya tasvirinden vazgeçilmesinde, sosyal çevrenin baskıları sonucu bireyin kendi kendisine yabancılaşması önemli bir etken oldu:

“Max Frisch dünyayı dışlayan Ben’e-okurun kendi öz varlığının bilinmeyen alanına nüfuz edebileceğini ya da en azından giz perdesini aralayabileceğim göze alarak- söz hakkı tanıyan yazarlardan biridir. ‘Stiller’ ve ‘Homo Faber’de roman kahramanları kendilerini anlatırlar. Böylece yazar bir yandan anlatım sorumluluğunu roman kahramanlarına vermiş olur.”¹²⁹

İlk durak ve son durak olarak iki bölümden oluşan romanın ilk bölümünde Walter’in hayata bakış açısı, varlığından haberdar olmadığı kızıyla karşılaşması, yirmi yıl önceki sevgilisini tekrar görmesi, tek dostum dediği arkadaşının intiharı gibi garip rastlantısal olaylar anlatılmaktadır. İkinci bölümünde ise Walter’in yaşam karşısındaki körlüğü, ölümle karşılaşması, Sabeth’in ölümü, matematik, istatistikler üzerine kurulu dünyasının yıkılışı, bu dünyanın onu nasıl felakete sürüklediği, ölümle karşılaşan Faber’in gerçek hayatla karşılaşması anlatılmaktadır.

Walter Faber elli yaşında bir mühendistir. Onun karakterinin tam karşıtının temsili olan, kadere inanan, aşk, sanat, din gibi değerlere sahip Hanna “Sanat Perisi” olarak adlandırılır. Biri bilim ve teknik dünyasını diğeri ise sanat dünyasını temsil etmektedir.

¹²⁸ Steinmetz Horst, Max Frisch: Tagebuch, Drama, Roman., Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 1973, 34

¹²⁹ Yaman, 21-22.

“Ben ona sanat hayranı, sanat perisi diyordum. O da bana Homo Faber diyordu.”
(Frisch, 2015: s. 52)

Yüksel Özoğuz yazarın sanat ve teknoloji dünyasını nasıl bir arada birleştirdiğini ve harmanladığını şöyle belirtir:

“Max Frisch yalnızca sanat dünyası içinde karşıtlıkları bir araya getirmekle kalmayıp, sanat dünyasının yanı sıra teknik dünyasında da söz sahibi oluşu, başarılı oluşu ile sanat ve teknik gibi birbirine uzak iki dünyayı da kişiliğinde ve yaşantısında birleştirmektedir. Max Frisch’in teknik dünyası ile ilgili amatörce bir hevesten ileri gelmez, o bu dünyanın içinden birisidir. Teknik üniversitesi mezunu gerçek ve başarılı bir mimar-mühendistir. (Edebiyat öğrenimini yarıda bırakan yazar, daha sonra 1941 yılında Zürich Teknik Üniversitesinden mezun olmuş, kendisini tamamen yazarlığa vermeden önce, on yıl bu mesleği yerine getirmiştir.)”¹³⁰

Görüldüğü gibi Max Frisch kendi mimarlık ve teknik bilgilerini yazdığı eserlerinde kullanmaktan ve eserlerinin dokularına farklı renkler harmanlamaktan geri kalmamıştır. Max Frisch romanında Faber karakteriyle bireyin kendini teknoloji ile birlikte gelişen dış dünyanın bir parçası olarak görmesinin yanlış bir davranış olduğunu vurgulamaktadır. Walter Faber hayatını gerçekler üzerine kurduğunu zanneder, ama asıl gerçeklerle yüzleşince çöküntüye uğrar.

Roman bir uçak yolculuğu ile başlar. Uçağın bozulmasıyla kendisini ıssız bir çölün ortasında bulan Faber, uçakta tanıştığı, ilk başta Düsseldorf’lu olarak hitap ettiği, yirmi yıldır hiç haber alamadığı dostu Joachim Hencke’nin kardeşi Herbert Hencke ile karşılaşır. Meksika’daki Tamaulipas Çölü’nde kırk yolcu, beş personel ve Herbert’le birlikte kaldığı dört gün üç gece boyunca Herbert’in Joachim’in kardeşi olduğunu, Joachim ile Hanna’nın evlendiklerini, Herbert’in de Guatemala’ya ağabeyini ziyarete gideceğini öğrenmiştir. Yolculuklar hakkında bu kadar bilgili olması yazarın kendi deneyimlerinden faydalanmış olmasındandır. Bir gezi yazarı olarak çok fazla ülke görme şansını yakalayan Frisch kuru, cansız, yaşanılması imkânsız bir çöl tabiatı (Tamaulipas Çölü) ile canlı, tropikal bir bölgeyi (Guatemala) karşılaştırmakla romanın ana karakterine tabiatın iki yönünü göstermiş olur.¹³¹ Yazar modern dünyada gelişen teknolojiye karşı insanların yerini makinaların alamayacağını, hayatın bireylerin yakınlarıyla, etrafındaki insanlarla güzel, hoş olabileceğini, teknolojinin doğanın yerini

¹³⁰ Yüksel Özoğuz, Max Frisch’ de Hayat ve İnsan Sorunu, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 1975, 21

¹³¹ Özoğuz, 219-220

alamayacağını belirtmektedir. Kısacası makinaların cansızlığına karşı insanların canlılığını vurgulamaktadır.

Eski sevgilisiyle evlenen gençlik arkadaşını görmek için Herbert ile birlikte Guatemala'ya gitmeye karar verir ve hesaba katmadığı rastlantıların kurbanı olur. Herbert ile birlikte Joachim'i görmeye giderler ve arkadaşının tavana asılı cansız bedeniyle karşılaşır. Joachim intihar etmiştir. Arkadaşını gömdükten sonra New York' a geri döner ve ani bir kararla Avrupa'ya yapılan bir gemi yolculuğuna katılır. Bu yolculukta genç güzel bir kız olan Sabeth ile tanışır. Ve olay örgüsünün içinde var olan kader unsuru bu tesadüf ile başlar ve romanın ilerleyen bölümlerinde Faber'in bütün hayatını alt üst edecek olaylar bir bir kendini göstermeye başlar.

Bundan yirmi yıl önce yani 1930'lu yıllarda Zürih Yüksek Teknik Okulu'nda asistanken Münih'te sanat öğrenimini gören yarı Yahudi asıllı Hanna ile aşk yaşar ve Hanna'nın kendisinden hamile olduğunu öğrenir. İlk başlarda evliliği düşünmese de sorumluluğunu yerine getirmek için Hanna'ya evlenebileceklerini söyler Faber. Hanna ise Yahudi olmasından dolayı kendisine acıdığını düşündüğünü hesaba katarak evlilik teklifini kabul etmez ve ondan ayrılır. Çünkü Hanna Faber'den sevgi bekler. Fakat Faber Hanna çocuğunu dünyaya getirmek isterse onunla evlenmek zorunda olduğunu ve ayrıca Hanna'nın yarı Yahudi olması sebebiyle sınır dışı edilmesi tehlikesinden dolayı evlenmeye mecbur olduğunu dile getirir:

“Hanna'yı çok sevimli bulan ama benim mesleğimi düşünen annemle babam, yarı Yahudi bir kadınla evlenmemi sakıncalı buluyorlardı, bense buna çok kızıyordum, hatta köpürüyordum. Hanna'yla evlenmeye hazırdım, o zamanın koşulları içinde bir görev sayıyordum bunu. Münih'te profesör olan babası o zamanlar gözaltına alınmıştı; o yıllar iğrençliklerin durmandan yapıldığı yıllardı, Hanna'yı yüzüstü bırakmak benim için söz konusu olamazdı.” (Frisch, 2015 s.50-51) “Sonra açıkça, “Çocuğunu doğurmak istiyorsan, evlenmek zorundayız.”dedim. Sonra bana “zorundayız” dediğim için sitem etti.” (Frisch, 2015 s. 52)“Ben sırf Yahudi düşmanı olmadığımı kanıtlamak için evleniyormuşum; yapılacak hiçbir şey yoktu.” (Frisch, 2015: s.63)

Bu durum Hanna'yı üzer ve evlilik kararından vazgeçip Faber'i terk eder. Çocuğu aldirmaya karar verdikleri için Faber'in aklına bir çocuğunun olabileceği gelmez. Böylece gençlik aşkı Hanna ile yolları ayrılır ve Faber çeşitli ülkelere yolculuk yapan Unesco yüksek mühendisi olarak çalışmaya başlar. Sanat düşkünü olan Hanna ise Atina'da bir arkeoloji enstitüsünde çalışmaktadır.

Gemi yolculuğunda sarı atkuyruklu, su grisi renginde gözleri, kovboy pantolonu ile Faber'in dikkatini çeken Sabeth Faber'e, Faber'de Sabeth'e karşı ilgi duyar. Fakat her ikisi de aslında baba-kız olduğunu bilmemektedir. Eski sevgilisini hatırlattığı için âşık olduğu asıl adı Elisabeth sadece kendisinin Sabeth olarak hitap ettiği bu genç kızın gençlik aşkı Hanna ve kendisinin kızı olduğunu çok sonradan anlar. Gemi yolculuğunda Sabeth'le tanışır ve sevgili olurlar. Sabeth'in otostopla Roma'ya gitme düşüncesinden rahatsız olan Faber onunla yolculuk yapmaya karar verir. Yunanistan'ın Atina şehrinde kalan annesinin yanına gitmeden önce, "Pisa, Florensa, Siena, Perugia, Arezzo, Orvieto, Asiss-" (Frisch, 2015: s.117) gibi şehirlerden geçerek İtalya yolculuğunu tamamladıktan sonra bütün tarihi, sanatsal yerleri gezmek isteyen Sabeth'le bir gece "Via Appia" (Frisch, 2015. s.126) mezarını görmek için çıktıkları bir tepede geçirir. Patras'tan Korinthos'a otobüsle giderken Akrokorinthos'ta inerler. Otelde değil de dışarda bir incir ağacının altında uzanarak geceyi geçirme fikrini Faber dile getirir. Bu fikir Sabeth'in hoşuna gider. Mezara doğru yürürlerken Faber'in Sabeth'e annesi hakkında sorduğu sorulardan sonra onun kendi kızı olabileceği kanısına varır.

"...Hanna'nın kızı Sabeth! Aklıma ilk gelen artık evlenmenin söz konusu olamayacağıydı!- düşündüm kuşkusuz ama inanılmazdı, çünkü biraz sonra bizim mezarın tepesine tırmanan bu kızın kendi öz kızım olabileceği inanılmazdı. (Frisch, 2015 s.129)

Geceyi geçirdikleri devedikenleriyle dolu olduğu bu yerde incir ağacı altında geceyi geçirmek isterler. Aradıkları incir ağacını bulamazlar ve geceyi de birlikte geçiremezler, bir ağacın altında sabahlarlar.¹³² Bu ağacın altında uzanan Sabeth bir yılan tarafından göğsünden ısırılır sonra da başını bir taşla çarpar. Faber onu hastaneye yetiştirir. Hastane de Hanna'yla karşılaşır. Hanna ona her şeyi anlatır. Faber evlenme teklifinde bulunduğu Sabeth'in annesi Hanna'ya benzerliğinden ona hayranlık duyduğunu asıl aşkının Hanna olduğunu anlar. Walter zaten kızı olduğunu bilmediğini ve onu ilk gördüğü anda bile ona diğer kadınlardan farklı baktığını dile getirmektedir:

"...Kızılımsı atkuyruklu kıza âşık olmamıştım, yalnız ilgimi çekmişti, o kadar, kendi öz kızım olduğunu bilemezdim, baba olduğumu bilmiyordum o zamanlar. Neden alın yazısı? Âşık değildim, tam tersine, şimdiye kadar tanıdığım kadınların hepsinden daha yabancıydı bana, konuştuğumuzda anlamıştım bunu; aslında konuşmamız bile bir rastlantıydı, kızım ve ben. Birbirimizi görmeden de aynı yerde bulunmuş olabilirdik. Neden alın yazısı? Bambaşka da olabilirdi her şey." (Frisch, 2015 s. 80)

¹³² Frisch 2015, 150

Faber'in yaşadığı olaylar içinden çıkılmaz bir hal alır. Sabeth birkaç gün hastanede kaldıktan sonra ölür. Ölümüne bir yılan tarafından ısırılması değil, düşmesi sonucu meydana gelen kafatası çatlağı neden olmuştur. Çünkü yılan ısırığından canı yanan Sabeth düşer ve başını bir taşa çarpar. Bu durumu Yunan mitolojisiyle ilişkilendirirsek eğer Yunan mitolojisinde yılanlar intikam tanrıçaları Eriynler'dir. Hanna'ya geri dönen Faber mide kanserine yakalanır ve ameliyatta hayatını kaybeder.

Faber hesaplamalarına uymayan kaderinden ve elinde olmayan suçtan kendini koruyamaz. Kızıyla olan ilişkisinden dolayı kendini suçlu hissetmektedir. Bütün olaylara, hayatındaki gelişmelere matematik, mantık açısından bakan, duyguları reddeden ve bunun için insanlarla ilişkilerinde başarısız olan, başarıyı sadece işinde yükselmekle mümkün olabileceğini düşünen Walter, hayatında telafisi imkânsız hatalar yaptığını ve teknik dünyanın onu mutlu sona getirmediğini, kısacası alın yazısından kaçamadığını anlar.

Gerçek yaşamın gözle görebilecek elle tutulacaklardan ibaret olmadığını, insani değerlerin varlığı ve önemini de hayatının son anlarında anlamıştır.

Max Frisch "Homo Faber" adlı eserin de birçok zıtlıklara da yer vermiştir. Teknik ve Doğa, Kadın ve Erkek, Akıl ve Duygu, Bilim ve Sanat, Gerçeklik ve Uydurma(Efsane), Olasılık ve Gerçek, İstatistikler ve Alinyazısı, Vita activia ve Vita contemplativa, Bilgi edinme ve Deneyim, Ben merkezci ve Ruhsal destek (sevgi), Amerika ve Yunanistan, Yeni dünya ve Eski dünya, Sibermatik ve Efsane, Film çekmek (Fotoğraf çekmek) ve Bakmak, Profesör.O ve Armin, Omega ve Alfa, Olağan ve Anlık, Seyahat ve Konaklama, Körlük ve Görme, Başarısızlık ve Başarı, Hastalık ve Hayat, Ölüm ve Sağlık, Gelecek ve Geçmiş, Sonuç ve Sonsuzluk(Ebediyet). Görüldüğü gibi eser de birçok zıtlıklarla karşılaşmaktadır. Hanna' nın Walter Faber'e latince "Teknik Adam, Alet Yapan Adam" anlamına gelen Homo Faber lakabını takması ve Faber'in Hanna'yı "Sanat Perisi" olarak adlandırması iki zıt karakteri göstermektedir. Bir taraftan gelişen teknolojiye karşıt olarak şekillenen aklın, realitenin, bilimin odağındaki erkek karakteri Homo Faber ile diğer taraftan doğa, duygu, sanat odağındaki kadın karakterleri yani (Elisabeth) Sabeth ve Hanna ile bu karşıtlıkları Max Frisch harmanlamıştır.

3.3.1. Romandaki Karakterler

3.3.1.1. Walter Faber

Homo Faber lakaplı Walther, 50 yaşında, uzun boylu, kısa saçlı, İsviçreli bir mühendistir. 20. yüzyılda en son ve en ileri teknik gelişmelerin biçimlendiği New York'ta yaşar. Zürih-Teknik-Üniversitesinde eğitim görmüş. Akıllı ve mantığı ön planda olan duygulara yer vermeyen bu adam hesaplı, tutarlı bir yaşam sürdürmektedir. Geçmişinden gelen ve onun hesaplarını alt üst eden ve kaderden kaçınılmayacağını anlayan Faber'in roman boyunca nasıl değiştiğine tanıklık eder okuyucu. Kendi istekleri dışında hiçbir şey onun için önemli değildir. Bunuda özellikle üniversite yıllarında aşk yaşadığı ve ondan hamile olan Hanna'ya olan davranışlarından anlamaktayız. Sadece sorumluluktan dolayı Hanna ile evlenmek istemesi ve teklifi Hanna tarafından kabul edilmediğinde çocuğu aldırıldığını düşünmesi ve sonrasında kendi hayatını devam ettirmek için başka bir ülkeye çalışmak için gitmesi bu kendisinin hesaplarına ve planlarına bağlılığının göstergesidir.

Yıllar sonra bir talihsizlik yaşar ve ardından Hanna'yla tekrar karşılaşır.¹³³ Sabeth adında bir kızının olduğunu, kızıyla bir gemide tesadüfen karşılaşırken, kendi kızı olamayacağı varsayımına vararak onunla ilişki yaşayan bir baba konumuna düşen bir karakterdir. Hayat felsefesi iş, çalışma olan Walter tam bir işkoliktir. Öyle ki toplantıdan toplantıya gider durur. Toplantısız bir gününün olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yorucu bir hafta geçirmiştım. Toplantısız bir tek gün bile yoktu, sessizlik istiyordum, insanlar ise yorucu. Daha sonra çalışmak için çantamdan belgemi çıkardım...” (Frisch, 2015: s.10)

Teknik kafası ağır basan biri olduğu için teknolojiye bağımlılığı tıraş makinesi ve kamera motifleri ile bizlere gösterilmektedir. Tamaluipas Çöl'ünde bile makinalarını kullanmaktadır. Her şeyin teknolojinin getirdiği yenilikler ile mümkün olduğunu, insandan çok makinelere önem veren, güneşin doğuşunu bile filme alan, hayatında duygulara, sevgilere yer vermeyen bir karakterdir. Teknolojinin getirdiği hızlı yaşama kendisini kaptırır ve özel hayatını ikinci plana atar. Bu da hayatının en büyük hatası

¹³³ Frisch 2015, 42-48

olur. Faber son derece yorgun ve insanlardan kaçmak, yalnız kalmak isteyen bir karakterdir. İşi gereği sürekli uçakla seyahat eder ya da arabasını kullanır, evde kaldığı sürece televizyon izler. Bu da Faber’ in hayatında insanlardan çok makinelerin olduğunu göstermektedir. İlk bölümde sadece işiyle ilgilenen biriyken, ikinci bölümde Walter tamamen değişir, hayatında en önemli yere sahip olan işinden ayrılır, Atina’ya yerleşir.¹³⁴ Kızının ölüm haberinden sonra mide kanserine yakalandığını öğrenir. Hayatındaki yanlış seçimlerin sonuçlarına daha fazla dayanamayarak hastane de ameliyat masasında son nefesini verir.

3.3.1.2. Hanna Landsberg Piper

Doğum yeri Münih olan yarı Yahudi asıllı sanat tarihçisi Hanna, Walter Faber’in gençlik âşkıdır. Faber ona sevgi ve saygı duyar. Onu sanat perisi olarak lakap takan Faber Hanna’yı şöyle tanımlar:

“Hanna hep aşırı duygulu ve ataktı, anlaşılmaz bir yapısı vardı; Joachim’in dediği gibi manik-depresifti.” (Frisch, 2015: s.52)

Özgürlüğüne düşkün kendi ayakları üzerinde durabilen ve güçlü bir kadın karakteri olarak karşımıza çıkar Hanna. Hayatındaki birkaç başarısız ilişkiden sonra yalnız yaşamayı tercih eder ve Walther ile birlikteliğinden olan kızını tek başına büyütür. Hanna hayatının en büyük hatasını erkekler tarafından anlaşılmayı beklemesi olarak görür.¹³⁵ Duygusal ve Feminist bir kadın olan Hanna üniversite yıllarında âşık olduğu Faber’i “Çocuğunu doğurmak istiyorsan evlenmek zorundayız” (Frisch, 2015: s.53) cümlesinden sonra terk eder. Çünkü Faber bizim çocuğumuz yerine senin çocuğun deyip evlenmek zorunda olduğunu ifade etmiştir ki buda Hanna’ nın hoşuna gitmemiştir. Kürtaj olacağını Faber’e söyleyip onu terk etmiş, Faber’in en iyi arkadaşı Joachim’le evlenmiş, kızı Elisabeth doğduktan sonrada boşanmıştır. Hanna daha sonra Arkeoloji enstitüsünde çalışır. İş hayatında başarılı bir kadındır. Hanna ilk önce Paris’e sonra Londra’ya gider ve BBC’de çalışmaya başlar. İkinci evliliğini İngiliz Piper ile yapar. 1953 yılında Piper’den boşanır ve Atina’ya yerleşerek Arkeoloji Enstitüsünde müdür olarak çalışır.¹³⁶ Böylelikle yıllarca tek başına mücadele eden, kendi ayakları

¹³⁴ Frisch 2015, 197

¹³⁵ Frisch 2015, 151-152

¹³⁶ M. Knapp/G.P. Knapp (Max Frisch, Homo Faber) Grundlagen und Gedanken zum Verständnis Erzählender Literatur, Diesterweg, Frankfurt a. M. 1991, 44

üzerinde durabilen, entelektüel ve sanata düşkün bir kadın karakter karşımıza çıkmaktadır.

3.3.1.3. Elisabeth (Sabeth) Piper

Walter'in kızıdır. Babasının Faber olduğunu bilmeyen Elisabeth, ona Sabeth olarak hitap eden Faber'in sevgilisi olur. Faber, Elisabeth ismini korkunç bulduğu için bu ismi vermiştir.¹³⁷ Çok pozitif ve mutlu bir kişiliğe sahiptir. Sanata ve maceraya düşkün olması annesi Hanna'ya olan benzerliğini ifade eder. Çok iyi Almanca konuşan ve aynı zamanda Komünizm'e inanan yirmi yaşında güzel bir genç kızdır. Kızılımsı, sarı atkuyruklu saçlara, su grisi renginde gözlere sahip Sabeth, bir sömestr Yale'de burslu okuduktan sonra Atina'ya annesinin yanına dönerken ilk önce Paris'e gider. Yolculuk yaptığı gemide hiç tanımadığı babasıyla karşılaşır ve baba-kız olduklarını bilmeden ikisi arasında bir yakınlaşma olur. Birlikte araba kiralayarak yolculuğa çıkan ikili, İtalya'dan Atina'ya giderken Sabeth talihsiz bir olaydan sonra babasının Faber olduğunu öğrenemeden, hayalleri arasında olan Hosteslik ve Uzakdoğu'daki Çin ve Hindistan'a yapmak istediği yolculukları gerçekleştiremeden hayata veda eder. Romanda betimlemesi yapılan tek karakterdir diyebiliriz Sabeth için. Faber Sabeth'i şöyle betimler:

“Sarı atkuyruklu kızı kalkıştan biraz sonra gördüm;... önümde siyah kovboy pantolonlu genç kız duruyordu, benden biraz kısa,... Siyah balıkçı bir kazak giymişti (aynen anımsıyorum), varoluşçulardan gibiydi, bir de basit tahtadan bir kolye takmış, giysileri oldukça ucuzşeyler. Sigara içiyordu, kolunun altında kalın bir kitap, kovboy pantolonunun arka cebinde yeşil bir tarak duruyordu.” (Frisch, 2015: s.77)

“Şimdi üzerinde zeytin yeşili Manchester bir etek vardı, çan biçimi; etek ona oğlan pantolonundan daha çok yakışmıştı...” (Frisch, 2015: s.78)

Yine romanda Sabeth'in pinpon oynaması, kitap okuması, otostopla Roma'ya gitme düşüncesi, Operaya gitmek istemesi, seyahat etmeyi çok sevmesi, Hindistan, Çin gibi ülkelere gitmek ve Hostes olmak istemesi'yle bizlere hayat dolu bir genç kız olduğunu, belki de hayattaki amacının gezip dolaşmak ve hayatın tadını çıkarmak istediğini göstermektedir.

¹³⁷ Frisch 2015, 74

3.3.1.4. Joachim Hencke

Faber'in tek dostum dediği gençlik arkadaşıdır. Tıp öğrenimini bitirir. Joachim Hanna'nın çocuğunu aldirmek istemediğini öğrendikten Hanna'ya âşık olduğunu söyler. Hanna ile evlenirler ama birliktelikleri uzun sürmez ve ayrılırlar. Çünkü Joachim'de Hanna'dan bir çocuk sahibi olmak istemiştir. Her ne kadar Sabeth Joachim'i babası olarak bilip sevmiş olsa da bu sevgiye Joachim inanmamış ve sevdiği kadından bir çocuğu olsun istemiştir. Kendini fazlalık gören Joachim gönüllü askerlik başvurusu yapar.¹³⁸ Savaşta esir düştükten sonra Düsseldorf'a döner. Sonra Guetamala'ya gider, o arada Hencke-Bosch Limited şirketinin señoru olarak çalışır. Joachim orda intihar etmiştir. Herbert kardeşinin hava şartlarına dayanamadığını belirtmiş olsa da¹³⁹ Faber Joachim' in neden intihar ettiğini öğrenemez.

3.3.1.5. Herbert Hencke

Joachim'in erkek kardeşidir. Faber gerçeklerin çoğunu ondan öğrenir. Duygusal ve son derece heyecanlı birisidir. Başından geçen olayları kabul eder ve çevresindeki insanlar ile ilgilenir. Henke – Bosch Limited Şirketi'nin temsilcisi ve şirket sahibinin yeğenidir. Faber ile aynı uçağa binen Henke Faber ile uçaklarının bozulmasıyla Meksika Tamalipus Çölü'ne zorunlu inişten dolayı dört gün, üç gece kalır. Bu zaman dilimi içinde abisi ve yengesi Hanna hakkında bildiklerini Faber ile paylaşır.

3.3.1.6. IVY

Yirmi altı yaşında Walter'in evli manken sevgilisidir. Amerikalı, gözleri mavi, sevimli Katolik bir kadındır. Walter Ivy'yi yüzeysel basit bir kadın olarak tanımlar ve Ivy hakkındaki olumsuz düşüncelerini sürekli dile getirir:

“Karnım acıkmıştı, ıstakoz midemi bulandırıyor, Ivy nefis buluyordu onu, nezaketi, dizimin üzerindeki eli, elimin üzerindeki eli, omuzlarımdaki kolu, göğsümdeki omzu, her şarap koyuşumda öpüşü midemi bulandırıyor, çekilmez bir durum, ondan nefret ettiğimi söyleyiverdim.” (Frisch, 2015: s.68)

Faber Ivy'i her türlü şakayı kaldırabilen yalnız Papa ile olan şakalara hoşgörülü davranmayan bir kadın olarak betimlemektedir. Aslında bir taraftan Katolik vurgusunu

¹³⁸ Frisch 2015, 202

¹³⁹ Frisch 2015, 55

yaparken diğer taraftan Faber ile yaşadığı evlilik dışı ilişkisinin çelişkiler içerdiğini bizlere göstermektedir. Ivy de Faber'i bencil, yüreksiz, aptal değil sapık biri olarak görür ve bu yönünden hoşlanır. Kadınlığı tutmadığı sürece iyi bir olarak betimler Faber.¹⁴⁰

Romandaki ana karakterler olan Faber, Sabeth ve Hanna'nın dışında ikinci derecede önemli olan Joachim ve Herbert Hencke'nin yanısıra daha az önemli olan karakterler de vardır. Bunlar, sürekli şarkı söyleyen ve herşeye olumlu bakan New-York'lu bir Müzisyen, sanatçı Marcel ile Hanna'nın gençlik yıllarında tanıştığı en iyi dostu olan kör Armin'dir.

3.4. ORHAN PAMUK'UN "KIRMIZI SAÇLI KADIN" ADLI ROMANININ ÖZETİ

Orhan Pamuk 2016'da yayımladığı "Kırmızı Saçlı Kadın" adlı romanında yüzyıllar öncesinden kaleme alınmış efsaneler ile günümüz olaylarını karşılaştırmaktadır. Baba-oğul ilişkisi, ölüm, efsane, hikâyeler, kader, korku, aşk, kıskançlık konuları üzerine kurmuş olduğu bu romanında batı kültürünün vazgeçilmez efsanelerden biri olan, Yunan Mitolojisinin başyapıtlarından "Kral Oidipus" ile doğu kültürünün önemli eserlerinden biri olan Firdevsi' nin "Şehnamesi"nde yer verdiği "Rüstem ile Sohrâb" hikâyesinden etkilenmiş ve romanını bu iki hikâye üzerine harmanlamıştır. Bu iki hikâyeden yalnız yazar değil edebiyata ilgi duyan ve yazar olmak isteyen romanın başkahramanı da etkilenmiş ve hatta bu iki hikâye sayesinde hayatını şekillendirmiştir. Daha öncede değindiğimiz gibi postmodern kategorisinde değerlendirilen romanda yazar doğu-batı sentezini mitolojik anlatılar içinde temellendirerek harmanlamaktadır. İki bölümü Cem, üçüncü bölümü Kırmızı Saçlı Kadın' dan dinlediğimiz romanda gerçekte Kırmızı Saçlı Kadın'ın "Başımızdan geçenleri, babasından, dedesinden başlayarak bir kitapta hikâye etmesi fikrini ben verdim Enver'e."¹⁴¹ diyerek aslında romanın Enver tarafından anlatıldığı vurgulanmaktadır. Bu da üstkurmacanın etkinliğidir. Ayrıca yazarın romanında "Kral Oidipus" ve "Rüstem ile Sohrâb" hikâyelerini ele alması metinler arasılığına değindiği, çoğulculuk ve çoklu bakış açısıyla doğu-batı sentezini işlediği görülmektedir. Örneğin

¹⁴⁰ Frisch 2015, 64-65

¹⁴¹ Pamuk 2016, 180

Cem'in hem Oidipus hem Rüstem, Akın'ın hem Laios hem Rüstem, Kırmızı saçlı Kadın'ın hem Iokaste hem Tehmine rollerine girebilmesi kültürel geçişliliğini göstermektedir.¹⁴² Yazarın özellikle bizimde çalışmamızda ele aldığımız eserinin Postmodern yapısını Şahbender Çoraklı şöyle ifade etmektedir:

“Postmodernizm bir düşünce biçimi mi; müzikten sinemaya, resimden siyasete kadar bütün alanları etkileyen yeni bir akım mı, yoksa modernizmin bir uzantısı mı; ya da bir dönemin adı mı olduğu konusunda günümüzde halen tartışmalar devam etmektedir. Genel anlamıyla postmodernizmi, 1950'lerden sonra başlayan kapitalizmin sonucu olan bir sanat, fikir hareketi olarak tanımlamak mümkündür. Bu akım, modernizmin içinde çıkıp onu eleştiren bir yapı olmuştur. O; akılcılığa, merkezci bakış açısına, insanı robotlaştıran teknolojiye, sadece gerçeği arama anlayışına, maddeciliğe karşı bir duruş sergiler. Postmodernizm; bütünlük yerine parçalamayı, teklik yerine çoğulculuğu, tekdüzelik yerine harmoniyi, öğretiyi yerine yorumu, bağımlılık yerine özgürlüğü seçer.”¹⁴³

Romanın ana kahramanı 16 yaşında Cem adında bir delikanlıdır. Cem lise yıllarında Deniz adlı bir kitapçıda tezgâhtarlık yaparak geçimini sağlarken bu zaman dilimi içinde çok kitap okur ve yazar olma isteğini bir kez patronuna dile getiren Cem patronu Deniz tarafından cesaretlendirilir. Ve ayrıca patronu onu yazar arkadaşlarıyla tanıştırp bir yazar olacağını belirterek Cem'i daha çok heveslendirir. Cem, siyasi görüşünden dolayı cezaevine girmiş ve annesiyle kendisini sürekli terk eden babasının gözüne girmek için de yazar olma fikrine kapılarak yazarlık mesleğine bir neden daha eklemiştir. Baba hasretiyle geçen bir gençlik dönemini yaşayan ana karakter baba eksikliğini sürekli dile getirmekte ve o dönemin en iyi kuyu kazıp su bulan ustalarından biri olan Mahmut Ustası'nı bazen babasıyla karşılaştırmakta bazen de bir baba gibi görmektedir:

“Betonun harcını hızla karıştırarak arabaya koyup, aşağı boşaltmak gecikince, beton soğuyor diye sinirlenen Mahmut Usta aşağıdan bize bağırdı. O zaman bana hiç bağırmayan, beni hiç azarlamayan babamı özlerdim. Ama onun yüzünden parasızlık çektiğimiz için babama kızıyordum da. Mahmut Usta babamın hiç yapmadığı gibi benimle ilgileniyor, hikâyeler anlatıyor, dersler veriyor ve ikide bir, iyi miyim, aç mıyım, yoruldum mu diye soruyordu...”

“ O güne kadar babam bana hiç masal, hikâye anlatmamıştı. Mahmut Usta ise her gece, televizyondaki belirsiz, hatta soluk bir görüntüden, gün boyunca karşılaştığımız bir dertten, bir hatıradan yola çıkarak hikâyeler anlatırdı”

¹⁴² Mustafa Karabulut, İbrahim Biricik, “Postmodern Romanın “Nasıl” ığı Bağlamında Orhan Pamuk’un “Kırmızı Saçlı Kadın” Romanı”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Vol. 4 No. 10.20322 (2018), 142-162, 148-153

¹⁴³ Şahbender Çoraklı, “Postmodern Roman ve Orhan Pamuk’ un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Romanında Anlatıcı, *Zeitschrift für die Welt der Türken*”, *Journal of World of Turks*, Vol 10, No 1 (2018),15-30, 17

“...Çocuktum; o benim arkadaşım, hatta babam değil, ustamdı. Onda babalık bulan bendim.” (Pamuk, 2016: s. 19-27-30)

Hayat Eczanesi sahibi babasının onları bir daha dönmemek üzere terk etmesiyle, annesi ile birlikte yalnız kalan Cem Üniversite’ye hazırlanmak için dershaneye gitmesi gerektiğini ve bunun içinde daha çok paraya ihtiyacı olduğunu düşünür. 1980’lerde İstanbul’un su ihtiyacının olduğu o dönemlerde bir tanıdıklarının vasıtasıyla kuyucu Mahmut Usta’yla tanışır ve onun çırağı olur. İstanbul Öngören’de bir tekstil fabrikası açmak isteyen Hamdi Bey burada su kuyusu açmak için Mahmut Usta’yı görevlendirir. Usta’nın Ali adında bir çırağı vardır ve ikinci çırak olarak Cem’de bu ekibe katılır. Mahmut Usta kuyu kazar, Cem ve Ali çıkan toprağı başka yere taşırlar ve bu sürede ustasıyla iyi anlaşılan Cem onu bir baba gibi görmekte ve çok saygı duymaktadır. İki hafta içinde işlerinin bitmesi gerekirken iş uzar ve bir ayı aşar. Bu zaman dilimi içinde Kırmızı Saçlı Kadın’la tanışan Cem ona ilk görüşte âşık olur. Öngören’de Mahmut Usta’yla geçirdiği zaman zarfı içinde Mahmut Usta genellikle Cem’e özellikle Kuran-ı Kerim’de geçen hikâyeler anlatır. Bu hikâyelerine karşın Cem’de ustasına Sofokles’in Oidipus hikâyesini anlatır. Bundan etkilenen Mahmut Usta Cem’e ona başka bir hikâye anlatır. Ona bir Padişah ve oğlunun hikâyesini anlatır. Bu hikâyeye göre Padişah oğlunu ölümden kurtarmak ister. Çünkü Şehzade azraili görmüş ve canını alacağını öğrenmiştir. Azrail’i karşında gören şehzade bunu babasına anlatır ve bunun üzerine şehzade babası tarafından İran Tebriz Sarayı’na gönderilir. Azrail’den oğlunu kaçırmaya çalışan baba aslında onu Azrail’e gönderir. Çünkü Azrail’in şehzadenin canını alacağı yer aslında İran Tebriz Sarayı’dır. Bu hikâyeler romandaki hiç kimsenin kaderinden kaçamayacağını gösteren en önemli anlatılardır. Bu birbirlerine anlattıkları hikâyeler ikisinin de mutlu eder, hem kuyu kazarken hem de akşamları vakit geçirmek için bu hikâyeler onların ruhlarını da besler.

Ama Cem âşık olmuştur ve Kırmızı Saçlı Kadın’ı görmek için sürekli kasabaya iner ve onun penceresine bakar. İlk başta âşık olduğu kadının kardeşi zannettiği Turgay tarafından Kırmızı Saçlı Kadın’ın çalıştığı İbretlik Efsaneler Tiyatrosuna davet edilir. Mahmut Usta’dan gizlice tiyatro izlemeye gider Cem. Burada izlediği oyun Firdevsi’nin “Rüstem ile Sohrâb” hikâyesinden uyarlanmadır. Bu oyundan etkilenen Cem oyun bittiğinde Kırmızı Saçlı Kadın’ı tekrar görmek ister ve tiyatrodan eve yalnız dönen

kadını evine bırakmak için onunla birlikte yürür. Bu esnada Cem onun Turgay ile evli olduğunu öğrenir ve aynı akşam ikisi birlikte olurlar.

Bu geceden sonraki gün Cem hayatını suçluluk duygusuyla geçireceği o olayı yaşar. Mahmut Usta'nın diğer çırağı olan Ali su çıkmayacağını düşünerek işi bırakmıştır. Mahmut Usta'yla yalnız kalan Cem o gün toprak dolu kovayı kazayla Mahmut Usta'nın içinde olduğu kuyuya düşürür. Usta'dan ses gelmeyince öldüğünü düşünüp paniğe kapılır ve yardım istemek için kasabaya iner fakat kimseye bir şey söylemeden geri döner. Kuyuya bakar ve Mahmut Usta'nın öldüğünü düşünerek kasabayı terk eder. Bir daha Öngören'e dönmez.

Yıllar sonra üniversiteyi bitirir müteahhit olur, üniversite yıllarında tanıştığı eczacılık bölümü öğrencisi olan Ayşe ile evlenir. İşinde başarılı bir müteahhit olan Cem zengin olur fakat eşiyle tek bir eksikleri olur ve oda bir çocuk sahibi olmak. Eşiyle birlikte yıllarca çocuk sahibi olma hasreti içinde yaşarlar. Öngören'i, Mahmut Usta'yı, Kırmızı Saçlı Kadın'ı hiç unutmayan Cem "Sührab" adında bir şirket kurar ve çok başarılı olur. İstanbul'un çeşitli semtlerinde ve Öngören'de inşaat çalışmalarına başlar.

Bu sırada babasını kaybeden Cem babasının Feriköy Mezarlığı'nda ki cenaze töreninde Öngören'den onu tanıdığını söyleyen matbaacı Sırrı Bey'le konuşurlar. Ondan Mahmut Usta ile Kırmızı Saçlı Kadın hakkında bilgi alır. Kırmızı Saçlı Kadın'ın babasının eski sevgilisi olduğunu, Mahmut Usta'ya bir şey olmadığını, kuyuyu kazıp suyu bulduğunu öğrenir. Bu duruma çok sevinir ve yıllarca içinde yaşadığı suçluluk duygusundan kurtulur.

Sührap şirketindeyken oğlu olduğunu iddia eden biri tarafından bir mektup alır. Birkaç araştırmadan sonra Kırmızı Saçlı Kadın ile birlikteliğinden bir oğlu olduğunu öğrenir. Oğlu Enver babası Cem'den nefret etmektedir ve babasına kendisini oğlunun arkadaşı Serhat olarak tanıtır. Mahmut Usta'yla kazdıkları kuyuyu babasına göstermek için babasının rehberi olur, babasını kuyunun üzerine yapılan fabrikaya götürür. Bu fabrikadan içeri girmek için bir giriş arayan Enver babasını yalnız bırakır. Fabrikaya doğru yürürlerken Enver arkadaşının ağzından kendisini babasına tanıtmış, Cem'de bu konuşmalardan onun oğlu olduğunu anlamıştır.

Yalnız kaldığı sırada eşi Ayşe arar, Serhat'ı eşine anlatan Cem eşi tarafından uyarılır, onun Serhat olmadığını oğlu olduğunu, kendisini öldürmek için oraya

götürdüğünü bunu da okuduğu hikâyelerden hatırlamasını, sonucun nasıl bittiğini ve orayı hemen terk etmesini söyler. Cem ve Ayşe'nin okudukları hikâyelerden etkilendikleri romanda şöyle ifade edilir:

“ “Şimdi beni dinle” dedi Ayşe: “Yıllarca Oidipus ve babasını, Rüstem ile Sührab'ı okurken düşündüklerimiz doğruysa... O delikanlı oğlunsa, o öldürecek seni! Batılı isyancı bir birey olduğu için...”

“O öyle bir şeye girerse, o zaman ben de Rüstem gibi Asyalı otoriter bir baba olur ve bu saygısız evlattan önce davranıp ben onu öldürürüm” dedim gülümseyerek.” (Pamuk, 2016: s.163-164)

Daha sonra karısının dediğini yapıp oradan uzaklaşmaya çalışan Cem bir dükkânın eşiğinde durur ve yanına Serhat gelir. Fabrikaya girişi bulduğunu söyler ve böylece Cem'de onu takip ederek birlikte kuyunun başına gelirler. Serhat onun oğlu Enver olduğunu, bunu da onun anladığını bildiğini söyler ve baba oğul tartışmaya başlar. Enver babasını öldürme gerekçelerini şöyle sıralar:

“ Mahmut Usta'nın intikamı için ...” diye saymaya başlar. “Beni terk ettiğin için, Evli olan anamı kandırdığın için. Yıllar ve yıllar sonra oğlunun mektubuna bir cevap bile vermediğin için... Senin istediğin gibi bir birey olmak için. Ve tabii mirasın bana kalacağı için...” (Pamuk, 2016 s. 170)

Oğlunun kendisini öldüreceğini düşünen Cem silahını çıkarır, kendisini korumak isteyen Enver silahı babasının elinden almaya çalışırken yanlışlıkla babasını vurur ve öldürür. Cezaevine gönderilen Enver annesinin ısrarı ve yardımı üzerine bu romanı yazmaya karar verir.

Cem okuduğu hikâyelerin kahramanlarının merak duygusuyla olayların peşinden gittiklerinden dolayı başlarına gelecek olayların gerçekleştiğini düşünür ve olaylardan kaçır:

“Oidipus da hikâyeyi ve bir kehaneti boşa çıkarmaya çalıştığı için babasını öldürmüştü. Şehzade Oidipus, eğer Kâhin'in başına bunlar gelecek diye anlattığı hikâyeyi ciddiye almayıp, gülüp geçseydi, belki de evinden, yurdundan kaçıp yollara düşmeyecek, kral babasıyla da o yollarda karşılaşp bilmeden ve rastlantıyla onu öldürmeyecekti. Aynı şey Oidipus' un babası için de geçerliydi. Eğer babası Oidipus'un kötü kaderden korumak için hiçbir önlem almasaydı, başlarına felaket gelmeyecekti. Herkes gibi sıradan ve “normal” bir hayat yaşamak istiyorsam, o zaman ben de Oidipus'un tam tersini yapmalı yani hiçbir şey olmamış gibi davranmalıydım...”

“... Suçlu muyum, değil miyim anlamak, huzursuzluktan kurtulmak için Öngören'e gitmeliyim diye düşündüm yine. Ama onun yerine Şehname'yi ve Kral Oidipus'u yeniden okumak, başka hikâyelerle Rüstem ile Sührab'ın ve Oidipus'un hikâyesini karşılaştırmak bana yeter, kendimi tutardım” (Pamuk, 2016: s. 96-113)

Öyle ki roman kahramanı okuduğu hikâyelerden etkilendiği için kaderinden kaçmaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Din ve mitolojide görüldüğü gibi kimse kaderinin önüne geçememiş ve olacakları önlemek amacıyla girdikleri yol aslında olaylara giden yol olduğu belirtilmiştir. Roman kahramanı gençliğinde yaptığı hatanın sonuçlarından kaçmaya çalışması o zamanlar da okuduğu Oidipus'un hikâyesinden etkilenerken, eğer ben de Kral Oidipus gibi olayların peşinden gidersem olacakların sonuçlarına katlanmak zorundayım düşüncesi neden olmuştur. Fakat Mahmut Usta'ya anlattığı bu hikâyeden Mahmut Usta Oidipus'un asıl suçunun babasını öldürmesi, annesiyle birlikte olması değil de kaderden kaçması olduğunu söylemiştir:

“ “Yani Allah'ın dediği olmuş” dedi Mahmut Usta.” Kimse kaderinden kaçamamış.” Mahmut Usta'nın hikâyeden kader ibreti çıkarması beni şaşırtmıştı...” (Pamuk, 2016: s.39)

Fakat bunu yıllar sonra yasak bir ilişkiden olan oğlu Enver ile ilişkisinde düşünerek “Rüstem ile Sohrâb” hikâyesini kendisine örnek almakta oğlunu öldüren Rüstem'in de hatası olmadığını bir gecelik birliktelikten bir çocuğa sahip olması ve ona babalık görevini yerine getirmediği düşüncesine kapılır. Kendisinin de buna benzer suçundan dolayı oğlunun ona karşı düşmanlık duyduğunu ve onu öldüreceği hissine kapılarak kendisinin de Rüstem gibi davranacağını belirtir.¹⁴⁴ Her iki hikâyeden kendi hayatını karşılaştırarak asıl olacıklara sebep olur. Sonuç olarak alinyazısından kaçınılmadığı yargısını yazar romanıyla okuyucularına ifade eder. Kader ve olacakların karşısında hiçbir şeyin engel olamayacağını her iki romanda da söz konusu edilen olay örgüleriyle açıklamak olanaklıdır. Mitolojik çözümlemelerde bu kehanet, kader ve mitolojik izleklere değineceğiz.

3.4.1. Romandaki Karakterler

3.4.1.1. Cem Çelik

Romanın başkahramanı 16 yaşında, babası tarafından terk edilen annesiyle birlikte yaşayan, baba hasretiyle bir gençlik dönemi geçiren, maddi sıkıntılar sebebiyle genç yaşta çalışmak zorunda kalan bir delikanlıdır. Bir kuyucu çırağı, hayatını doğu ve batı kültürünün iki önemli hikâyesi üzerine şekillendirir. Yaşadıkları, başına gelen olaylar,

¹⁴⁴ Pamuk 2016, 163

hayatını ve okuduğu hikâyeleri karşılaştırması, yüzyıllar öncesi yaşanmışlıklarla günümüz olaylarının karşılaştırması bizlere benzer olayların tekrarlılığını göstermektedir. Daha sonraki yıllarda ise başarılı bir müteahhit, sadık bir eş, zengin bir iş adamı, fakat gençliğinde yaptığı büyük bir hatadan dolayı suçluluk duygusu içinde bir ömür süren 40 yaşında olgun biridir. Babasının eski sevgilisi ve evli olan bir bayanla gençliğinde yasak âşk yaşayarak, bir gecelik birlikteliğinden olan bir oğlan babası, babası gibi gördüğü, kazayla yaralanmasına sebep olarak kendisini öldürdüğü düşüncesine kapılıp, ölüme terk ettiği kuyucu ustasının çırağı, aşk, kıskançlık, özgürlük, sorumluluk, ölüm, suçluluk, duyguları üzerine hayatını kurmuş kadere ve tesadüflere inanmayan bir karakterdir. Olayları vicdani duyguyla değil, mantığının komutlarıyla olayların sonucunu düşünüp, ona göre hareket eder. Fakat hayatın ona biçtiği rolden kaçamaz, olacaklardan kaçmaya çalışan ve kaderinden kaçamayan biridir.

3.4.1.2. Kırmızı Saçlı Kadın

Adı Gülcihan olan saçlarının kırmızısı kendi tercihi olan, kumral güzel bir bayandır. Kırmızı Saçlı Kadın, modern bir orta oyuncu, öfkeli ama mutlu bir solcu olarak kendini tasvir ettiği romanın üçüncü bölümünde anlatıcı konumundadır. Cem'in babasıyla gençken âşk yaşayan, orta yaşlarında Cem ile tanışıp onunla birlikteliğinden bir oğlan çocuğa sahip olan akıllı bir kadındır. Cem'in ilk aşkı ve hayatı boyunca unutamadığı tek aşkıdır. Kırmızı Saçlı Kadın tasviriyle yazar, Gülcihan'ın baştan çıkarıcı, tutkulu, öfkeli, cesur biri olduğunu belirtmektedir. Turgay adında bir adamla olan evliliğinden önce eşinin ağabeyiyle evlenmiş, eşinin ağabeyi öldürülünce siyasi görüşünden dolayı katıldığı gruptan ayrılmamak için eski eşinin kardeşi yani Turgay ile evlenmiştir. Kırmızı Saçlı Kadınların tutkulu, baştan çıkarıcı, sinirli, alıngan, dobra, farklı fikirlere açık aynı zamanda duyarlı bir kişilikleri vardır. Belki de yazarın roman karakterini böyle betimlemesinin sebebi budur.

3.4.1.3 Enver (Serhat)

Kırmızı Saçlı Kadın ile Cem Bey'in oğludur. İkinci bölümün sonuna doğru okuyucunun karşına çıkar. Serbest muhasebeci, tiyatro sever gençler gurubunu oluşturan ve onların en akıllısı olarak annesi tarafından betimlenir. Kazayla babasının

ölümüne neden olur, ceza evine girer ve burada annesinin teşvikiyle bu romanı yazmaya başlar. Ayrıca babası Cem Bey'e kendisini oğlunun arkadaşı olarak tanıttığı Serhat karakteriyle de karşımıza çıkmaktadır.

3.4.1.4. Mahmut Usta

1980'li yıllarda, henüz sondaj makinalarının icat edilmediği bu yıllarda İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için kuyu kazan ustalardan birisidir Mahmut Usta. Cem'in çıraklığını yaptığı, onu bir baba gibi gördüğü bazen babasının yerine koyduğu, Cem'e anlattığı hikâyelerle ona yol gösterici görevini üstlendiği romanın önemli karakterlerden bir tanesidir. Çünkü romanın ana karakteri Cem'in sonraki yıllarda suçluluk duygusuna kapılmasını sağlar. Cem' in kazayla yaralanmasına neden olduğu, öldüğünü düşündüğü için suçlu olarak kendini gördüğü ve bu suçundan kaçmaya çalıştığı bir karakter. Fakat Mahmut Usta Cem'e bir baba gibi, bir arkadaş, bir yoldaş gibi davranmış, Öngören'de güzel şeyler yaşamasına vesile olmuş, orta yaşlı, iyi niyetli biridir.

3.4.1.5. Ayşe

Ayşe Cem'in teyzesinin kocasının bir akrabasıdır ve üniversite yıllarında eczacılık bölümünde okur. Üniversitede Cem ile tanışır ve daha sonra ikisi evlenir. Cem'in bir nevi yol arkadaşıdır. Eşine çok saygı duyar ondan hep övgüyle bahseder. Kırmızı Saçlı Kadın'dan sonra Cem'in hayatına giren ikinci kadındır. Kitap okumayı çok sever. Eşiyle birlikte okudukları kitaplar hakkında sohbet ederler, genellikle kocasının fikirlerini savunur. Sührap şirketini de kocasıyla birlikte yönetir.

3.4.1.6 Akın Çelik

Ana karakter Cem'in babasıdır. Uzun boylu, yakışıklı, devrimci, aydınlık yüzlü, yurtsever, iyi niyetli biri olarak romanda söz konusu edilmişse de babalık görevlerini yerine getirmeyen, Cem'i ve annesini terk eden sorumsuz bir karakterdir. Siyasi görüşünden dolayı cezaevine girmiştir. Hayat eczanesi sahibidir. Kırmızı Saçlı Kadın'la âşk yaşamış bir adam, Cem'i baba özlemiyle bırakmış bir baba, eşini aldatmış bir eş konumundadır.

3.4.1.7. Cem'in Annesi

Roman kahramanının yanında olan, onu yalnız bırakmayan, romanın başında varlığı hissedilen, fakat sonraki kısımlarda bahsedilmeyen sonlara doğru kısa bir süre tekrar gündeme gelen silik ve pasif bir karakterdir.

3.4.1.8. Turgay

Kırmızı Saçlı Kadın'nın kocasıdır. Enver'in önceleri baba diye bildiği Turgay da babalık görevlerini yerine getirmeyen bir baba profili çizer. Turgay aynı zaman da Kırmızı Saçlı Kadın'ın eski eşinin kardeşi ve ilk başlarda Cem'in de Kırmızı Saçlı Kadın'ın erkek kardeşi olduğunu sandığı kişidir.

Diğer yan karakterler ise, Mahmut Usta'nın çırağı Ali, Cem'in Üniversitesi' den sınıf arkadaşı olan Murat, Cem'e Kırmızı Saçlı Kadın ve Mahmut Usta hakkında Cem Bey'e bilgiler veren Sırrı Bey'dir.

3.5. “HOMO FABER” VE “KIRMIZI SAÇLI KADIN” ADLI ROMANLARDA MİTOLOJİK UNSURLAR

Mitlerin bir toplumun kültüründe, yaşayışında, inançlarında var olan her şeyin ilk başlarda sözlü sonrasında ise kaleme alınarak kültürden kültüre toplumdan topluma aktarılan söylenceler olduğunu, efsanelerinde söylence anlamına geldiğini mitolojiyle arasındaki farkın olayların tanrılardan çok gerçek hayattaki insanları ele alması bakımından daha gerçekçi olduğunu ifade etmiştik. İnsanlar için biçilen hayat kader olarak tanımlanır ve ne olursa olsun insanın kaderini yani yaşaması gerekli olan şeylerden ne yaparsa yapısın kaçılmadığını gösterir. Yunan mitolojisinde kaderine razı gelmeyip olacakların olmaması için gereken önlemleri alan fakat kaderin cilvesiyle karşılaşan birçok tanrı, yarı tanrı, kahraman ya da ölümlü insan vardır. Uranos'tan Kronos'a, tanrı Zeus'tan, Kral Oidipus'a kadar bunlara örnek vermek olanaklıdır. Başlarına gelecek olan felaketleri önlemek için herşeyi yapmışlar ama yinede ne tanrılar ne de insanlardan bunu başaran olmamıştır. Yeryüzü tanrıçası/ Toprak ana Gaia'nın oğlu Kronos'a kehanette bulunarak oğlu tarafından öldürüleceği ya da Kral Oidipus olmaması gerekenlerden kaçarken olayların tam ortasına düşmesi gibi kehanetten ve olacıklardan kaçılmayacağının bir göstergesidir.

Mitolojiden ele aldığımız Alman ve Türk edebiyatının iki eseri “Homo Faber” ve “Kırmızı Saçlı Kadın”da Max Frisch ve Orhan Pamuk hikâye, söylence, efsane, mit nasıl hitap edilirse edilsin geçmişten günümüze kadar aktarılan yaşanmış veya yaşanılması mümkün olan olayların insanların yaşayışlarına hitap etmekte olduklarını göstermektedirler.

Romanda Oidipus ve Elektra kompleksi, Yılan’ın Elisabeth (Sabeth)’i sokması, Agemennon, Iphegenie ve Klytaimnestra miti, Daktilo (Hermes) ve saatinin isminin Omega olması ve bunun Yunan alfabesin de son harf ve ölümü simgelemesi gibi izlekleri ortaya çıkartmak olanaklıdır. Faber’in yaşlanması ve mide kanserine yakalanarak ölmesi ile omega saatinin ölümü simgelemesi ile vazgeçilmez anne-kız sevgisini gösteren Demeter/Kore (Persephone) söylencesinde Anne Hanna’nın arkeolog, Demeter’in Toprak Tanrıçası olmasıyla ve kızı Sabeth’i tanrıça Demeter’in kızı Kore ile bağlantısı görülmektedir. Faber’ in ölüme ve kadere inanan sevgilisi Hanna ile tekrar buluştuğu, geç kavuştuğu kızı Sabeth’i erken kaybetmesine sebep olan ve Yunan mitolojisinde önemli bir yer olan Atina’da geçmesi; Hanna’nın arkeoloji enstitüsünde çalışması, kızına olan bağlılığı, babasından bile koruması toprak tanrıçası Demeter ile Persephone modeline benzerliğini bizlere göstermektedir.

Hanna ve Demeter’in ortak yanları annelik duygusu, kızlarına olan bağlılıkları ve her iki annenin kızlarından belli bir süreliğine ayrı düşmeleri olarak değerlendirilir. Demeter- Kore erkeğe yabancı olan ve kendilerini erkeklerden uzak tutan bir anne-kız modelini oluştururlar. Demeter verimlilik ve doğum, ölüm ve yeniden doğum gibi konulara odaklanan bir tanrıçadır. Zeus ve Demeter’in kızı olan Kore (yeraltında ismi Persephone) Eleusis’te kız, Messenia’daki Andonia’da lekesiz kız anlamına gelen Hagne adıyla anılmakta,¹⁴⁵ mevsimleri getiren, yaşamı devam ettiren annesi ulu tanrıça Demeter’in yanında güneş ışığını, yaban çiçeklerini, gülmeyi seven biridir. Sabeth de hayat dolu bir kızdır. Çiçek toplarken Faber onu filme alır.¹⁴⁶ Kore, yaban çiçeklerini toplarken Gölge Kralı, Ölüler Diyarı’nın tek Hükümdarı olan Hades tarafından kaçırılır. Zeus’un Hades’e yardım ettiğini öğrenen Demeter daha çok öfkelenir ve Zeus’a Kore’yi geri alırsa dünyanın canlanacağını ve kuraklığı bitireceğini dünyanın yaşanılabilir bir hale getireceğini söyler. Zeus Hermes’i Hades’in yanına gönderir ve

¹⁴⁵ Şirvan,62-63

¹⁴⁶ Frisch 2015, 191

Persephone'yi bırakmasını ister. Ölüler Diyarı'nda hiçbir şey yememek şartıyla çıkılabilir.¹⁴⁷ Hades Persephone'yi bırakmadan önce bal kadar tatlı bir nar tanesini verir. Persephone nar tanesini yer ve böylelikle yılın sadece üçte birini Hades'in yanında geçirmek, her yıl baharın güzel kokulu çiçeklerin açma zamanı geldiğinde annesine Demeter'in yanına dönmek üzere yeryüzüne çıkar.¹⁴⁸ Persephone'nin Hades'in yanında kalması ile Sabeth'in öğrenimi için bir sömestr annesinden ayrı düşmesi belki de yazar göndermede bulunmaktadır. Mit ve efsanelerin gerçek hayatta farklı bir şekilde tekrarlandığını belki de göstermektedir.

Hanna kızına o kadar bağlı bir annedir ki bunu da Sabeth'in sadece kendi çocuğu olduğunu Faber'e şu sözleriyle vurgulayarak ifade etmektedir. "...Benim çocuğum o senin değil." (Frisch, 2015: s.149) Faber' de Hanna'nın Sabeth'e karşı olan hassasiyetini şu sözlerle ifade eder:

"Çocuğumla konuştum diye niye kızılıyorsun, alınıyorsun," dedi, "neden?" Yavrusunu kanadının altına almak zorunda olan anaç tavuk gibi davranıyordu, bu yüzden zaten ona bu sözü söylemişim (ne kadar okumuş olsalar da bütün kadınlar böyle davranıyor sanıyorum), bu sözüme Hanna müthiş sinirlenmişti, şimdiye kadar onu böylesine dışı görmemişim..." (Frisch, 2015: s.149)

Bereket ve toprak tanrıçası Demeter'in kızı Kore'nin yer altı tanrısı Hades tarafından kaçırılması ve Sabeth'in altı ay boyunca bir yolculuğa çıkıp Hanna'dan uzak olması ile her iki annenin kızlarına olan bağlılığı ve onları tekrar görme arzusu, bizlere annelik içgüdüsünün ne kadar güçlü bir duygu olduğunu göstermektedir. Faber'in çocuğunu aldırmasını istemesine rağmen, kızından vazgeçmeyerek onu dünyaya getirmiş ve bütün hayatını ona adanmış bir annedir Hanna. Öyleki Hanna'nın ilk eşi Joachim Sabeth'in onu kendi babası gibi görmediğini bu yüzden Hanna'dan kendi öz çocuğunun olmasını istemesine rağmen bu isteği yerine getirmemek için kendini kısırlaştırmış ve bu sebepten dolayı kendisinden ayrılan Joachim'in ardından ikinci bir evlilik yaptıktan sonra kızı Sabeth'e tek başına bakmıştır.¹⁴⁹

"... Hanna'nın çocuğuna olan bağlılığını anlıyordum, çocuk geri dönünceye kadar günleri saydığını, bir tek çocuğu olan bir ana için yavrusunun ilk kez uzun bir yolculuğa çıkmasının güçlüğünü anlıyordum" (Frisch, 2015: s.150)

¹⁴⁷ Rosenberg, 46-53

¹⁴⁸ Rosenberg, 231

¹⁴⁹ Frisch 2015, 202

Faber'in bu sözlerinden da anlaşıldığı gibi Hanna'nın kızına olan bağlılığı, annelik içgüdüsünün ne kadar güçlü olduğunu kanıtlar niteliktedir. Tıpkı kızı yeraltı tanrısı Hades tarafından kaçırılınca üzüntüsünden hiçbir şey yapmayan Demeter gibi anne kız sevgisinin en anlamlı özelliğini gösterirler.

Bir diğer söylencemiz olan "Oidipus" söylencesi Faber'in Hanna'dan bütün gerçekleri öğrendikten sonra ortaya çıkan düşüncelerinde kendini gösterir. Faber'de tıpkı Oidipus gibi gerçeği bilmeden ensest olanı yaşamış ve bundan dolayı kör olmayı diler.

"Artık görececek şeyim kalmadı. Artık hiçbir yerde olmayan iki eli, saçını ensesine atışındaki hareketleri, dişleri, dudakları, artık hiçbir yerde olmayan gözleri, alnı: Onu nerede arayayım? Hiç var olmamış olmayı istiyorum. Ne diye Zürich'e gidiyorum sanki? Ne diye Atina'ya gidiyorum? Vagon restoranında oturmuş düşünüyorum: Ne diye şu iki çatalı alıp yumruğumla tutarak yüzüme batırmıyorum iki gözümden kurtulmak için?" (Frisch, 2015: s. 209)

Iokaste ve Laios'un oğlu Oidipus'un babasını öldürüp annesiyle evleneceği kehanetini öğrendikten sonra bu olayları gerçekleştirmesi, olanlardan sonra annesinin iğnesi ile gözlerini kör etmesi gibi Homo Faber'in de olaylar karşısında ki körlüğü ile ilgili gözlerini kör etmek istemesi ile bağlanılabilir. Yasak, tabu ve ensest olanı bilmeden de olsa eyleme geçirdiği için zaten intikam perileri Erinlerinin nefretini kazanmıştır.

Romanda bir diğer mitolojik izlek ise hem mitoloji hem dinde önemli yer edinen yilandır. Havva'yı baştan çıkartıp insanı cennetten kovduran, hem vücudunda zehri ve panzehiri bulunduran tıp biliminin sembolü de olan yılan, çift yönlü bir değere sahip olduğu için birçok mitoloji ve dini hikâyelerde yer edinmiş bir hayvandır. Yılanın kurnaz, sinsi, hain bir hayvan olması dışında akıllı, koruyucu ve kutsal yönü de bilinir. Zeus ve Maia'nın oğlu tanrıların habercisi Hermes, yılan dolanmış bir asa ile düşmanını yenmiştir. Yunan mitolojisinde Gorgon kardeşlerin tek ölümlü olanı, gözgöze geldiği insanı taşa çevirdiğine inanılan, yılan saçlı, keskin dişli, dişi canavar Medusa insanların kahramanı Perseus tarafından öldürülmüştür. Sağ taraftaki kanı zehirli, sol taraftaki kanının panzehiri vardır. Hatta Perseus tarafından öldürülen ve başı gövdesinden ayrılmış bir şekilde çuvala konulan Medusa'nın kafasından damlayan kanlardan yeryüzündeki yılanların meydana geldiği inanılmaktadır. Perseus Medusa'nın kafasını bilge-strateji ve savaş tanrıçası Athena'ya uçan at Pegasus ile götürür ve uçarken

geçtikleri yollara damlayan kandan dünyadaki yılanlar meydana gelir. Pegasus aynı zamanda hem Poseidon'un hem de Medusa'nın birleşmesinden doğan çocuklarıdır.¹⁵⁰ Sabeth de yılan tarafından ısırılır ve bir taşla kafasını çarparak ölümüne sebep olur. Daha önce bahsettiğimiz öç tanrıçaları/perileri Erinler insanları yer altında cezalandıranlar olarak da bilinilir. Tartaros'un dibindeki ruhlara yılanlarla korku salıp, eziyet ederler.¹⁵¹ Yılanın Sabeth'i sokup, kafasını bir taşla çarpmasına vesile olması ile bu kazadan ötürü ölmesi sebebiyle Walter'in gerçeklerle yüzleşmesine ve geri kalan hayatını suçluluk, pişmanlıkla geçirmesine neden olur. Belki de Walter de Erinler tarafından böylece cezalandırılmış olur:

“Hz. Musa'nın yaslandığı değneği yere atmasını isteyen Allah, onu bir yılanla çevirir. Zeus'un dördüncü evliliğinden olan Demeter kızı Persephone'yi arabasında iki yılanla Kyamen kaynağı yanında bir mağaraya gizler. Demeter Zeus'un bir kızları olduğunu öğrenmesini istemez. Fakat Zeus kızına bir yılan biçiminde yaklaşır ve onu bir oğula yani Dionisos'a hamile bırakır.”¹⁵²

Yukarıdan edindiğimiz alıntıdan yola çıkarak yılanların din ve mitolojideki yeri ve önemi göz ardı edilemez genellikle kötülük ve şeytani özelliklerle donatılan bu hayvan izleği kutsal kitaplarda da kendine yer edinmiştir.

Yunan mitolojisinde iki ünlü mit, biri baba katili olan Oidipus, öteki anne katili olan Orestes mitidir. Oidipus babasını bilmeden öldürmesine rağmen korkunç bir sonu olur. Orestes ise bilinçli olarak annesini öldürür. Gorgo yüzlü, saçları yılanlarla örülmüş Erinys'ler tarafından etrafı sarılır, bağırarak, çağırarak deli gibi kendini dışarı atan Orestes'i Apollon kurtarır. Athena tapınağının önünde mahkemesi yapılan Orestes tanrıça Athena'nın verdiği bir oyla beraat edilir.¹⁵³

İntikam tanrıçaları Erinlerden sonra konumuzla bağlantısı olduğunu düşündüğümüz Elektra Kompleksinden söz edecek olursak Sabeth'in tanımadığı babasıyla bir gemide karşılaşması ve ona ilgi duyması, Faber'in hareketlerini bir baba davranışı olarak görmesi Elektra Kompleksine sahip olduğunu göstermektedir. Kız çocuklarının babalarına olan ilgileri ve babalarını annelerinden kıskanmaları yüzünden annelerine karşı düşmanca duyguları Elektra Kompleksi olarak tanımlanır ama daha çok Oidipus Kompleksi olarak da Freudyen çözümlemede kullanılır. Elektra Kompleksi

¹⁵⁰ Dinsel ve Mitolojik bir sembol olarak yılan. www.Jasstudies.com Erişim Tarihi: 19.05.2017

¹⁵¹ Erhat, 106

¹⁵² Dinsel ve Mitolojik bir sembol olarak yılan. www.Jasstudies.com Erişim Tarihi 19.05.2017

¹⁵³ Erhat, 104-105

mitolojiye göre ismini Agamemnon ve Klytaimnestra'nın kızı Elektra (Kehribar)'dan aldığını ele aldığımız Elektra Kompleksi adlı bölümde dile getirmiştik.

Sabeth'de annesinin yanına giderken yolculukta tanımadığı babasıyla yakınlaşır, bu yakınlaşmada Faber'in hareketlerini bir babanın yapabileceği hareketler olduğunu şöyle ifade etmektedir: “!Ona ateşi uzattım, çok genç yaşta sigara içtiğine kızıyordum, yirmi yaşında bir çocuktu. Hep aynı alay: “Baba gibi davranıyorsun bana!” (Frisch, 2015: s.126) Babanın kızı ile olan ilişkisi, kızın bilmeden babayla olan ilişkisi ve kızının babaya olan düşkünlüğünü Elektra Kompleksiyle ilişkilendirmekteyiz. Faber'de akla ve mantığa uygun olan herşeyi kabul edip, duygulara hayatında yer vermeyerek, hayatının mahvolmasına sebep olur. Âşık olduğu kızı terk eder ve kız arkadaşından çocuğunu aldırmasını ister, yıllar sonra bilmediği kızıyla yakınlaşır ve ölümüne sebep olur. Bütün bu olanlardan bihaber olduğunu ifade ederek belki de masumiyetini bizlere göstermektedir:

“Ne papaz ne de falcıyım. Ne diye Elisabeth Piper adında bir kızın Hanna'nın kızı olabileceğini düşünüyüm? –nasıl davranırdım bilmiyorum, ama kesinlikle başka türlü, mutlaka başka türlü, hasta değilim ki, kızıma kızım gibi davranırdım, sapık değilim ki!” (Frisch, 2015: s. 89)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi Faber bizlere masumiyetini göstermektedir. Bilinerek yapılan eylemden çok bilinmeden yapılan bir eylem söz konusudur, tıpkı Oidipus söylencesinde olduğu gibi. Kader ağlarını örmüş ve bundan insanın kaçamayacağını göstermektedir bizlere.

Bir diğer izlek ise Hermes Baby adını verdiği daktilodur. Tanrıların habercisi olarak bilinen Hermes Zeus'un oğludur ve Tanrılar ile insanlar arasındaki haberleşmeyi sağlar. Olympos tanrılarının en renkli en özgün kişiliğe sahip birisi olan Hermes, doğumundan hemen sonra kundaklanıp, beşiğe yatırılırken, bebek Hermes beşiğinde kalmaz, kundağı çözerek ayakları üzerine basar ve olmayacak serüvenlere atılır. Güneş tanrısı Apollon' un Pieria ovalarındaki inek sürülerini çalar, kutsal inekleri bir mağaraya kapatır ve masum bir bebek gibi kundağına geri döner.¹⁵⁴ Zeus oğullarından en akıllı, en kurnaz ve en canlısı olan Hermesi kendisine ulak yapar ve bütün buyruklarını Hermes aracılığıyla tanrılara ve insanlara ulaştırır.¹⁵⁵ Faber' de daktilosuna

¹⁵⁴ Frisch 2015,140-141

¹⁵⁵ Frisch 2015, 141

bu ismi vermiş ve yazışmalarını, haberleşmelerini sağladığı bu daktiloya Hermes adını vermiştir:

“bu yüzden Hermes –Baby’mi çıkardım. (bugün bile kumla dolu), bir kâğıt geçirdim Williams’a yazacağımı düşündüğüm için kopyalı kâğıt geçirmiştım, tarihi attım ve başlık için aşağıya indirdi kağıdı:

“My dear!” Ivy’ye yazıyordum öyleyse.” (Frisch, 2015: s.33-34)

Faber yalnız haberleşmeyi değil hastahane yataken kimseyle paylaşmadığı düşüncelerini ve yaşadığı olayları Hermes adını verdiği daktilosuyla yazar. Bu adı vermesi aynı zamanda tanrılar arasında iletişimi sağlayan Hermes’in her şeyi bilmesi ile bağlantısı olduğunu bizlere düşündürür. Faber Hanna’nın onu bağışlamasının ve herşeyi düzeltmesinin mümkün olup olmadığını, Hanna ile olan tartışmasını, Hanna ile evlenme düşüncesini, Hanna’nın arkadaşı Armin ile kendi körlüğünü kıyaslamasını, Hanna’dan öğrendiklerini, kızıyla yakınlaşmasından dolayı duyduğu pişmanlığını, öyleki kendini kör etmek istemesini, ölüme hazırlanışını daktilosu aracılığıyla not alır. Hermes mitolojide çok yönlü özelliklerle donatılır, bunlar tanrılarının habercisi olması dışında, ölen ruhları Hades’e götüren, tüccarların, hırsızların tanrısı olarak da bilinir. Faber’e de ilerleyen yaşıyla birlikte ve yaptıklarıyla birlikte ölüme giden yolculuğunda da ona eşlik ederek de kendini gösterir kanımızca.

Kralların kralı olarak Truva Savaşında yerini alan ve onlara önderlik eden Agamemnon (Faber), karısı Klytaimnestra (Hanna), kızı Iphigenia (Sabeth) olarak değerlendirilirse, iş kolik Faber’in sadece işinde yükselme hırsı krallar kralı Agamemnon’u, Faber’in çocuğunu aldırmasını istemesi üzerine onu terk eden ve kızının ölümüne sebep olan babasından nefret eden Hanna Klymtaimnestra’ yı, Sabeth’ de babası tarafından kurban edilen Iphigenia’yı tasvir ettiğini belki de bizlere göstermektedir. Agamemnon birçok yerin hükümdarı olmasına karşın sürekli yeni yerler keşfetme hırsına sahip, Klytaimnestra kızı Iphigenia’yı kurban etmeye kalkan kocası Agamemnon’dan nefret eder ve onun ölümüne sebep olur. Iphigeneia babası yüzünden kurban edilir. Hanna’da işi sebebiyle kendisinden çocuğunu aldırmasını isteyen Faber’den nefret eder ve ondan uzaklaşarak çocuğunu dünyaya getirir, fakat Faber yüzünden Sabeth’in ölmesi nefretini artırır. Sabeth ise bilmediği, tanımadığı babasıyla bir ilişki yaşayarak bir kaza neticesinde hayatını kaybeder. Mitolojideki bu mit ile romanımızın benzerlikler arz etmesi neticesinde bizlere Agamemnon ile Faber,

Klytaimestra ile Hanna ve Iphigeneia ile Elisabeth yani Sabeth'i karşılaştırma fırsatı vermiştir.

Agamemnon birçok prensliğe hükmeden krallar kralıdır. Her kral gibi oda kendi çıkarını düşünen birisidir. İstek ve buyrukları emrinde olan insanlarınkinden üstün görmekte ve bu inanış doğrultusunda davranmaktadır.¹⁵⁶ Walter de gerçekçi bir insan ve yaşamını işine adayan birisidir. Somut olan herşeyin gerçek olduğuna inanarak hayatındaki önemli kadınlara sırt çevirir ve acımasız bir sonu olur. Artemis tanrıçasına adanan kutsal bir geyiği öldürmesinden dolayı kızı Iphigeneia'yı kurban eden Agamemnonu Klytaimnestra kızının böyle kurban edilişine dayanamayarak öldürür, ondan nefret eder.¹⁵⁷ Hanna'da kızı Sabeth'in ölümüne sebep olan Walter'den nefret eder. Kızının öldüğünü duyunca Walter'in göğsüne ve alnına yumruklarla vurur.¹⁵⁸ Sabeth'te Iphigenia gibi babasının hatasına kurban gittiğini ifade etmek yanlış olmayacağı görüşündeyiz.

Sabeth'in ölümünden sonra Hanna'ya Faber; Sabeth ile tanışmalarını yolda bir takside giderken anlatır ve Hanna yol üzerinde ki Dionysos Tiyatrosunu gösterir. Dionysos bağın ve şarabın güçlerini kişiliğinde toplayan tanrıdır. Hera onu delirtir, üstü başı darmadağın bir halde bütün dünyayı koşmaya başlar. Frigya'ya geldiğinde tanrıça Kibele onu deliliğinden kurtarır ve sırlarını ona öğretir.¹⁵⁹ Robert Graves'e göre Dionysos girdiği bütün farklı kılıklara rağmen Hera'nın emriyle titanlar tarafından parçalanır ve tanrılar tarafından da bu parçalar bir kazanda kaynatılır, kanının döküldüğü yerde bir nar ağacı da yetişmiştir. Büyük annesi Gaia ona acıyarak etrafa dökülen parçalarını birleştirerek, can verir ve onu tekrar diriltir.¹⁶⁰ MÖ VI. yüzyılda Atina tiranı Peisistratos'un düzenlediği büyük Dionysia Şenliği ile Antik Tiyatro'nun doğuşu Dionysia ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre sonra bu şenlikte ozanlar arasında ödüllü yarışlar başladı, nitekim tiyatro sanatı da doğmuş oldu. Dionysos acı çekme ve ölüm, sevinç ve yaşam ikilemlerinin tanrısı olduğundan tragedya ve komedyanın yaratıcısıdır.¹⁶¹ Frisch belki de Dionysos Tiyatrosu üzerinden okuyucularına antik

¹⁵⁶ Frisch 2015, 13-14

¹⁵⁷ Frisch 2015, 179

¹⁵⁸ Frisch 2015, 160

¹⁵⁹ Grimal, 64-67

¹⁶⁰ Graves, 127

¹⁶¹ Yücel Çağatay, "Dionysos Bayramları ve Şenlikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (4), SUSBİD 2015. 151-164, 152.(Green ve Handley, 1995: 23)

Yunan mitolojisindeki Şarap tanrısı olan ve aynı zamanda Trajedinin babası olan ve Dionysos şenlikleri ile Tiyatro'nun ortaya çıkmasına göndermede bulunuyor olabilir. Walter'in duygulara yer vermediği hayatında, ihtimalleri düşünmeden hazin bir sonu kendisine hazırlaması, hayatının bir trajediye dönüşmesine vurgu yapmaktadır yazar diyebiliriz. Kadere inanmayan Walter kader yolunda ilerleyerek pişmanlığını şu sözlerle belirtmektedir:

“ Her şeyden habersiz olduğumu, hiçbir şeyi bilmediğimi kanıtlamam neyi değiştirir! Çocuğumun yaşamını yıktım bir kez, düzeltemem artık. Niye bu raporu yazıyorum!... aslında konuşmamız bile akıl almaz bir rastlantıydı, kızım ve ben. Birbirimizi görmeden de aynı yerde bulunmuş olabildik. Neden alın yazısı? Bambaşkada olabildi her şey.” (Frisch, 2015: s. 80)

Görüldüğü gibi “Homo Faber” romanında çok fazla mitolojik öge bulunmaktadır. Romanın analizini yaparken mitolojik öğelerin yoğun bir şekilde ele alınıp çözümlenmesi ve bağlantı kurulması kaçınılmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Roman bu özelliğiyle okuyucuyu sarmalar.

Diğer romanımızdaki mitolojik izleklerde önemlidir. Orhan Pamuk' un “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı romanında ise yazarın yer verdiği “Rüstem ve Sohrâb” efsanesi ve “Kral Oidipus” ile mitolojik söylencelere göndermede bulunduğunu göstermektedir.

Geçmişten günümüze kadar rüya yorumları, fal, kehanet gibi yollarla insanlar geleceklerini öğrenme çabasına girmişlerdir. Tanrılar, krallar, olağanüstü güçlere sahip olan kahramanlar, daha önce de değindiğimiz gibi gelecekte onları neler beklediğini kâhinlere danışarak öğrenmeye çalışmıştır. Tıpkı Oidipus gibi. Romanın kahramanı Cem yalnız bu efsaneden yararlanmaz, ünlü İran efsanesinden de söz eder. Kırk yaşından sonra da kendisine örnek aldığı bir başka hikâye doğu kültürünün eşsiz hikâyelerinden bir tanesi Firdevsi'nin “Şehname”sinde yer ettiği “Rüstem ile Sohrâb” efsanesidir.

Orhan Pamuk “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı romanında doğu ve batı mitolojilerinde sözkonusu edilen iki önemli hikâyeye yer vermektedir. Yazar bu romanını efsaneler ve hikâyeler üzerine konu almış, okuyucuya âşk, kıskançlık, baba-oğul ilişkisi, kaderden kaçma/kaçamama konularından geçmiş ve günümüz olaylarını bir araya getirmiştir. Orhan Pamuk'un “Kırmızı Saçlı Kadın” romanında Yunan mitolojisinde oğul-baba katlinin en çarpıcı hikâyesi “Oidipus” ile doğu (İran) efsanelerinden baba-oğul katlinin

bir başka çarpıcı hikâyesi “Rüstem ile Sohrâb”dan etkilenecek kaderinden kaçmaya çalışan, fakat kaderin cilvesiyle karşılaşan ana karakterin trajik öyküsü yer almaktadır.

Daha öncede değindiğimiz gibi Psikanaliz’in babası Sigmund Freud’un, erkek çocuklarının anne sevgisinden dolayı babalarını kıskanmaları, hatta babalarını öldürme istekleri ile içinde bulundukları karmaşık duruma adını verdiği Oidipus Kompleksi’ne ilham olmuş. “Kral Oidipus” hikâyesi ile otoriter babaları tasvir eden Rüstem ile babasını bulmaya çalışan Sohrab’ın hikâyesiyle yazar bizlere oğul-baba katli ile baba-oğul katlini göstermekte ve romanın başkahramanı Cem’in hazin sonunu da buna bağlamaktadır. Orhan Pamuk’un “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı romanında yer verdiği Kral Oidipus da kaderinden kaçmaya çalışırken kaderini yaşamış olacaklara engel olamamıştır. Roman kahramanı Cem Oidipus hikâyesini Mahmut Ustasına anlatırken ustası da “Kimse kaderinden kaçamamış” (Pamuk, 2016: s.39) diyerek alinyazısını vurgulamıştır. Yalnız Cem Mahmut Ustası’nın bu düşüncesine katılmadığını şu sözleriyle ifade etmektedir: “Mahmut Usta’nın hikâyeden kader ibreti çıkarması beni şaşırtmıştı. Kader konusunu unutmak istedim” (Pamuk, 2016: s.39) Cem’in söz ettiği bu iki hikâyeden örnek aldığını romanda aldığımız bu birkaç alıntı kanıtlar niteliktedir:

“O gece çadırda geçirdiğim bir saat boyunca gördüğüm bazı şeylerin, tıpkı gelişigüzel okuyup hatırladığım Oidipus’un hikâyesi gibi hayatımı belirleyeceğini hiç düşünmemiştim.”

“...Herkes gibi sıradan ve “normal” bir hayat yaşamak istiyorsam, o zaman ben de Oidipus’un tam tersini yapmalı yani hiçbir şey olmamış gibi davranmalıydım. İyi bir insan olmak isteyen Oidipus, katil olmamak istediği için katil olmuş, katilin kim olduğunu merak ettiği için de kendisinin bir baba katili olduğunu öğrenmişti... Oysa ben değil katil olduğumdan, bir cinayet işlendiğinden bile emin değildim. Katil olmaya ya da oğlum tarafından öldürülmeye de niyetim yoktu. Mahmut usta da pekâlâ kuyudan çıkıp hayata karışmış olabilirdi. Öyle olmasaydı polis kapımı çalmaz mıydı? Herkes gibi olmak her şeyi unutup hiçbir şey olmamış gibi yapmalıydım.”

“Öngören’e gitmelimiyim diye düşünürdüm yine. Ama onu yerine Şehnâme’yi ve Kral Oidipus’u yeniden okumak, başka hikâyelerle Rüstem ile Sührab’ın ve Oidipus’un hikâyesini karşılaştırmak bana yeter, kendimi tutardım” (Pamuk, 2016: s.63,96,113)

Bu alıntılardan sonra yazarın romanına konu ettiği her iki hikâyedeki ve romanındaki başkahramanlarının ortak yanlarına değinirsek eğer, Oidipus ve Cem başlarına geleceklerden korktukları için kaçarlardı, fakat kader onların yaşayacaklarına engel olamaz. Oidipus gerçek babasını sandığı kendisini yetiştiren büyüten kralı öldürmemek ve annesiyle evlenmemek için kaçmış, fakat başarılı olamamıştır. Çünkü

asıl kendisine felaket getireceği için terkeden babasının krallığına gelmiş ve bilmeden gerçek babasını öldürmüştür. Cem ise kuyuda yaraladığı Mahmut Usta'yı öldürdüğü ve hapse gireceği düşüncesiyle kaçmış, fakat bu kaçışın onun sonu olacağının farkına varmamıştır. Kırmızı Saçlı Kadın'la birlikteliğinden olan çocuğu; Mahmut Usta'yı, annesini ve kendisini terk ettiği gerekçesiyle babasıyla hesaplaşırken ölümüne sebep olmuştur.

Oidipus gibi Cem'de küçük yaşta babası tarafından terk edilmiştir. Cem, Rüstem ve Sohrâb'ın ortak yanlarına değinirsek, Cem Sohrâb gibi küçük yaşta babası tarafından terk edilir ve bunu şu sözlerle ifade eder:

“Babam beni, tıpkı Rüstem' in Sührab' a yaptığı gibi bırakıp önce hapse, sonra başka bir hayata gidince onun yerine başka babalar aramış, onların öğütlerini dinlemişim...” (Pamuk, 2016: s. 116)

Cem ilk önce babası tarafından terkedildiği için Sohrâb ve Oidipus gibi sonrasında ise bilmeden oğlunu terkettiği gibi kendini Rüstem gibi görmektedir:

“ “Şimdi dinle beni” dedi Ayşe: “Yıllarca Oidipus ve babasını, Rüstem ile Sührab'ı okurken düşündüklerimiz doğruysa... O delikanlı oğlunsa, o öldürecek seni! Batılı isyancı bir birey olduğu için...” “O öyle bir şeye girişirse, o zaman ben de Rüstem gibi Asyalı otoriter bir baba olur ve bu saygısız evlattan önce davranıp ben onu öldürürüm.” (Pamuk, 2016: s. 163-164)

Cem Kral Laios gibi oğlu tarafından öldürülmesin diye oğlunu öldürmek ister, fakat Kral Oidipus'un babasını öldürdüğü gibi oğlu Enver tarafından öldürülür. Her üç hikâyede anne figürü arka planda kalmaktadır. Baba- oğul çatışmasının ele alınıp, Oidipus'un babası Laios ile, Sohrâb'ın babası Rüstem ile, Cem'in oğlu Enver ile aralarındaki bağlantı farklı versiyonlarla okuyucuya sunulmaktadır. Yazar mitoloji ve efsane üzerinden romanın anlatımını güçlendirmiştir. Orhan Pamuk'un mitoloji ve efsane ile eserini nasıl harmanlayıp postmodernizm anlatımıyla okuyucularına sunduğunu Şahbender Çoraklı şöyle ifade etmektedir:

“Babasının zengin iş adamı olduğunu öğrenen Enver, ona ulaşmak için bir mektup yazmış ve adını gizleyerek ona yaklaşmıştır. Bu eylemde Enver'in şahsında Sührab'ı, hikâyenin sonunda da babasını öldürmesi eyleminde de Odipus'u görmek mümkündür. Orhan Pamuk'un, anlatı içinde anlatı alarak katmanlı bir eser ortaya çıkarmıştır. Odipus ve Rüstem ve Sührab'tan esinlenip, günümüz koşulları ile birleştirerek postmodern romanın metinlerarası özelliğini kullanarak bir eser kaleme almıştır. Doğu ve Batı'dan aldığı bu öykülerin kültürel farklılıklarına rağmen benzer

yönlerini bir çatı altında toplayan Pamuk, bunu güncel bir olay içinde harmanlayıp okura başka bir zaman, mekân ve kişiler üzerinden aktarmıştır.”¹⁶²

Yazar eserinde üç farklı hikâyenin benzer ve farklılıklarına değinerek, üç farklı kültürü bir araya getirmiş, tarihin tekrarlılığını, insanların benzer fakat farklı şekillerle aynı olayları yaşadığını vurgulamaktadır. Okuyucularına hangi ulus ve milletten olursa olsun yaşanmış olaylar farklı versiyonlarla tekrar yaşanmakta olduğunu ifade etmektedir.

İnsanoğlu var olduğu günden bugüne yaşamış olduğu çevre, toplum, coğrafya, iklimin vermiş olduğu netice itibariyle kendilerine bir kültür, din ve inanç sistemi oluşturmuşlardır. Her ne kadar yaşayış şekilleri farklı olmuş olsa da gelişen dünyada iletişimin kolaylığıyla da birbirlerinden etkilenme olgusu yayılmıştır. Nitekim bu etki ve etkileşim olgusu özellikle yazarlar arasında daha fazla görülmektedir ki ele aldığımız her iki roman da bu sayede daha kapsamlı işlenilmiştir.

¹⁶² Çoraklı, 26

SONUÇ

Max Frisch tarafından kaleme alınan “Homo Faber” romanında matematiksel çözümler ve olasılık hesaplamalarıyla hayatını şekillendiren elli yaşında makine mühendisi Walter Faber’in yaşaması gereken olayları hesaplamaları dışında nasıl gerçekleştiği, 20. yüzyıl insanının teknolojiye bağımlı aşk, ölüm, sanat gibi değerleri göz ardı etmeleri neticesinde hayatın makinelerden ibaret olmadığı anlatılmaktadır.

Batı felsefesinde de kadın ve erkeği iki zıt kutba koyan; erkeği realite ve akılla, kadını sanat ve doğa ile eşleştiren bir anlayış var olduğu sürece 20. yüzyıldan itibaren teknolojinin getirdiği yenilikler üzerine hayatlarını kuran, modernizm ile birlikte matematiksel bir düzene sahip, aklın merkezi konumda olduğu bir dünyaya göre hayatlarını sürdüren insan sayısı giderek artmaktadır. Frisch yalnız tekniğin ve matematiğin üstünlüğünü ortaya çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda bilimi, nesnelliği, gerçekliği ve yalnızlığı da ele almıştır.

Teknik sayesinde vazgeçilemeyecek ilerlemeler ve gelişmeler olmasıyla yaşam şartlarının değişmesi insanların değişmesine neden olmuştur. Bilim ve tekniğin insan hayatına getirmiş olduğu hızla bağlı olarak insanlarda yaşantılarının özünü kaybetmiştir. Yazar da romanında bu konuya değinmiştir. Duygu ve yaşantıdan yoksun, teknoloji düşkünü olan Faber’in sürekli çalışması, zaman kaybetmemek için yolculuklarını sürekli uçakla yapması, yolculuklarında yorgun ve uyuyan bir insan modelini oluşturması, her fırsatta tıraş olması ve her şeyi filme alması roman kahramanının makineleştirdiğini, yaşantısız bir hayata sahip olduğunu okuyucularına göstermektedir. Fakat bilimin gölgesinde başına geleceklerden bihaber olarak hayatına devam eden ana karakterin kaderinden kaçamadığını yazar mitolojiden yararlanarak ele almıştır. Hayatında başarıya ulaşmasının bilim üzerine kurduğu yaşantıyla mümkün olabileceğine inanan ve başarıya ulaşmak için özel hayatını ikinci plana atan Faber geleceğini matematiğe dayandırarak önceden hesaplayabileceğini düşünür. Yaşadığı olayları bilim yoluyla açıklayabileceğini, doğadaki her şeyin bilimsel bir açıklaması olduğunu düşünen bir karakter olarak karşımıza çıkan Faber rastlantılarla, tesadüflerle başına gelecek olayları bir bir yaşamış ve yazar mitolojik unsurları romanında ele alarak anlatımını güçlendirmiştir. Modern çağın insanlar üzerindeki etkisi, teknolojinin gelişmesiyle doğanın gerilemesi, bireylerin inançlarının yavaş yavaş yok edildiği bir

dünya ile insani değerlerin yerini dünyevi değerlerin aldığını yazar belki de insanların iç dünyasına hitap eden mitoloji ile okuyucularına sunmuştur.

Mühendis Walter Faber'in gerçekçi dünya görüşünde kader inancına yer yoktur. Başarılı hayatı rastlantılar sonucu gerçeklerle yüz yüze gelince mahvolur. Amerika'dan Yunanistan'a bir hayat serüveni ile roman kahramanının Yunan mitolojisindeki Oidipus efsanesinin modern versiyonu olarak değerlendirmek olanaklıdır. Kaderinden kaçabileceğine inanan Oidipus gibi Faber'de herşeyi hesaplayabildiğini ve hesaplamalarına göre hayatını şekillendirip yaşayacağına inanır. Fakat Kral Oidipus da Mühendis Faber de kaderinden kaçamaz ve gerçeklerle yüzleşirler.

Çağın getirmiş olduğu yeniliklerle insanların kendi aralarındaki iletişim bozulmakta, makineleşmekte ve ayrıca inanç sistemimizi belki de zayıflatmaktadır. Bunlarda çağdaş, günümüz insanını tasvir etmektedir. Max Frisch bu romanıyla insanların her şeyi soyut olarak görmelerine karşı gelmekte, Walter'in yaşadıklarını doğa ve sanatın yerini bilim ve tekniğin almasıyla insanların değiştiğini ve bu değişimin bir neticesi olduğunu göstermiştir.

Orhan Pamuk ise “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı romanında baba-oğul ilişkisi, aşk, kıskançlık, ölüm, suçluluk, sorumluluk kavramları üzerine ele alır. Eski hikâyeler ile günümüz olayları karşılaştırarak tarihin kendini yenilediğini ifade eder. Yazarında kitabın arka kapağında bahsettiği gibi romanın ana kahramanı Cem eski hikâyelerden etkilenir ve lise çağında hayatının hatasını yaparak olayların neticesini öğrenmekten kaçır, hayatının geri kalanını suçluluk duygusu içinde yaşar. Okuduğu hikâyelerden olayların peşinden gitmemesi gerektiği varsayımına vararak, hikâyelerin kahramanları gibi asıl hatanın olayların peşinden gitmek olduğu izlenimine kapılmasıyla yaşanacakları engellemeye çalışması, onu gene trajik bir sona götürmekten kurtaramamıştır.

Yunan mitolojisinde kahramanların kaderlerinden, olacak olan olaylardan, yani geleceklerinden ne kadar engellemeye çalışırlarsa çalışsınlar, insanlar gibi kaçamadıkları görülmektedir. Nitekim Kral Laios'un oğlu tarafından öldürüleceği kehanetinden kaçmak için oğlunu ayaklarından iple bağlayıp ormana terk etmesi, Kral Odiplus'un babasını öldürüp annesi ile evleneceği kehanetinin gerçekleşmemesi için ülkesini terk etmesi, Kral Akrisios'un torunu tarafından öldürüleceği kehanetine karşı

kızını ve torununu sandığa koyup denize atması, Kronos'un bir çocuğunun onun yerini alacak kehanetine karşı bütün çocuklarını yutması; her ne kadar olacıklardan kaçmak için her şeyi denediyseler de Yunan mitolojisinde kader mireler tarafından örülmekte ister insan ister tanrı zamanı gelince kader ipi kesilmektedir. Yalnız Yunan mitolojisinde değil roman kahramanının okuduğu doğu efsanelerinden bir tanesi “Rüstem ile Sohrâb” efsanesinde de Sohrâb babasını bulmaya giderken babası tarafından öldürülür.

“Homo Faber” ve “Kırmızı Saçlı Kadın” adlı her iki roman ele alınarak, romanlardaki mitolojik izlekleri ortaya çıkartmaya çalıştık. Her iki romanda da teknoloji üzerine kurulan hayatların hesaplamalar neticesinde mümkün olamayacak olayların yeri zamanı oluş şekline göre nasıl yaşanıldığı ve gerçekleştiği açıktır. Öyle ki her iki roman kahramanları kaçmaya çalıştıkları hayatlarını yaşamak zorunda kalmışlardır.

İster dini, ister mitolojik, ister efsanevi olsun insanlar yaptıklarından sorumludurlar. Başa geleceklerden kaçmak ya da kaçtığını düşünmek olacıklara engel olunamayacağını açıkça her iki romanda da kendini gösterir. İnsanların en önemli ve en güzel çağı gençlik dönemleridir. Ünlü Alman Edebiyatçı Johann Wolfgang von Goethe'nin de dediği gibi “Jugend ist Trunkenheit ohne Wein.” (Gençlik şarapsız (içkisiz) sarhoşluktur.)” Roman kahramanı Cem Bey'de gençlik yıllarında yaptığı iki büyük hatasını düzeltmek yerine kaçarak olayların sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıştır. Nobel Barış Ödülü sahibi Alman hümanist Albert Schweitzer'in sözü de sanırım burada yerinde bir söz olacaktır. “Niemand kann seiner Zeit davonlaufen.” (Kimse ecelinden kaçamaz.) Kısaca yaşanması gerekli ve alınına yazılan her şeyi yaşamak zorunda kalınır ve kimse bu kader çizgisinden kaçamaz.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Şerif, “Edebi Metin ve Özellikleri”, *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 39, Erzurum 2009, 187-200.
- Armstrong, Karen, Mitlerin Kısa Tarihi, çev. Dilek Şendil, Merkez Kitapları, İstanbul 2006.
- Aslan, Ferhat, “Halk Bilimsel Bir terim Olarak “Efsane” Üzerine Bazı Dikkatler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(23), Samsun 2012, 81-90.
- Aytaç, Gürsel, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Say Yayınları, Ankara 2003.
- Aytaç, Gürsel, Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Gündoğan Yayınları, Ankara 1997.
- Bayer, Gamze Nur, Orhan Pamuk’ un “CEVDET BEY VE OĞULLARI” ile Thomas Mann’ın “BUDDENBROOKS” Adlı Romanlarında Aile ve Toplum Eleştirisi, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2012.
- Brecht, Berthold, Sanat Üzerine Yazılar, Cem Yayınevi, İstanbul 1990.
- Belge, Murat, Britannica Compton’s Genel Kültür Ansiklopedisi cilt 6, Ana Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Belge, Murat, Britannica Compton’s Genel Kültür Ansiklopedisi cilt 14, Ana Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Brodersan Kai, Zimmermann Bernhard, Antike Mythologie, J.B. Metzler Verlag, Stuttgart 2005.
- Can, Şefik, Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul 1970.
- Campbell Joseph, Moyers Böll, Mitolojinin gücü, Kapital Medya, İstanbul 2007.
- Colette Estin, Hélène Laporte, Yunan ve Roma Mitolojisi, çev. Musa Eran, TÜBİTAK Yayın Komisyonu, Ankara, Eylül 2002.
- Comte, Fernand, Mitoloji Sözlüğü, çev. Mukadder Aslan, Zed Yayın, İstanbul 2000.
- Cuma, Ahmet, “Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi’nin (Komperatistik) Ulusal ve Dünya Edebiyatları Ekseninde Kuramsal Açıları”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (39), Konya 2018, 1-26.

- Çağatay, Yücel, “Dionysos Bayramları ve Şenlikleri”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (4), Siirt 2015, 151-164.
- Çoraklı, Şahbender, “Postmodern Roman ve Orhan Pamuk’ un Kırmızı Saçlı Kadın Adlı Romanında Anlatıcı”, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, ISSN 1868-8934 (Online), Home, Vol 10, No 1(2018), 15-30.
- Dègh, Linda, “Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Bir Düşünme ve Efsanenin Tanımı”, çev. Selcan Gürçayır, *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, Haz.: M.Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır, Ankara. Geleneksel Yayıncılık 2005.
- Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul 1996.
- Editörler, Philip W. Goetz, Çiğdem Kağıtçıbaşı v.d, *Hürriyet Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi*, cilt 20, Ana Yayıncılık, İstanbul 1990.
- Editörler, Philip W. Goetz, Çiğdem Kağıtçıbaşı v.d, *Hürriyet Ana Britanica Genel Kültür Ansiklopedisi*, cilt 23, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994.
- Elhüseyni, Nurettin, *Başvuru Kitapları Mitoloji*, NTV Yayınları, İstanbul 2015.
- Eliade, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul 2001.
- Eliot, Thomas, *Edebiyat Üzerine Düşünceler*, çev. Sevim Kantarcıoğlu, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1983.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2012.
- Ercan, Akyıldız, Cemile, *Seçilmiş Mitolojik Söylencelerde Kehanet ve Rüya Motifi*, *Festschrift für prof. Dr. Yılmaz Özbek Armağan Kitabı*, Çizgi Kitapevi, Konya 2015.
- Firdevsi, *İskendername*, yayına hazırlayan Prof. Dr. Nimet Yıldırım, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Frisch, Max, *Aus einem Tagebuch und Reden*, Verlag Volk und Welt, Berlin 1974.
- Frisch, Max, *Homo Faber*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M. 1977.
- Frisch, Max, “Yazarlık Üzerine”, çev. Nilüfer Kuruyazıcı, *20. Yüzyıl Edebiyat sanatı*, Yay. Haz. Hüseyin Salihoğlu, imge Kitapevi, Ankara, 1995.
- Frisch, Max, *Homo Faber*, çev. Sezer Duru, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

- Graves, Robert, Yunan Mitleri, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul-2010.
- Grimal, Pierre, Yunan Mitolojisi, çev. Işık Ergüden, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara Temmuz 2012.
- Hakan, Ahmet, Kırmızı ve Kar, Birey Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Hain, Hildegard: Max Frisch. Homo Faber, Hollfeld: Beyer Verlag, 1998.
- Herrmann, Ferdinand, Symbolik in den Religion der Naturvölker, Hiersemann Verlag, Stuttgart 1961.
- Hübner, K. Die Wahrheit des Mythos. München: Verlag C.H.Beck, 1985.
- Kafka, Franz, Dönüşüm, çev. Ahmet Cemal, Can Sanat Yayınları, İstanbul, Haziran 2015.
- Kadriye, Öztürk, Edebiyatlar Arası Etkileşim, Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları, Yayına Hazırlayan Ali Osman Öztürk, S.Ü Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya 1998.
- Kai Brodersan und Bernhard Zimmermann, Antike Mythologie, J.B. Metzler Verlag, Stuttgart 2005.
- Karahilal, Fatma, “Franz Kafka’nın “Yargı” Adlı Eseri İle Siegfried Lenz’in “Almanca Dersi” Adlı Eserinde Baba- Oğul Motifinin Karşılaştırılması”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* (6), Yalova Nisan 2013 – Ekim 2013, 33-40.
- Karabulut Mustafa, Biricik İbrahim, “Postmodern Romanın “Nasıl” ığı Bağlamında Orhan Pamuk’un “Kırmızı Saçlı Kadın” Romanı”, *Journal of Turkish Language and Literature*, Vol. 4 No. 10.20322 (2018), 142-162, 148-153.
- Kees W. Bolle, “Myth”, *Enclopedia of Religion*, I-XIV,C.IX,ed. Lindsay Jones-Thomsan Gale,2.b.,USA,”ts”,s.6359; Behçet Necatigil,100 Soruda Mitologya, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1998,4.b.
- Knapp .M / Knapp G.P (Max Frisch, Homo Faber) Grundlagen und Gedanken zum Verständnis Erzählender Literatur, Diesterweg, Frankfurt a. M. 1991.
- Komte, Fernannd, Mitoloji Sözlüğü, çev. Mukadder Arslan, Zed Yayın, İstanbul 2000
- Kurt, Hübner, Die Wahrheit des Mythos, C.H.Beck Verlag, München 1985.

- Küçük, Sema, “Türk Edebiyatında Mitoloji Arayışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (37), Konya 2017,69-90.
- İlker, Aslan, “Postmodernizm’e Kısa Bir Bakış ve Nisyan’ ın Postmodernizm Odağında İncelemesi”, *Mavi Yeşil Dergi*, Eylül- Ekim 2015, 1-6.
- Lämmert, Eberhard *Bauformen des Erzählens*, 6. Auflage, Carl Ernst Poschel Verlag, Stuttgart 1975.
- Nar, Şükrü Mehmet, “Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Folklor/Edebiyat Dergisi* 20 (79), Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi 2014/3, 57-77.
- Necatigil, Behçet, *100 Soruda Mitologya*, Gerçek Yayınevi İstanbul 1973.
- Oralış Meral, Dayıoğlu Lale, Max Frisch’in Yapıtları, pdf.
- Öner Başak, Max Frisch’in ‘Homo Faber’ ve Heinrich Böll’ ün ‘Palyaço’ Adlı Eserlerinde ‘Yabancılaşma’ Teması, Fırat Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2015.
- Özbek, Yılmaz, *Okumak, Anlamak, Yorumlamak, Çizgi Kitapevi Yayınları*, Konya 2007.
- Özoğuz, Yüksel, *Max Frisch’de Hayat ve İnsan Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1975.
- Pamuk, Orhan, *Manzaradan Parçalar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Pamuk, Orhan, *Kırmızı Saçlı Kadın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.
- Rosenberg, Donna, *Dünya Mitolojisi*, çev. Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayiğit, Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı, İmge Kitapevi Yayınları, Ağustos 2003.
- Sağlam Tülin, “Siyah Pelerinli Adam’da “Faust””, *Ankara Üniversitesi Dil ve tarih – Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Tiyatro Araştırmaları Dergisi* (29), Ankara 2010, 1-23.
- Schöndorff, Volker, *Das ist der Sinn der Eleige*, (Jahrbuch Theatre heute) Theater 1991.

Sebuktikin, Hasan, “Neden Karşılaştırmalı Edebiyat”, *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 7*, Çanakkale 2006, 1-17.

Seyidoğlu, Bilge, “Efsane”, *Türk Dünyası El Kitabı Üçüncü Cilt Edebiyat (Türkiye)*, Ankara 1998, 417- 424.

Sophokles, Kral Oidipus, çev. Bedrettin Tuncel, Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Sophokles, Kral Oidipus, çev. Azra Erhat, Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Steinmetz, Horst: Max Frisch: Tagebuch, Drama, Roman., Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1973.

Uzun, Şehnaz, Max Frisch’ in Homo Faber Romanının Sinemaya Uyarlanması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1995.

Yaman, Memnune, Max Frisch’ in Yaşamı Yapıtları Yankıları, Fenomen Yayınları, Ankara 2008.

Yıldırım, Nimet, Fars Mitolojisi Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

Yörükcan, Turhan, Yunan Mitolojisi’nde Aşk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2000.

Yücel, Çağatay, “Dionysos Bayramları ve Şenlikleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, SUSBID 2015. 151-164, Sayı:4.

Walter de Gruyter+Co-Berlin, Archadia B.2-1967.

Weimann, Rober, Literaturgeschichte und Mythologie. Frankfurt a.M.: Schurkamp, 1977.

Wellek, René- Warren Austin, Edebiyat Teorisi, Çev. Ö. Faruk Huyugüzel, İzmir 1993.

İnternet Kaynakları

Dinsel ve Mitolojik bir sembol olarak yılan. www.Jasstudies.com Erişim Tarihi 19.05.2017.

http://dipnotkitap.net/ROMAN/Homo_Faber.htm Erişim Tarihi 19.06.2018.

<http://www.sozkimin.com/a/1860-max-frisch-kimdir-sözleri-ve-hayati.html> Erişim Tarihi 19.06.2018.

<http://www.neoldu.com/klasik-yunan-mitolojisi-ve-tanrilar-1581h.htm> Erişim Tarihi 15.11.2018.

<http://www.yenifelsefe.com/mitolojik-düşüncenin-ana-hatlari> Erişim Tarih 16.11.2018.

<https://aetiusflavius.wordpress.com/tag/alman-mitolojisi/> Erişim Tarihi 05.12.2018.

<https://www.filozof.net/44727-max-frisch-kimdir-hayati-kitaplar-hakkinda-> Erişim Tarihi 10.12.2018.

<http://kozmiknot.com/mit-söylence-nedir> Erişim Tarihi 16.12.2018.

<http://romankahrmanlari.com/edebiyat-ve-mitoloji/> Erişim Tarihi 31.12.2018.

<https://www.türkçebilgi.com>Dünya> Edebiyatı. Erişim Tarihi 31.12.2018.

[https://www.cokbilgi.com/yazi/efsane-nedir-özellikleri-tarhsel-gelişimi/](https://www.cokbilgi.com/yazi/efsane-nedir-ozellikleri-tarhsel-gelismisi/) Erişim Tarihi 01.01.2019.

<https://m.haberler.com/oedipus-ve-elektra-kompleksi-3264442-haberi/> Erişim Tarihi 06.01.2019.

https://tr.wikiquote.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe Erişim Tarihi 19.01.2019.

[https:// www.wikizero.com/tr/](https://www.wikizero.com/tr/) Orhan_Pamuk Erişim Tarihi 07.03.2019.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Nurgül GÜLER
Doğum Yeri ve Tarihi	Hakkari,1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Alman Dili ve Kültürü
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	Formasyon
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Hakkari Sosyal Bilimleri Lisesi Hakkari Cumhuriyet Anadolu Lisesi
İletişim	
E-Posta Adresi	nurgulguler.30@hotmail.com
Tarih	27.06.2019